

UNIVERZA V MARIBORU
EKONOMSKO-POSLOVNA FAKULTETA
MARIBOR

DIPLOMSKO DELO

MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV
V SLOVENIJI

Kandidatka: Metka Lončarič
Študentka rednega študija
Številka indeksa: 81548220
Program: univerzitetni
Študijska smer: Splošna ekonomija
Mentor: doc. dr. Jani Bekó

Slovenska Bistrica, september 2004

PREDGOVOR

Diplomsko delo se nanaša na trg študentov kot bodočo delovno silo, ki so pripravljene oditi v tujino na izobraževanje ali usposabljanje. Trg delovne sile je kompleksen in nepopoln, vendar pomemben za gospodarstvo in gospodarsko rast. Že Adam Smith je v svoji knjigi *Bogastvo narodov* ugotavljal, da je resnični izvor bogastva človeško delo, velikost bogastva pa je odvisna od produktivnosti dela.

Kasneje je Marshall trg delovne sile definiral kot vsak trg, prostor, kjer se cena določene dobrine ali storitve hitro in brez težav izenačuje. Izhajal je iz popolne konkurence, a štiri osnovne značilnosti za trg delovne sile ne veljajo: namesto velikega števila prodajalcev in kupcev, ki veljata kot prva značilnost popolne konkurence, lahko govorimo o naraščajočem monopolnem položaju na vsaki strani trga delovne sile. Nadalje ne moremo govoriti o homogenih proizvodih, saj niti dva zaposlena, kljub enako doseženi izobrazbi, nimata enakih dednih, psiholoških, socioloških in ekonomskih izhodišč ter enakih izkušenj. Na drugi strani ni homogenih služb. Popolna informiranost vseh udeležencev o cenah je kot tretja značilnost popolne konkurence, ki je, ko gre za trg delovne sile, popolnoma zgrešena. Nenazadnje pa je značilnost popolne konkurence tudi popolna mobilnost proizvodnih faktorjev. Na trgu delovne sile gre le za delno mobilnost. Zaposleni namreč ne bo iskal službe neodvisno od družine, kraja bivanja, prijateljev in sosedov ter ostalih socialnih dejavnikov, ki ga obkrožajo, obenem pa obstajajo stroški selitve in stroški, ki jih delavec nosi zaradi izgube določenih ugodnosti, prednosti in možnost napredovanja v sedanji službi.

Študenti, ki se izobražujejo ali usposabljujejo v tujini, na eni strani povečujejo heterogenost »proizvodov«, saj s pridobljenimi mednarodnimi izkušnjami povišujejo svojo vrednost. Na drugi strani s pripravljenostjo za odhod v tujino in dejanskim odhodom nakazujejo višjo mero mobilnosti, ki jo bodo pripravljene udeležiti tudi kasneje, ko bodo akterji na trgu delovne sile. Študentske migracije so torej na eni strani oblika migracij usposobljene delovne sile, po drugi strani pa predstavljajo znanilce kasnejših migracij visokokvalificiranega kadra.

Postkeynesianska teorija je kritika neoklasične ekonomske misli in izhaja iz nepopolne konkurence. Delovno silo obravnava kot specifičen produkcijski faktor. Zanj veljajo posebne zakonitosti, ki se kažejo na trgu delovne sile, v produkcijskem procesu in na področju razdelitve novoustvarjene vrednosti. Podjetja – predstavniki kapitala – želijo čim nižje realne plače in povišanje profitov. Sindikati – predstavniki delavcev – želijo čim višje realne mezde. Višina mezde na trgu je odvisna od pogajalske moči delodajalcev in sindikatov. Trg dela postkeynesiancem ne predstavlja pravega trga, ker ponudba in povpraševanje po delu nista odvisna zgolj od višine mezd na trgu. Popolno »prečiščenje« trga delovne sile je mogoče le z uravnavanjem relativnih cen delovne sile (realne plače) – z njihovim padcem, kar pa ni možno, saj podjetja za pridobitev najbolj kakovostne delovne sile ponavadi ponujajo plačo, ki je višja od plače, ustvarjene po tržnih merilih.

Podjetja vidijo mlade z mednarodnimi izkušnjami na trgu delovne sile kot vsestranske in so jim pripravljene ponuditi plačo v skladu z njihovo višjo produktivnostjo.

Izid na trgu delovne sile je odvisen od delovanja treh sil: tržnih, institucionalnih in socioloških sil. Najpomembnejše so tržne sile, kjer ponudba in povpraševanje na trgu delovne sile vplivata na oblikovanje cene in alokacijo delovne sile. Podjetniški cilj je maksimiziranje profita, zato podjetje želi čim bolj produktivnega in učinkovitega delavca, ki bo delal za najmanjše plačilo. Na drugi strani pa bo posameznik skušal maksimizirati zaslužek, zato išče primeren tip dela in primerno lokacijo. Kako se ponudba in povpraševanje na trgu delovne sile »povežeta«? Tržni sistem rešuje problem z dvema povezanima mehanizmoma: spremembami v plačah in mobilnostjo delovne sile. V ekonomiji je pri proučevanju delovne sile pomembno osredotočanje, kako spremembe v plačah in proces mobilnosti trga učinkovito razporejajo delovno silo med različnimi trgi. Pomembnost plač in mobilnosti delovne sile za proces na trgu delovne sile spoznamo, ko gre za prilagoditev ob premiku krivulj povpraševanja in ponudbe. Če se predpostavi nenadno blagostanje v gospodarstvu in povečanje povpraševanja določenega profila poklica, se trg postavi v neravnovesje, saj gre za pomanjkanje ponudbe. Plača se poveča, kar vpliva na odločitev posameznikov, da se bodisi iz drugih poklicev bodisi iz drugih geografskih lokacij premestijo na boljše plačano delovno mesto. Obratno se zgodi, če predpostavimo, da se liberalizira imigracijski zakon.

Institucionalne sile zajemajo vplive različnih organizacij: sindikatov, vlad in korporacij na ceno ter distribucijo delovne sile. Tretje so sociološke sile, ki sestavljajo vpliv socialnih skupin in norm pri oblikovanju plač in alokaciji delovne sile. Pomembni dejavniki so tudi družinsko okolje, socialni položaj, kultura, diskriminacija in navade.

Racionalno delovanje na trgu delovne sile bo zlasti pomembno v prihodnosti, ker gospodarstva težijo k čim višji učinkovitosti, kar posledično pomeni ukinjanje neproduktivnih podjetij in izgubo delovnih mest zaposlenih v teh podjetjih. Po prehodnem obdobju bo v vseh državah EU potrebna čim bolj prilagodljiva delovna sila. Na tem mestu gre poudariti, da je ustvarjanje prilagodljive mlade populacije, ki bo pripomogla k ustvarjanju boljših gospodarskih razmer, ključnega pomena.

Diplomsko delo v drugem poglavju proučuje mobilnost visoko izobraženega kadra, predstavlja dejavnike, vzroke in ekonomske posledice mednarodne mobilnosti tega kadra.

V tretjem poglavju podrobneje analiziramo študijsko mobilnost študentov v Sloveniji ob predpostavki, da je mobilnost pojmovana kot delež študentov, ki odidejo na študij v tujino. Računali smo splošno mobilnost študentov v Sloveniji. Predvsem se osredotočamo na Erasmus izmenjave slovenskih študentov, jih proučujemo po letih, destinacijah ter področjih študija in jih na nekaterih mestih primerjamo s programom na evropski ravni. Podatki za izmenjave v okviru programa CEEPUS so agregatni (za študente in profesorje) in jih proučujemo po letih in destinacijah.

Na podlagi pridobljenih podatkov o mednarodnem sodelovanju štirih izbranih izobraževalnih institucij ugotavljamo tudi mednarodno mobilnost na področju ekonomije in poslovnih ved v Sloveniji.

V četrtem poglavju je zajet študij v tujini, ki ga beleži največji slovenski štipenditor Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, kjer po območnih enotah primerjamo deleže študentov s Zoisovo in republiško štipendijo, ki za eno leto študirajo v tujini. Navedli smo tudi izbrane projekte, programe in institucije, ki so pomembni za pridobitev mednarodnih izkušenj, znanj in izobraževanja v Sloveniji.

Peto poglavje opredeljuje dejavnike, ki vplivajo na stopnje mobilnosti v prihodnje.

KAZALO

1 UVOD.....	7
1.1 Opredelitev oz. opis problema, ki je predmet raziskovanja	7
1.2 Namen, cilji in trditve diplomskega dela.....	7
1.3 Predpostavke in omejitve raziskave	8
1.4 Predvidene metode raziskovanja	8
2 MOBILNOST, GOSPODARSTVO IN IZOBRAŽEVANJE	10
2.1 Vrste mobilnosti	10
2.1.1 Mobilnost delovne sile	10
2.1.2 Mobilnost študentov	11
2.2 Vpliv mobilnosti na gospodarstvo.....	11
2.2.1 Vpliv izobraževanja.....	12
2.2.2 Prilagoditev na šok v gospodarstvu ali regiji	12
2.2.3 Kopičenje in kroženje znanja	13
2.3 Človeški kapital	14
2.3.1 Teorija človeškega kapitala	14
2.3.2 Teorija endogene rasti	15
2.3.3 Izobraževanje in prelivanje znanja	17
2.4 Migracije izobraženih oseb.....	19
2.4.1 Ekonomske posledice migracij na državni ravni.....	19
2.4.2 Dejavniki privlačenja in odbijanja.....	20
2.4.3 Skupine najštevilčnejših visoko izobraženih migrantov	21
2.5 Mednarodne migracije študentov	23
2.5.1 Dejavniki mobilnosti študentov.....	23
2.5.2 Ekonomski učinki internacionalizacije izobraževanja	24
2.5.3 Obseg, tokovi in področja študija v tujini	26
2.5.4 Priznavanje študijskih obveznosti v tujini in zagotavljanje kakovosti.....	29
3 MEDNARODNE IZMENJAVE V SLOVENIJI	30
3.1 Cilji obsega mobilnosti študentov	31
3.2 Delež izmenjav študentov v Sloveniji	31
3.3 Program EU Socrates/Erasmus.....	33
3.3.1 Izmenjave slovenskih Erasmus študentov	34
3.3.2 Gostujoči Erasmus študenti v Sloveniji.....	38
3.3.3 Izmenjave slovenskih profesorjev	40
3.4 Program CEEPUS	41
3.4.1 CEEPUS izmenjave slovenskih študentov in profesorjev	42
3.4.2 CEEPUS izmenjave študentov in profesorjev v Slovenijo.....	43
3.5 Bilateralni sporazumi.....	45
3.6 Mednarodna mobilnost na področju ekonomije in poslovnih ved v Sloveniji	46
3.6.1 Ekonomsko-poslovna fakulteta v Mariboru	46
3.6.2 Ekonomska fakulteta v Ljubljani.....	47

3.6.3 Fakulteta za management v Kopru	47
3.6.4 Visoka šola za podjetništvo Piran.....	48
4 MEDNARODNA MOBILNOST ŠTIPENDISTOV ZAVODA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ZAPOSLOVANJE IN OSTALIH INSTITUCIJ V SLOVENIJI.....	50
4.1 Republiške štipendije.....	50
4.2 Zoisove štipendije.....	51
4.3 Projekti in institucije v Sloveniji, ki omogočajo mobilnost	53
4.3.1 Projekti Tempus v Sloveniji	53
4.3.2 Državna fundacija Ad-futura	53
4.3.3 Program Marie Curie	55
4.3.4 Organizacija AIESEC.....	55
5 MOBILNOST ŠTUDENTOV V PRIHODNOSTI	57
6 SKLEP	60
POVZETEK	63
ABSTRACT	64
SEZNAM LITERATURE	65
SEZNAM VIROV	67
DODATEK.....	71
SEZNAM TABEL IN SLIK.....	75

1 UVOD

1.1 Opredelitev oz. opis problema, ki je predmet raziskovanja

Diplomsko delo se nanaša na trg študentov v Sloveniji kot bodočo delovno silo, ki so pripravljene oditi v tujino na izobraževanje ali usposabljanje. V času vse večje gospodarske racionalizacije in integracije gospodarstev je fleksibilnost trga dela temeljnega pomena. Doseči jo je mogoče z vseživljenjskim učenjem, ki se začne že v izobraževalnem obdobju. Študenti, ki kasneje predstavljajo trg dela, s svojo mednarodno mobilnostjo pripomorejo k povečanju fleksibilnosti tega trga.

Mobilnost oseb je postala mednarodna politična prioriteta, kar so določili na številnih mednarodnih konferencah: Bolonjska konferenca leta 1999, leta 2000 srečanja v Lizboni, Okinavi in Nici ter še kasnejše konference in srečanja. Z večjo mobilnostjo študentov, profesorjev in raziskovalcev ter z znanjem, razumevanjem in ustvarjalnostjo je moč ustvariti na znanju temelječe gospodarstvo.

Cilji se v okviru EU uresničujejo z vzpodbujeno mobilnostjo, in sicer s pomočjo številnih programov EU za izmenjave študentov, profesorjev, mladih diplomantov ter zaposlenih. Najbolj znan je program Erasmus. Informacijska tehnologija in večja transparentnost o možnostih izobraževanja v tujini sta danes povzročila, da mladi študirajo v tujini tudi individualno.

1.2 Namen, cilji in trditve diplomskega dela

Glavni namen diplomskega dela je prispevati k ozaveščanju pomembnosti študentskih izmenjav in mednarodne mobilnosti v ekonomskem merilu. Mednarodna mobilnost študentov se danes označuje kot mednarodna menjava v izobraževalnih storitvah in temelji na poslovnih, kulturnih ter političnih motivih. Mednarodna izmenjava študentov se vrši tudi v Sloveniji, kjer analize mednarodne mobilnosti naših študentov ni zaslediti.

Cilji raziskave so:

- opredeliti in umestiti mobilnost delovne sile in študentov v ekonomsko teorijo;
- ugotoviti dejavnike mobilnosti, najmobilnejše skupine ter trende, projekcije in destinacije mednarodnih izmenjav v svetovnem merilu;
- analizirati mednarodno mobilnost študentov v Sloveniji s proučevanjem mobilnosti študentov, ki so prejeli štipendije za izmenjavo študentov programov Erasmus in CEEPUS ter štipendijo Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje za študij v tujini, ter ugotoviti, kateri projekti in programi v Sloveniji omogočajo mobilnost in
- predvideti študij slovenskih študentov v tujini v prihodnosti.

Izobražena in prilagodljiva delovna sila je ključnega pomena za rast produktivnosti in zaposlovanja. Gospodarstvo s prožno delovno silo uspešno rešuje strukturne težave. Prenos znanja spodbuja inovacije, mobilnost delovne sile bolje razporeja delovno silo in prispeva k boljšemu koriščenju človeških virov.

Študentje študirajo v tujini zaradi zelenega znanja tujih jezikov, ugleda tujih institucij, vendar ne neodvisno od pripravljenosti sodelovanja le-teh. Število tujih študentov se iz leta v leto povečuje. Jezik predstavlja pomembno oviro pri študiju v tujini. Najštevilčnejše izmenjave se vršijo z angleško in nemško govorečimi oziroma sosednjimi državami ter z državami, kjer imajo na fakultetah organizirana predavanja v svetovnih jezikih.

1.3 Predpostavke in omejitve raziskave

V diplomskem delu se bomo omejili na ekonomski vidik mobilnosti študentov. Mobilnosti je več vrst. Osredotočili se bomo na mednarodno mobilnost, to je mobilnost v geografskem okviru. Študij v tujini je možen v obliki študentskih izmenjav in kot reden študij na tujih fakultetah. Omejili se bomo na trg dodiplomskih študentov v Sloveniji, mobilnosti pa na nekaterih mestih ne moremo obravnavati neodvisno od podiplomskih študentov. Mednarodno mobilnost študentov je agregatno težko meriti. Del populacije, ki prejema štipendije v Sloveniji, je znan. Veliko študentov štipendirajo tuje institucije, mnoge pa financirajo le starši. Za zadnji dve skupini ne moremo pridobiti konkretnih podatkov.

Predpostavljamo, da fakultete želijo sodelovati v mednarodni izmenjavi. Stanje mobilnosti bomo analizirali na predpostavki, da delež študentov, ki odidejo na študij v tujino, predstavlja mednarodno mobilnost študentov. Predpostavljamo tudi, da v Sloveniji narašča zanimanje za študij v tujini. Nadalje predpostavljamo, da ima mobilnost delovne sile in študentov vpliv na več področij gospodarstva. Pogledali bomo na katere.

Pri analiziranju mobilnosti delovne sile in študentov v Sloveniji predstavljata veliko omejitev dostop do informacij in predhodno slabo analiziran trg, saj Slovenija s svojo velikostjo ne predstavlja izziva tujim in našim ekonomistom, da bi ta trg proučevali, zato prikazujemo raziskave nekaterih drugih držav, s katerimi želimo pojasniti procese, ki veljajo tudi za Slovenijo.

Dotaknili se bomo tudi praks in usposabljanja v tujini, vendar vseh programov zaradi omejenega obsega diplomskega dela ne bomo proučevali.

1.4 Predvidene metode raziskovanja

Mednarodno mobilnost zajemamo v okviru celotnega narodnega gospodarstva, zato je to proučevanje makroekonomska raziskava, ki je dinamična, saj proučujemo mobilnost v nekem daljšem časovnem obdobju.

V diplomski nalogi bomo uporabili deskriptivni pristop, ki daje prednost opisu strukture in razvoja trga študentov, ki študirajo v tujini. Z metodo deskripcije bomo z opisovanjem izmenjav in študija v tujini ugotavljali dejansko stanje mobilnosti v preteklih letih. Z metodo kompilacije bomo na koncu naloge povzeli opazovanja in oblikovali sklepe glede mednarodne mobilnosti izobraženih v Sloveniji.

V okviru analitičnega pristopa bomo zbrali dosegljive podatke o mednarodni mobilnosti študentov in profesorjev, ki so del študijskih obveznosti opravili v tujini, jih obdelali ter na podlagi le-teh prišli do zaključkov.

2 MOBILNOST, GOSPODARSTVO IN IZOBRAŽEVANJE

2.1 Vrste mobilnosti

2.1.1 Mobilnost delovne sile

Mahroum (1999, 170) po OECD¹ (1998) navaja dva tipa mobilnosti:

- eksterna mobilnost: geografska (regionalna, nacionalna in mednarodna) in mobilnost zaradi premika delovne sile;
- interna mobilnost: poklicne spremembe, premik znotraj podjetja oziroma organizacije.

Geografska mobilnost je pojav, ki ima pomembno vlogo pri prilagajanju ponudbe delovne sile povpraševanju na trgu delovne sile v geografskem smislu. Gre predvsem za zunanje in notranje ekonomske migracije delovne sile. Sektorska mobilnost (medsektorska mobilnost) naj bi po besedah Malinvauda (1984, 51) pomagala odpravljati neravnovesje med sektorji. Tako se na primer ljudje selijo iz področja ali sektorja, kjer prostih delovnih mest primanjkuje, v tiste, kjer prosta mesta obstajajo. Če pa se obnašanje ekonomskih subjektov zaradi določenih razlogov spremeni ter mobilnost zmanjša, je posledica višja brezposelnost.

Poklicna mobilnost so prehodi med položaji na trgu dela. V Sloveniji zaradi procesa tranzicije še vedno propadajo delovna mesta v slabše kvalificiranih tradicionalnih industrijskih poklicih, povečujejo se zaposlitvene možnosti v postindustrijskih storitvenih poklicih, ki temeljijo na višjih izobrazbenih in kvalifikacijskih zahtevah. Nadaljnje izobraževanje, usposabljanje in prekvalifikacije postajajo eden najpomembnejših ukrepov za povečanje konkurenčnosti na trgu dela in za preprečevanje brezposelnosti najbolj ogroženih skupin prebivalstva (Ivančič 1997, 286). Mnogi proučevalci dokazujejo, da so boljši izobrazbeni dosežki povezani z višjimi plačami, uglednejšimi poklicnimi položaji, boljšimi delovnimi pogoji in višjo ravno avtonomije (Ivančič 1997, 287). Vertikalna poklicna mobilnost temelji na hierarhični ureditvi poklicev, ekonomska rast in naraščanje visokokvalificiranih poklicev omogočata nenehno širjenje možnosti poklicnega napredovanja (Ivančič 1997, 287).

Organizacijska mobilnost je mobilnost delovne sile na podlagi premeščanja zaposlenih na različna delovna mesta v organizaciji. V Veliki Britaniji opravijo vsako leto pomladno poročilo o migraciji delovne sile. Leta 2002 so ugotovili, da so delavci, ki so premeščeni znotraj večje organizacije, zaposleni na managerskih, profesionalnih in tehničnih položajih in so torej večinoma strokovno izobraženi. Od vseh premeščenih je le ena tretjina žensk. So starejši in že dalj časa zaposleni v podjetju (Dixon 2003). Znotrajorganizacijska mobilnost pomeni prehode med delovnimi mesti v podjetju in nastaja zaradi strukturnih vzrokov. Medorganizacijska mobilnost ali mobilnost med statusi pomeni prehode, ki zajemajo menjavo delodajalca, vzrok so spremembe v gospodarstvu in spremembe demografske strukture (Svetlik, Gnidovec, Ilić 1997, 2).

¹ OECD je kratica za Organisation for Economic Co-operation and Development.

2.1.2 Mobilnost študentov

Literatura navaja dve delitvi mobilnosti študentov: horizontalno in vertikalno ter fizično in virtualno mobilnost.

Horizontalna mobilnost je tista, kjer gre za izmenjave študentov, kar pomeni, da študenti del študijskih obveznosti opravijo na drugi fakulteti. V Evropi je zelo razširjena. Tako nacionalno kot tudi mednarodno mobilnost povečuje bolonjski proces. Vertikalna mobilnost študentov pomeni, da študent vse študijske obveznosti opravi v tujini (ESIB 2004).

Fizična oz. konvencionalna mobilnost označuje mobilnost, kjer študent fizično odide v tujino, tam opravi študijske obveznosti, spozna tujo kulturo, navade, način življenja, jezik in ostale okoliščine (Spotplus 2004, 7). Virtualna mobilnost je na fakulteti možna na več načinov. Gre za možnost udeležbe predavanj, seminarjev in ostalega izobraževanja ne glede na kraj izvajanja po svetu. Naslednja zmožnost je dostop do pridobivanja literature in vsebine na daljavo z uporabo ICT tehnologije ter zmožnost komuniciranja z ljudmi, ki se nahajajo kjerkoli po svetu (Spotplus 2004, 10). V diplomskem delu se bomo ukvarjali s horizontalno in fizično mednarodno mobilnostjo slovenskih študentov.

2.2 Vpliv mobilnosti na gospodarstvo

Že v Strategiji gospodarskega razvoja Slovenije² je človeški dejavnik imenovan kot pomemben razvojni dejavnik. »Pomen človeškega dejavnika narašča skladno z vlogo, ki jo imajo pri globalni konkurenčnosti znanje, inovativnost, ustvarjalno izkoriščanje in obvladovanje informacij, organizacija in vodenje ter drugi kakovostni dejavniki. Narašča pomen infrastrukture in institucij, ki omogočajo mobilnost in prilagodljivost delovne sile ter njeno vseživljenjsko učenje« (UMAR 2001, 3).

Temeljni mehanizmi za povečevanje kompleksne konkurenčnosti Slovenije se nanašajo na usmeritve aktivne strukturne in razvojne politike na področju (i) prehoda v na znanju temelječo družbo, (ii) krepitve konkurenčnosti gospodarstva, (iii) izboljšanja učinkovitosti države, (iv) politike za učinkovito operativno vključitev v notranji trg EU, in (v) regionalno ter prostorsko uravnoteženega razvoja. V nadaljevanju je pojasnjena vloga mobilnosti delovne sile v gospodarstvu.

² Osnovni cilj Strategije je trajnostno povečevanje blaginje prebivalcev in prebivalk Slovenije, ki je opredeljena kot uravnotežena celota gospodarske, socialne in okoljske sestavine. Blaginja kot cilj vključuje tudi nematerialne sestavine, kot so osebostni razvoj in samouresničevanje, vključenost v družbo in varnost, sodelovanje, razvoj individualne in kulturne identitete. Doseganje razvojnega cilja se izrazi v celovitem povečanju blaginje, izmerjene z BDP/prebivalca, indeksom človekovega razvoja, indeksom pristnega varčevanja, kazalcem trajnostnega razvoja.

2.2.1 Vpliv izobraževanja

Na vprašanje, ali izobraževanje prispeva h gospodarski rasti, je skušal odgovoriti Edward Denison v raziskavah »The Sources of Economic Growth in the United States« iz leta 1962 in »Why Growth Rates Differ« z letnico 1967. V raziskovanju ni uspel razložiti mehanizma, kakšna je vloga izobraževanja v povečevanju gospodarske rasti, a je uspešno prikazal, da izobraževanje prispeva k razlikam v plačah med ljudmi (Blaug 1987, 233).

Izobraževanje prispeva h gospodarski rasti. Prispevek izobraževanja h gospodarski rasti bo večji, če bo trg delovne sile prožen in bo prispeval k odpravljanju brezposelnosti. Prožnost delovne sile je nujna za doseganje družbenoekonomskih ciljev, kot so: strukturno prilagajanje gospodarstva spremembam v okolju, tehnološke inovacije, boljša kakovost življenja. Temeljni dejavniki prožnosti trga delovne sile so (Bevc 1991, 75):

- stroški oz. cena delovne sile (splošna raven plač, razlike v plačah, drugi stroški);
- pogoji zaposlovanja (redna, začasna zaposlitev);
- značilnosti dela (delovni čas, delovno okolje, organizacije dela);
- splošna in davčna zakonodaja;
- mobilnost delovne sile in
- izobraževanje, izpopolnjevanje ter usposabljanje (vsebina, kakovost, vseživljenjsko učenje).

V literaturi navajajo posredni in neposredni prispevek izobraževanja h gospodarski rasti. Posredni vpliv izobraževanja na gospodarsko rast je večstranski in ga je težko oceniti. Senjur meni, da je posredni prispevek vpliv izobraževanja na gospodarsko rast prek vpliva na tehnični napredek. Denison je navajal, da je posredni prispevek vpliv prek spodbujanja znanstvenega napredka. Hicks meni, da izobraževanje izboljšuje razmestitev proizvodnih dejavnikov (Bevc 1991, 81).

2.2.2 Prilagoditev na šok v gospodarstvu ali regiji

Mobilnost pomaga reševati probleme neravnovesja na trgu delovne sile in tudi neenakomernega regionalnega gospodarskega razvoja.

Mobilnost delovne sile ima lahko pomembno vlogo pri prilagoditvi na gospodarske šoke. Na enovalutnem območju se gospodarstvo prilagodi na asimetrični šok s ceno, prilagoditvijo količine ali s fiskalnimi transferji. Posebej pomembne so fleksibilne plače, zadostna fiskalna redistribucija ali na motnje dovolj odzivni kapital, delovna sila ali dohodkovni tokovi. V EU je fiskalna redistribucija znatno šibkejša v primerjavi z ZDA, plače niso fleksibilne, zato nosi mobilnost delovne sile pomembno odgovornost pri prilagoditvi (Nahuis, Parikh 2002, 7).

Na regionalni šok, ki povzroči povišanje brezposelnosti, v primerjavi s povprečno brezposelnostjo, so možne štiri vrste prilagoditev (Debelle, Vickery 1998, 3):

- prilagoditev plač³: plača v regiji pade sorazmerno s stopnjo plač v državi. Takšno prilagoditev klasificiramo kot čisto notranjo prilagoditev na trgu dela.
- Podjetniška mobilnost (mobilnost kapitala): podjetja se premestijo v drugi del države in izkoristijo visoko stopnjo brezposelnosti. Naslednji korak tega kanala prilagoditve je padec relativne plače.
- Mobilnost delovne sile: delavci se selijo v območja z nizko stopnjo brezposelnosti. Padec relativne plače bo vzpodbudil »out-migracijo«.
- Izhod iz delovne sile, kjer delavci ostanejo na istem območju ter so neaktivni.

Mobilnost delovne sile ima pomembno funkcijo pri reševanju regionalnih neenakosti. Stopnja brezposelnosti in dohodek na prebivalca se precej razlikujeta med regijami. Raziskave so potrdile, da ima dohodek na prebivalca tendenco konvergiranja, vendar ne kažejo na to, da bo kdaj dosežena popolna konvergenca. Obstaja potencialna vloga mobilnosti delovne sile za zmanjševanje regionalnih neskladij (Nahuis, Parikh 2002, 7).

Najbolj znana ekonomista, ki se ukvarjata z mobilnostjo, migracijami in procesom prilagajanja delovne sile, sta Blanchard in Katz. Ugotovila sta, da regionalne nominalne plače padejo med obdobjem prilagajanja, vendar ne prispevajo veliko k procesu prilagajanja. V regiji, ki jo je zajel negativen šok, padec plače ne pomeni toliko kot padec vrednosti premoženja zaradi znatno znižanih cen na stanovanjskem trgu. Slednje znižajo spodbudo za selitev. Odločitev za selitev je tako odvisna od razmer na trgu delovne sile, ne pa od padca nominalnih plač (DeBelle, Vickery 1998, 6).

2.2.3 Kopičenje in kroženje znanja

Mobilnost posameznikov je indikator kroženja znanja in inovacijskega potenciala v gospodarstvu. Visoka mobilnost ustvarja največjo inovacijsko moč v celem gospodarstvu. Učinek dodane vrednosti postane pomemben in viden na gospodarski rasti. Tudi OECD ugotavlja, da v glavnih državah OECD temelji več kot 50 % BDP na znanju. Visoke stopnje mobilnosti kažejo, da državno raziskovalno okolje sodeluje in izmenjuje znanje z gospodarstvi, ki ga obkrožajo (Graversen 2000, 4).

Pretok visokoizobraženih zaposlenih iz in v visokošolske institucije ter institucij za raziskovanje in razvoj (R&R) je povezan z visoko inovacijsko intenziteto. Mobilnost in posledično zmožnost kroženja znanja sta pomembna dejavnika pri ustvarjanju inovacij v gospodarstvu (Graversen 2000, 3).

Posamezni narodi prvenstveno dojemajo prenos tehnologije kot v človeka usmerjen fenomen ter se zavedajo konkurenčne prednosti in celotne konkurenčnosti, pridobljene s prenosom

³ Gibanje realne plače ima na mobilnost nejasen učinek. Na eni strani padec vzpodbudi »out-migracijo« zaradi nižjega plačila, na drugi strani nižja plača s povečanim povpraševanjem po delovni sili vzpodbudi »in-migracijo« in obenem zmanjša stopnjo brezposelnosti.

tehnologije. Nacionalne politike, ki se zavedajo pomena tehnologije, so naklonjene imigraciji in želijo privabiti čim več sposobnih managerjev, znanstvenikov ter inženirjev (Mahroum 1999, 169), kar povzroči beg možganov⁴, ki negativno vpliva na gospodarstvo, saj visoko usposobljena delovna sila z izseljevanjem zmanjšuje gospodarsko rast.

Ob proučevanju te tematike je bilo ugotovljeno, da prihaja tudi do nasprotnega učinka. V modelu, kjer je človeški kapital uporabljen kot glavni vir rasti in kjer vsota človeškega kapitala v katerem koli obdobju temelji na odločitvi gospodinjstev, da bodo pridobila izobrazbo, možnost višje plače z izseljevanjem vzpodbuja kopičenje človeškega kapitala in zato povečuje gospodarsko rast. Ta učinek je lahko močnejši kot neposredni učinek izseljevanja, ki gospodarsko rast zmanjšuje, ker zmanjšuje ponudbo usposobljene delovne sile in agregatno povpraševanje. Beg možganov in gospodarska rast sta lahko tudi pozitivno povezana (Krichel, Levine 2002, 11).

Fizična mobilnost posameznikov ni edini način, da znanje kroži med delovnimi mesti. Sodelovanje, učenje skozi delo⁵, izmenjava informacij, svetovanje in še mnogi drugi kanali ustvarjajo pretok in izmenjavo znanja. Mobilnost posameznika ni popolno merilo kroženja formalnega in neformalnega znanja, je pa v povezavi z inovacijami zanesljiv instrument znanja (Graversen 2000, 5).

2.3 Človeški kapital

2.3.1 Teorija človeškega kapitala

Teorija človeškega kapitala obravnava spremembe v produktivnosti zaradi posledice sprememb v človeškem kapitalu, ki nastajajo z vlaganjem v izobraževanje in usposabljanje posameznika. Višje plače in možnost napredovanja na trgu dela so nadomestilo za vlaganje v človeški kapital. Upoštevajo se neposredni in posredni stroški, ki se pojavljajo v obliki izgubljenega zaslužka med šolanjem. Znotraj te teorije ločimo dve teoriji izobraževanja: ortodoksno in neoklasično. Pri ortodoksni teoriji se predpostavlja popolna konkurenca na trgu dela, plača se določa kot mejna produktivnost na podlagi ponudbe in povpraševanja po kvalifikacijah. Cena je kratkoročni mehanizem čiščenja trga dela, na dolgi rok pa določajo spremembe ponudbe in povpraševanja po kvalifikacijah minimalni stroški na povpraševalni strani in maksimalni prihodki na strani ponudbe. Cena vpliva na posameznike kot signal, ko se odločajo za vlaganje v izobraževanje. Na drugi strani neoklasična teorija priznava nepopolno konkurenco. Gre za nepopolne informacije, s katerimi delodajalci ne morejo identificirati različnih ravni produktivnosti kandidatov za zaposlitev. Izobrazba, ki ni neposredno povezana s produktivnostjo, postane signal za delodajalce (Ivančič 1997, 290).

⁴ Beg možganov je možen v primeru neorganizirane mobilnosti. Ignjatović (2002, 31) argumentira, da lahko umik strokovnjakov, njihovega znanja in dohodkov iz manj razvitih regij v regije z boljšimi možnostmi zaposlovanja, delovnimi in življenjskimi pogoji podre tudi strukturo regijskega gospodarstva in povzroči dolgoročno nerazvitost regije, v regiji prihoda pa poveča konkurenco za prosta delovna mesta.

⁵ Koncept učenja skozi delo je v teorijo uvedel Kenneth J. Arrow (1962), ki je kot prvi ekonomist zaznal moč učenja. Na tem konceptu temelji t. i. nova teorija rasti.

V ekonomskem modelu človeškega kapitala je pridobitev izobrazbe za študenta investicija, njene koristi pa pridobiva skozi celotno življenjsko obdobje. V okviru modela lahko z analizo stroškov in koristi predstavimo odločitev posameznika, do katere stopnje in kakšno izobrazbo bo izbral. Čeprav je posameznikovo odločitev težko numerično podpreti, analiza prikazuje pogled na ekonomsko-racionalno odločitev na tem področju in pojasnjuje agregatno obnašanje (Throsby 1998, 24).

Študent, ki namerava študirati v tujini, lahko ne glede na stopnjo in čas trajanja študija v tujini opredeli določene stroške, ki se pojavijo, ter koristi, ki jih bo na podlagi svoje odločitve pridobil. Med stroške spadajo šolnina, stroški potovanja, namestitvev in življenjski stroški. Kot koristi so za študenta višji pričakovani dohodek, ki ga pridobiva skozi celotno kariero in je posledica mednarodne komponente v izobraževalnem profilu, ter necenovne koristi, kot so uživanje študija v tujini, izboljšano znanje tujih jezikov, večje družbeno in kulturno zavedanje ter še druge. Študent, ki namerava na študij v tujino, se odloča med številnimi programi v različnih državah, ki jih primerja s programi v domači državi. Teoretično je moč reči, da je optimalna izbira študija v tujini takrat, ko z odšteti stroški dobimo največjo neto sedanjo vrednost koristi. V praksi je ocenitev individualnih primerov odhoda v tujino zaradi številnih negotovih okoliščin problematična (Throsby 1998, 24-25).

Kopičenje človeškega kapitala v nekem gospodarstvu povečuje število novih tehnologij, lažje se prilagajajo drugod razvite tehnologije, privablja pa tudi druge dejavnike (na primer neposredne tuje investicije⁶), ki prispevajo h gospodarski rasti in razvoju gospodarstev (Mayer 1996, 20). Lucas pri ugotavljanju gospodarske rasti argumentira, da je akumulacija človeškega kapitala - znanja - glavni »motor« gospodarske rasti (Lucas 1993, 270). Lucasov model ponazarja, da investicije v človeški kapital bolj kot fizični kapital ustvarjajo t. i. učinek preliivanja (»spillover effect«), ki zviša stopnjo tehnološkega napredka (Snowdon in Vane 1997, 639).

2.3.2 Teorija endogene rasti

Teorije ekonomske rasti pojasnjujejo dejavnike, ki vplivajo na gospodarsko rast. Eden glavnih dejavnikov gospodarske rasti je tehnološki napredek. V neoklasičnem modelu (Sušjan 2002, 297) je stopnja tehnološkega napredka obravnavana kot eksogena spremenljivka, kar pomeni, da nastaja pod okriljem države, izven podjetniškega sektorja, kasneje pa ga država daje v brezplačno uporabo.

Nova teorija rasti tehnološki napredek pojmuje kot endogeno spremenljivko. Enostaven model endogene rasti, na katerem so gradili kasnejši zagovorniki teorije, je AK model, s proizvodno funkcijo $Y=AK$. Predpostavlja, da je proizvod ustvarjen izključno s kapitalom in sedanjim

⁶ Motivi tujih investorjev pri vlaganju v Slovenijo so predvsem tehnologija in »know-how« ter kakovost dela. Človeški kapital v državi gostiteljici je torej prvi pogoj za lociranje multinacionalke v neki državi. Domača podjetja prevzamejo del tehnologije, ki spremlja neposredne tuje investicije, kar povzroči porast produktivnosti izobraženih zaposlenih tudi v domačem sektorju.

tehnološkimi napredki, ki so fiksni, stopnja varčevanja je podana in konstantna. V modelu ni padajočih donosov obsega, kar je mogoče pojasniti z upoštevanjem kapitala v širšem smislu, kot fizični in človeški kapital (Tondl 2001, 121).

V tej teoriji tehnološki napredek opredelimo kot novo znanje, ki omogoča učinkovitejšo proizvodnjo. V okviru znanja so zajeta večja in manjša znanstvena odkritja in sposobnost, da znanje uporabljamo v proizvodnji. Zato je v teorijo umeščen koncept učenja skozi delo (Mayer 1996, 6). Akumulacija znanja, tj. odkrivanje novih metod za učinkovitejšo proizvodnjo in uporaba teh metod v praksi, je nek proces, ki je prisoten ob uvajanju novih strojev in opreme. Z uporabo novih strojev se ljudje učijo novih proizvodnih metod, prilagajajo novim oblikam dela ter rojevajo ideje, kako te tehnike in opremo izboljšati (Sušjan 2002, 298).

Empirične raziskave so potrdile, da so patenti (nova znanja) z določenim časovnim zamikom korelacijsko povezani z investicijami v fizični kapital. Rast znanja nekega podjetja oz. njegov tehnološki napredek, pridobljen z učenjem skozi delo, s prelivanjem znanja brezplačno preide tudi k ostalim podjetjem (Sušjan 2002, 298). Prelivanje znanja je vzrok za naraščajoče donose obsega, ki so ena izmed temeljnih ugotovitev te teorije (Tondl 2001, 127).

V realnosti je tehnološki napredek rezultat namernih investicij v R&R. Z izdatki za R&R se povečuje zaloga znanja podjetja. Tako pridobljeno znanje nagraduje podjetje z monopolnim položajem na trgu. Obenem drži tudi, da agregatni tehnološki napredek in nove ideje zaradi prelivanja znanja povečujejo javno znanje (Tondl 2001, 121; Mayer 1996, 7). Glavni vir tehnološkega napredka so torej R&R. Človeški kapital in obstoječi nabor znanj sta v ekonomiji glavna faktorja v funkciji povečevanja znanja. Raziskovalci (človeški kapital) prihajajo do novih odkritij, znanj, proizvedeno znanje prodajajo v obliki patentov. Stopnja tehnološkega napredka je torej odvisna od človeškega kapitala (Sušjan 2002, 299).

Lucas za proizvod postavi enačbo $y(t) = Ak(t)^\alpha [uh(t)]^{1-\alpha}$, kjer upošteva fizični kapital $k(t)$, človeški kapital $h(t)$, A kot začetno stopnjo tehnološkega napredka, u kot čas, ki ga porabimo za proizvodnjo ter α kot parameter, ki označuje prispevek tehnološkega napredka.⁷ Rast fizičnega kapitala je odvisna od stopnje varčevanja, rast človeškega kapitala pa od vsote kakovostno porabljenega časa (Lucas 1993, 253-254). Stopnjo tehnološkega napredka pripiše investiranju v človeški kapital. V modelu splošnega znanja in sposobnosti (veščin) ne moremo ločiti od zaposlenega. Znanje se povečuje s časom izobraževanja in učinkovitostjo, s katero je bil ta čas preveden v človeški kapital. Učinkovitost je povezana z različnimi dejavniki. Če je izobrazba mišljena kot šolanje, se učinkovitost povečuje s kakovostjo izobraževanja, ki se izboljšuje s povečanim splošnim znanjem. Med državami nastajajo v gospodarski rasti razlike na dolgi rok in so rezultat različnih stopenj akumulacije človeškega kapitala (Mayer 1996, 8). Z mednarodno izmenjavo študentov se nedvomno povečuje kakovost izvajanja izobraževanja. Nacionalni program visokega šolstva v Republiki Sloveniji omenja, da še posebej za podiplomski študij velja, da lahko kakovostno poteka le ob širokem mednarodnem

⁷ Enačba je formulirana kot Cobb-Douglasova proizvodna funkcija, kjer je vrednost parametra α med nič in ena. V Cobb-Douglasovi funkciji gre za konstantne donose obsega. V teoriji endogene rasti pa zaradi omenjenih dejavnikov gre za naraščajoče donose obsega.

sodelovanju in mednarodni akademski delitvi dela (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport 2002, 8).

Lucas proučuje tudi mobilnost človeškega kapitala, ki nastane z zviševanjem izobrazbene ravni in se seli v kraje z najvišjimi prihodki (v bogate regije). Pritok človeškega kapitala namreč povečuje potencialno gospodarsko rast v bogatih regijah. Imigracija povečuje zalogo znanja v bogatih regijah, ki se preliva v manj bogate regije (Tondl 2001, 120). Ekonomisti so ob proučevanju menjave in razpršitve znanja (»knowledge diffusion«) prišli do zaključka, da migracije kljub prednostim, ki jih prinašajo v bogate regije, vodijo do zviševanja in do tendence izenačevanja gospodarske rasti v celotnem integracijskem območju (Tondl 2001, 145).

2.3.3 Izobraževanje in prelivanje znanja

Coe in Helpman (1995, 860) sta v skladu s teorijo endogene rasti, kjer so na znanju temelječe inovacije, ki izhajajo iz aktivnosti R&R, glavni »motor« tehnološkega napredka in rasti produktivnosti, ugotavljala vpliv mednarodnih prelivanj z naslova R&R. Stopnja produktivnosti nekega gospodarstva temelji na kumulirani aktivnosti R&R in na njegovi produktivni zalogi znanja. Raziskave so pokazale, da je produktivnost neke države odvisna tudi od zaloge znanja njenih trgovinskih partneric. Kot zalogo znanja sta ekonomista upoštevala kumulirane izdatke za aktivnosti R&R. Koristi iz naslova tujih R&R zvišujejo gospodarsko produktivnost in so neposredne ter posredne. Neposredne so v obliki učenja o novih tehnologijah, materialih, proizvodnem procesu ali zaradi spoznanja novih organizacijskih metod. Posredne koristi izhajajo iz uvoza dobrin in storitev, ki so jih proizvedle trgovinske partnerice.

Na vzorcu 21 OECD držav ter za Izrael od leta 1971 do 1990 sta dokazala, da tako domače, kot tudi tuje R&R vplivajo na skupno faktorsko produktivnost. Večji vpliv ima tuja zaloga R&R kapitala na državo takrat, ko je višji delež uvoza v BDP te države in v manjših državah. V večjih državah ima domača zaloga R&R kapitala večji vpliv na skupno faktorsko produktivnost (prav tam, 861). Raziskava potrjuje dejstvo, da se znanje v smislu R&R preliva med državami, kar vpliva na višjo produktivnost v mednarodni trgovini udeleženih držav.

Na drugi strani vplivajo na gospodarsko rast izobrazba oz. njeni učinki. Barro je dokazal, da 1 % povišanje stopnje vpisov v šole vpliva od 1 do 3 % na povišanje stopnje BDP na prebivalca (Sianesi in Van Reenen 2003, 159). Izobraževanje vpliva na gospodarsko rast neke države na dva načina. Najprej neposredno vpliva na povišanje produktivnosti in zato tudi na gospodarsko rast. Investicije v človeški kapital imajo tudi posredni učinek, kamor spada akumuliranje ostalih produktivnih inputov (kapital, tehnologija), ki gospodarsko rast pospešujejo in rast prebivalstva, ki gospodarsko rast ovira (prav tam, 197). Sianesi in Van Reenen (2003, 157-158) navajata, da se znanje lahko tudi preliva na druge zaposlene v podjetju, industriji, regiji ali gospodarstvu.

Pomembnost vlaganja v človeški kapital, ki vpliva na razpršitev tehnologij in s tem na gospodarsko rast, sta dokazovala že Nelson in Phelps (1966, 69-75). Na njun model se opira kasnejša raziskava, v kateri sta Behabib in Spiegel ugotavljala rast skupne faktorske produktivnosti. Zraven kapitala, namenjenega za R&R, sta kot spremenljivko uporabljala stopnjo človeškega kapitala, ki je merjena kot povprečno število let šolanja delovne sile. Enako kot aktivnosti R&R tudi povečanje človeškega kapitala v državi vpliva na sposobnost podjetij, da se učijo in absorbirajo nove informacije. Visoka stopnja človeškega kapitala – podobno kot R&R – omogoča učinkovitejšo uporabljanje materialnih inputov. Oba učinka povečujeta učinkovitost in produktivnost. Človeški kapital ustvarja drugačne vrste inovacij – a še zmeraj pomembne – kot aktivnosti R&R, zato na moremo predpostavljati, da so inovacije iz naslova R&R pomembnejše kot s človeškim kapitalom povezane inovacije (Engelbrecht 1997, 1480-1481). Tudi Engelbrecht (1997, 1487) v svoji raziskavi potrjuje stališče, da ni človeški kapital le proizvodni dejavnik, temveč pomembno vpliva tudi na absorbiranje mednarodnega znanja.

Ne le izobraževanje, tudi izobraževanje v tujini je postalo predmet empiričnih raziskovanj. Izobraževanje v tujini je proces uvoza znanja, ki prispeva h gospodarski rasti v državah v razvoju (Kim 1998, 361). Za države v razvoju je mednarodna menjava, uvoz dobrin in storitev iz razvitih držav, priložnost za akumulacijo človeškega kapitala, ki pospešuje produktivnost delovne sile in kapitala in je vodilna sila gospodarske rasti. Neposredna »menjava« ljudi je pošiljanje študentov na študij v tujino. Nerazvite države se okoristijo predvsem z znanjem, ki ga študenti prinesejo domov. S prinesenim znanjem je možno hitrejšo ustvarjanje novega znanja, ki pomaga ostalim doseči strokovno znanje brez neposrednih stroškov (prav tam, 338). Pomembno je tudi področje študija študentov v tujini. Število tujih študentov tehnološko-intenzivnih področij (področja naravoslovja, inženiringa in medicine) iz držav v razvoju imajo dokazano pozitiven učinek na gospodarsko rast (Kim 1998, 360).

Coe in Helpman (1995) sta dala temelj raziskavi o pomembnosti mednarodnih študentskih tokov, ki so možni kanali prelivanja iz naslova R&R. Ker je tehnologija utelešena v človeškem, fizičnem kapitalu in posredovanimi dobrinami, bo mednarodni premik človeškega kapitala povečal razpršitev tehnološkega napredka med gospodarstvi. Tuji študenti, ki v tujini z izobraževanjem in delom pridobijo z R&R povezano tehnološko znanje, ob vrnitvi prispevajo k povečanju produktivnosti domače države (Park 2004, 316).

Predpostavlja se, da se z izobraževanjem in delom v gostujoči državi tuji študenti učijo in prispevajo k zviševanju zaloge znanja ter tehnologije gostujoče države. Če se ti študenti vrnejo domov in zaposlijo, tedaj v človeškem kapitalu utelešena tehnologija prispeva k zvišanju produktivnosti domače države. Ob predpostavki, da sta znanje in tehnologija vzpodbujena z investicijami v R&R, obstaja pozitivna povezava med mednarodnimi študentskimi tokovi in stopnjo mednarodnega prelivanja iz naslova R&R. V uporabljenem vzorcu je stopnja vrnitve študentov domov visoka, a nekaj študentov ostane v tujini⁸. Tisti študenti, ki v tuji državi ostanejo, vzpostavijo tesen stik z domačo državo. V raziskavi uporabljenem vzorcu se je velik del študentov, ki so ostali v tuji državi, kasneje vrnilo domov in opravljalo delo managerjev

⁸ Viri navajajo, da 50 % tujih diplomantov, ki so študirali v ZDA, tam tudi ostane.

multinacionalk (Park 2004, 316). Raziskave in analize, ki preučujejo tuje študente v povezavi s prelivanjem znanja in vplivom na gospodarsko rast so bolj izjema kot pravilo, ker še ni velikega zavedanja o pomembnosti tujih študentov. Če upoštevamo, da izobraževanje in mednarodno sodelovanje prispevata h gospodarski rasti ter da se mednarodno mobilnost študentov danes označuje kot mednarodna menjava (trgovina) storitev v izobraževanju, dobimo dokaz o pomembnosti mobilnosti študentov.

2.4 Migracije izobraženih oseb

2.4.1 Ekonomske posledice migracij na državni ravni

Migracije visoko usposobljenega kadra prinašajo številne ekonomske posledice za državo gostiteljico in državo, ki kader izvaža. Možne so razvojne in tehnološke posledice, posledice na trgu delovne sile, davčne posledice, vpliva se na visokošolski izobraževalni sistem, gre pa tudi za spremembe človeškega kapitala. Z migracijami nastajajo ekonomske posledice tudi v svetovnem merilu. Ekonomske posledice migracij visoko usposobljenega kadra povzemata Solimano, Pollack (2004, 13) po OECD.

Možne pozitivne posledice države pošiljateljice:

- Razvojne posledice:
 - povečani tokovi znanja in sodelovanje, mednarodna mobilnost na visokošolski ravni vodi do povečanega povezovanja s tujimi visokošolskimi institucijami;
 - priložnosti za izvoz tehnologije;
 - denarna vračila in kapital iz tveganih razpršenih mrež;
 - uspešni prekomorski podjetniki prinesejo znanje in izkušnje vodenja, kapital in povečan dostop do globalnih mrež.
- Posledice za človeški kapital:
 - povečana spodbuda za doseganje visokega strokovnega znanja domačega kadra;
 - izvoz izobraženega kadra zmanjšuje tveganje in povečuje pričakovano korist investiranja v izobrazbo.

Možne negativne posledice države pošiljateljice:

- Človeški kapital in davčne posledice: beg možganov, izguba potencialne delovne sile zaradi odsotnosti visoko usposobljenega kadra in človeškega kapitala:
 - nižji prihodek od javnega investiranja v terciarno izobraževanje (izguba državnih javnih virov);
 - izguba fiskalnih (davčnih) prihodkov pri obdavčenju človeškega kapitala.

Možne pozitivne posledice države prejemnice:

- Razvojne in tehnološke posledice:
 - večje možnosti za R&R zaradi večje dostopnosti do posameznikov z višjo zalogo znanja;
 - pritek podjetnikov;

- tokovi znanja in sodelovanje z državo pošiljateljico;
- imigranti vzpodbujajo pestrost in kreativnost;
- ustvarjanje priložnosti za izvoz tehnologije.
- Visokošolski izobraževalni sistem in fiskalne posledice: povečan vpis v dodiplomski študij:
 - prenova fakultete in kadra raziskovalcev;
 - večji davčni prihodki zaradi obdavčenja človeškega kapitala.
- Trg delovne sile:
 - blaženje primanjkljaja visoko usposobljenega kadra na trgu dela, ublažitev plač v sektorjih z visoko rastjo, kjer primanjkuje delovne sile;
 - podjetniki imigranti vzpodbujajo ustvarjanje služb in
 - imigranti lahko delujejo kot magnet za novo imigrantsko delovno silo.

Možne negativne posledice države prejemnice:

- Visokošolski izobraževalni sistem: zmanjšana spodbuda domačinov za usposabljanje na določenih področjih, izrivanje domačih študentov zaradi tujih študentov v najboljših šolah.
- Znanost in tehnologija: transfer tehnologij tujim konkurentom in možnim »sovražnim« državam v situacijah potencialnega spora.

Možne ekonomske posledice v globalnem merilu so povečan pretok znanja med državami in tvorba mednarodnih raziskovalnih ter tehnoloških klastrov. Možno je zvišanje globalne učinkovitosti na trgu visoko usposobljenih zaposlenih, raziskovalcev in strokovnjakov informacijske tehnologije. Zaradi migracij je možna povečana koncentracija globalnih izdatkov v znanosti in tehnologiji v državah OECD. Migracije povečajo mednarodno globalno konkurenco redkega človeškega kapitala, nastajajo pobude za posameznikovo tvorbo človeškega kapitala, zvišanje globalnega realnega dohodka zaradi prerazporeditev človeškega kapitala iz držav z nižjimi prihodki v države z višjimi prihodki. Nenazadnje je možna ekonomska posledica tudi povečevanje neenakosti (dohodka, razvitosti, inoviranja) v globalnem merilu (Solimano, Pollack 2004, 13).

2.4.2 Dejavniki privlačenja in odbijanja

Na migrante vplivajo različni dejavniki privlačenja in odbijanja geografske mobilnosti, ki na eni strani potiskajo posameznike iz določenega območja, na drugi strani pa jih na neko območje privlačijo (oba dejavnika delujeta sočasno, pogosto si tudi nasprotujeta). Glavni motivi za migracije visoko izobraženih oz. dejavniki, ki vplivajo na premeščanje in mobilnost različnih skupin, so: raven plač in razlike v plačah (glede na izobrazbo), možnost za strokovno delo, izpopolnjevanje in študij, življenjski standard in delovne razmere v državi glede na domačo državo (Bevc 1991, 76). Dejavniki migracij, ki igrajo pomembno vlogo pri odločitvi visoko izobraženih migrantov, da se relocirajo preko meja, so tudi študij v tujini, kakovost dela, odprtost komunikacije, poslovno širjenje v tujini ter signali ponudbe in povpraševanja po delovni sili, možnost za strokovno povezovanje in drugi (Mahroum 1999, 180). Med

omenjene dejavnike spadajo še stroški ob selitvi, infrastruktura v novem okolju, kakovost storitev, možnost kulturnega in športnega udejstvovanja (Krpan 1999, 3).

Pomembno vlogo pri odločitvi za mednarodne migracije visoko izobraženih imajo tudi politike in zakonodaje držav: imigracijska zakonodaja, davčna zakonodaja⁹, politika med institucijami ter državne in regionalne politike.

2.4.3 Skupine najštevilčnejših visoko izobraženih migrantov

Mahroum (1999, 171) navaja pet najštevilčnejših skupin migrantov. Managerji in vodilni zaposleni v podjetju, inženirji in tehnični strokovnjaki, akademiki in znanstveniki, podjetniki ter študenti. V tabeli 1 na kratko predstavljamo dejavnike migracij visoko izobraženih oseb in vrste politik, ki vplivajo na njihovo odločitev.

TABELA 1: KLASIFIKACIJA MEDNARODNE MOBILNOSTI VISOKO IZOBRAŽENIH, DEJAVNIKI IN POLITIKE

Skupina	Vrsta dejavnikov privlačenja in odbijanja	Vrsta politike
Managerji in vodilni uslužbenci	Ugodnosti in plačilo	Poslovne politike
Inženirji in tehnični strokovnjaki	Ekonomski dejavniki (mehanizem ponudbe in povpraševanja) Stanje nacionalnega gospodarstva	Imigracijska zakonodaja Davek na dohodek
Podjetniki ¹⁰	Državne politike (vizum, obdavčevanje, zaščita) Finančne ugodnosti Birokratska učinkovitost	Državne in regionalne politike Imigracijska zakonodaja
Akademiki in znanstveniki	Kakovost raziskovalcev v organizaciji Od spodaj navzgor (»bottom up«) usmerjen razvoj v znanosti Narava dela in delovni pogoji Ugled institucij	Politika med institucijami Medvladna politika
Študenti	Prepoznavno delovno okolje Dosegljivost problemov doma Medkulturna izkušnja	Politika med institucijami Medvladna politika Imigracijska zakonodaja

Vir: Mahroum 1999, 180.

Prve tri predstavljene skupine se glede mednarodne mobilnosti odločajo predvsem po ekonomskih in finančnih dejavnikih ter poslovnih in državnih politikah. Prva omenjena skupina je mednarodno mobilna zaradi združitvev in širitev podjetij, ne zaradi lastne odločitve.

⁹ Nazoren primer selitve zaradi davčne zakonodaje je Monako. Kneževina predstavlja davčni raj in nima davka na dohodek, davek na dobiček pa je na nizki ravni. Na ta način privablja številne znane in manj znane ljudi z enormno visokimi prihodki, neto migracijska stopnja je 7,82 migranta /1000 prebivalcev (leto 2002).

¹⁰ V Avstraliji se je število podjetnikov imigrantov v letih od 1993 do 1996 povečalo od 1.900 na 2.700. Pozitivna učinka tujih podjetnikov sta kapital, ki ga prinesejo s seboj in znanje, ki ga imajo o prekomorskih trgih in poslovnih mrežah, s katerimi sodelujejo. Podjetniki, ki izvirno prihajajo iz EU, bi se vrnil, če bi jih podjetja poslala nazaj v domačo državo, če bi sami ustanovili podjetje doma, ob ugodnejših davčnih spodbudah in v primeru večje fleksibilnosti človeških virov ter boljšega sistema na trgu vrednostnih papirjev.

Pospešujejo jo tuje investicije, saj je v tujini za zagotavljanje ustrezne učinkovitosti in kakovosti potrebno zadostiti določenim standardom poslovanja.

Akademiki in znanstveniki se na trgu delovne sile obnašajo drugače od ostalih skupin zaposlenih. Raziskave o mobilnosti¹¹ med akademiki so pokazale, da so ekonomski dejavniki za mobilnost tega trga pomembni, vendar ne prevladujoči, saj so jim pomembnejši osebni dejavniki, kot so spremembe v karieri in medsebojni kolegijski odnos (Barbezat, Hughes 2001, 410).

Ugotavljanje mobilnosti med spoloma (Barbezat, Hughes 2001, 410) je pokazalo manjšo stopnjo mobilnosti žensk. Za mobilnost med ženskami v akademskih vrstah naj bi veljala zvišana mobilnost predvsem zaradi diskriminacije¹², manjšega števila priložnosti in morebiti celo odhoda iz akademske službe.

Dokazano je, da se na trgu delovne sile z višjo stopnjo izobrazbe mobilnost povečuje. Za akademike velja model človeškega kapitala, ki zagovarja obnašanje v skladu s posameznikovim maksimiziranjem. Službo bo zamenjal takrat, ko pričakuje višjo plačo. Stroški mobilnosti v akademskih poklicih so zaradi manjšega števila služb na akademski ravni na določenem geografskem področju mnogo višji, kar lahko delodajalec izkoristi tako, da ponuja plačo v višini mejnega proizvoda zaposlenega zmanjšano za stroške mobilnosti. Nezadostno plačilo, ki izhaja iz monopsonističnih teženj na trgu delovne sile ali statusa redne zaposlitve, ki jo nudi akademska ustanova ter obenem potencialno zmanjšuje elastičnost ponudbe delovne sile, vpliva na zmanjšano mobilnost med akademiki (Barbezat, Hughes 2001, 412).

TABELA 2: POVPREČNA STOPNJA PREHODA V NOVO SLUŽBO

Starost	Nefakultetni delavci	Zaposleni na fakultetah
20-29	3,1	/
30-39	2,1	1,8
40-49	1,4	0,29
50-59	0,9	0,26

Vir: Barbezat, Hughes 2001, 415.

Zveza med starostjo in mobilnostjo je prikazana v tabeli 2. Podatki za nefakultetne delavce so iz leta 1983 (moški iz ZDA in Velike Britanije), podatki za zaposlene na fakultetah so iz leta 1988 (ZDA). Podatki niso najnovejši, vendar predstavljajo dejstvo, da se z leti mobilnost zmanjšuje ter potrjujejo nižjo stopnjo mobilnosti akademikov. Povprečni nefakultetni delavec, star med tridesetim in devetintridesetim letom, menja službo 2,1-krat. Povprečni akademik, tj. zaposlen na fakulteti, v intervalu istih let, menja službo le 1,8-krat. Podatki kažejo, da starejši, kot so zaposleni, redkeje menjajo službo.

¹¹ Obravnavana mobilnost se ne nanaša zgolj na mednarodno mobilnost.

¹² Ženske se diskriminira tudi v akademskih poklicih. Podatki iz 1987 kažejo, da ženske, zaposlene na univerzi prejemajo nižje plače, vendar povprečno objavljajo tudi manj člankov, povprečno so zaposlene na nižji stopnji ter manj napredujejo od moških kolegov.

V nadaljevanju se osredotočamo na populacijo študentov, kot ene od petih izmed navedenih najštevilčnejših skupin migrantov (tabela 1).

Poročilo o evropskih diplomantih iz leta 1998 ugotavlja, da 82 % evropskih študentov zanima mednarodna kariera in 88 % diplomantov želi delati in živeti v tujini vsaj eno leto. Najbolj priljubljena država za pridobitev kariere so Združene države Amerike ali Kanada (63 %), sledi Velika Britanija (35 %). Manjše države, kot so Švedska, Nizozemska in Irska, si prizadevajo ustvariti mobilne diplomante, ki bodo pripravljene oditi v tujino, kamor usmerjajo naraščajoče poslovne dejavnosti (Mahroum 1999, 178). Nemobilna delovna sila, še posebej strokovnjakov, ki niso pripravljene voditi slovenskih podjetij v tujini, predstavlja tudi problem slovenskih podjetij.

Raziskava študentov Univerze v Mariboru je pokazala mnenje študentov o študiju v tujini, o zaposlovanju in mobilnosti študentov. 2 % anketiranih študentov je študiralo v tujini, 7,2 % pa jih še namerava oditi na študij v tujino. Od slednjih je 10 % moških, 5 % žensk. Študiju v tujini so bolj naklonjeni študenti, ki bi se kasneje tudi zaposlili v tujini, da bi s tem izboljšali svoje zaposlitvene možnosti. Študenti, ki želijo študirati v tujini, si želijo dober materialni položaj ter uspeti v svojem poklicu (Flere 2002, 76). Študenti, ki nakazujejo mobilnost, se zavedajo vrednosti investiranja v človeški kapital. Vzrok mobilnosti je ekonomski, obenem pa se potrjuje dejstvo, da mobilnost študentov odraža mobilnost mladih na trgu delovne sile.

Z vidika zaposlovanja in za izboljšanje poklicne možnosti se je 43 % študentov v Mariboru pripravljeno preseliti v katerikoli kraj Slovenije, 52 % le v večje slovensko mesto. 35 % študentov se jih je pripravljeno izseliti v tujino, 31 % temu nasprotuje. Za izboljšanje svojih poklicnih možnosti je 74 % študentov pripravljenih nadaljevati s podiplomskih študijem. V primerjavi med spoloma se pokažejo ženske nekoliko bolj naklonjene dodatnemu ali dopolnilnemu izobraževanju in preseljevanju znotraj meja, moški pa so se v večji meri pripravljene preseliti v tujino. Le 1 % študentov bi ne glede na vse po dokončanem študiju šel za daljši čas ali za vedno v tujino. 41 % študentov je pripravljeno oditi v tujino za daljši čas, 22 % pa v tujino ne bi šlo (Flere 2002, 80).

2.5 Mednarodne migracije študentov

Mednarodno mobilnost študentov se danes označuje kot mednarodno menjavo izobraževalnih storitev. Liberalizacija izobraževanja koristi študentom z vidika večje dosegljivosti ter kakovosti študija. Izvoz storitev izobraževanja predstavlja pomemben dohodek nekaterih gospodarstev. V mednarodnem merilu se število tujih študentov povečuje.

2.5.1 Dejavniki mobilnosti študentov

Dejavniki mobilnosti študentov pojasnjujejo vzroke odhoda študentov na študij v tujino. Predvsem se osredotočimo na tri najpomembnejše (Tremblay 2001, 110):

- centri strokovnega znanja: zaradi pomanjkanja ustreznega izobraževanja doma, kar velja predvsem za raziskovanje in tehnične stroke, ugled institucije pa igra odločilno vlogo pri izbiri institucije.
- Vloga kulturnih in jezikovnih dejavnikov: jezik lahko predstavlja oviro, delež študentov, ki odidejo v angleško, francosko in nemško govoreče področje, je posebno visok. Visoko mobilnost beležijo tudi odprta gospodarstva, kjer ne govorijo omenjenih jezikov, a je razširjena mednarodna trgovina. Jezik države je vzrok mobilnosti zaradi ekonomskih motivov. Študent se želi naučiti tega jezika, kar mu povečuje možnost vstopanja na trg delovne sile v tej državi ali poslovnega sodelovanja s to državo, obenem pa mu zvišuje vrednost na trgu domače delovne sile.
- Vloga institucionalnih dejavnikov: pogodbe med univerzami ali državami, ki študentom ponujajo številne ugodnosti. Gre predvsem za opravljanje dela študijskih obveznosti v tujini, kar je povezano s priznanjem teh obveznosti doma. V mreži študenti s pozitivnimi izkušnjami s tujino zmanjšujejo negotovost v zvezi z odhodom v tujino in povečujejo mednarodno mobilnost.

Naslednji dejavnik izobraževanja v tujini je tudi geografska oddaljenost. Večja kot je razdalja med državama, manjša je verjetnost, da bo študent v to državo odšel študirat. Nenazadnje vplivata na odločitev študenta za državo študija tudi veroizpoved in politična stabilnost. Politična nestabilnost je pomemben dejavnik odbijanja (Kim 1998, 353).

V deželah OECD se torej zavedajo poslovnih, kulturnih in političnih motivov pri internacionalizaciji visokošolskega študija. Pomembnosti vloge liberalizacije izobraževanja se zavedajo tudi članice WTO (World Trade Organisation), in sicer je v vsebini dogovorov zajeto le področje privatnih izobraževalnih institucij.

2.5.2 Ekonomski učinki internacionalizacije izobraževanja

V okviru WTO Avstralija¹³ vidi liberalizacijo kot sredstvo za zagotovitev široke možnosti izobraževanja posameznikom v vseh državah. Ekonomski učinki liberalizacije in internacionalizacije izobraževanja so v prid študentom. Liberalizacija izobraževanja omogoča (WTO 2001, 1):

- večje čezmejne tokove študentov in izobraževalnih storitev;
- dostop do izobraževanja in usposabljanja študentov tistih držav, kjer v domači državi ni ustrezne kakovosti izobraževanja in dovolj študijskih mest;
- internacionalizacijo izobraževanja ter mednarodne tokove študentov;
- zagotavljanje konkurence med institucijami;
- dolgoročno pospeševanje znanja in povečevanje vrednosti tujih jezikov, kultur in družbenega zavedanja;
- s pridobljenim znanjem in spretnostmi profesionalno in kulturno bogati posameznika;

¹³ Po podatkih OECD in IMF (International Monetary Found) za leto 1999 je Avstralija ena izmed največjih izvoznic izobraževalnih storitev. Ostale so še Kanada, Italija, Velika Britanija in ZDA. Avstralija, Francija, Nemčija, Velika Britanija in ZDA privabljajo 75 % vseh tujih študentov, ki študirajo v območju OECD.

- dolgoročno pospeševanje izmenjav ljudi, idej ter izkušenj in
- delovanje mrež med posamezniki, skupinami in institucijami, ki krepijo prihodnje ekonomske, politične in socio-kulturne povezave.

Na strani države gostiteljice v nekaterih državah OECD tuji študenti predstavljajo pomemben vir državnih izvoznih prihodkov. Državni izvozni dohodki so skupaj leta 1999 znašali najmanj 30 milijard ameriških dolarjev, kar skoraj dosega vsoto storitev finančnega sektorja (Larsen, Vincent-Lancrin 2002, 27).

TABELA 3: LETNI STROŠKI IN PRIHODKI DRŽAVE PRI PRIDOBITVI ŠTUDENTA (V DOLARJIH NA TUJEGA ŠTUDENTA)

Država	Nizozemska	Švedska	ZDA	Velika Britanija	Avstralija
Leto podatka	1992	1994-1995	1999-2000	1992-1993	1994
Življenjski stroški študentov	+7.100	+11.700	+19.077	+8.000	+7.400
Prihodek z naslova šolnin	+1.400	0	+11.669	+9.500	+7.000
Stroški poučevanja	..	- 5.500	..	- 6.600	- 3.200
Stroški administracije	- 4.700	- 5.000	- 450
Neto prihodek	+ 3.800*	+ 1.200	+30.746*	+10.900*	+10.750

*zaradi nepopolnih informacij o stroških so ocene za prihodke na tujega študenta precenjene.

Vir: Tremblay 2001, 114.

Tabela 3 prikazuje stroške in prihodke za državo pri pridobitvi tujega študenta, kjer je razvidno, da beležijo vse izbrane države neto prihodke na tujega študenta. Zraven neposrednih prihodkov pa tuji študentje predstavljajo tudi posredne prispevke, saj povečujejo povpraševanje v izobraževalnih storitvah.

Države prejemnice imajo koristi od tujih študentov predvsem takrat, ko le-ti v tujini tudi ostanejo. Okoli 50 % vseh Evropejcev, ki so delali doktorski študij v ZDA, je tam ostalo dalj časa¹⁴. Največ je ostalo Angležev, tj. 70 %, Nemcev pa je ostalo le 25 %. Zaradi povečanega transferja znanja v domači državi, ko se z novim znanjem in izkušnjami študenti čez nekaj časa vrnejo domov, pa pridobi tudi domača država, kar imenujemo »kroženje znanja«¹⁵ (Mahroum 1999, 179). Kim (1998, 360) je v analizi tujih študentov iz držav v razvoju ugotavljal učinke študija v tujini na gospodarsko rast. Povišanje števila študentov, ki študirajo v tujini, za standardni odklon, poviša stopnjo rasti domačega BDP do 0,6 %.

¹⁴ Eden izmed razlogov je ekonomski, kar kaže naslednja tabela:

VIŠINA PLAČE* V AMERIŠKIH DOLARJIH

Leto od diplome	Rojeni v tujini	Rojeni doma
1-5 let	44 400	40 000
6-10 let	55 400	49 200
11-15 let	64 000	56 000
16-20 let	70 000	60 000
21 ali več let	70 200	68 000

* srednja (medianska) plača leta 1993, v ameriških dolarjih za v ZDA zaposlene doktorje znanosti in inženiringa.

¹⁵ Glej točko 2.2.3 Kopičenje in kroženje znanja.

Vlade držav izvora tujih študentov zato podpirajo mednarodno mobilnost študentov (Mahroum 1999, 179). Vse države OECD v določenem obsegu financirajo mobilnost študentov in profesorjev s štipendijami in subvencijami, bilateralnimi in multilateralnimi pogodbami ter z regionalnimi projekti (Larsen, Vincent-Lancrin 2002, 27).

Negativne posledice za državo izvora ima stalen odliv študentov, ki ga ne nadomesti enak priliv, še posebej, če med državama ni sodelovanja.

2.5.3 Obseg, tokovi in področja študija v tujini

Med leti 1950 in 1990 se je skupno število študentskih vpisov zviševalo po povprečni letni stopnji 6 %, medtem ko se je število tujih študentov zviševalo po povprečni letni 6,3 % stopnji (Kim 1998, 351). Mednarodna mobilnost študentov se je v državah OECD v zadnjih dvajsetih letih podvojila. Med leti 1995 in 1999 se je število tujih študentov povečevalo skoraj dvakrat hitreje, kot se je povečevalo celotno število dodiplomskih študentov. Največ izmenjav (85 % celotne izmenjave) ostaja znotraj OECD območja (Larsen, Vincent-Lancrin 2002, 26).

TABELA 4: DELEŽ TUJIH ŠTUDENTOV V ŠESTIH DRŽAVAH¹⁶ V PRIMERJAVI S CELOTNIM ŠTEVILOM VPISANIH ŠTUDENTOV (OD 1950 DO 1990)

Leto	1950	1960	1970	1980	1990
Vpisi tujih študentov v 1000, skupaj	57,1	126,6	261,4	574,7	794,9
Vpisi vseh študentov v 1000, skupaj	2833	4454	11226	16725	20868
Delež tujih študentov od vseh vpisanih v %	2,0	2,8	2,3	3,4	3,8

Vir: Mahroum 1999, 178.

Tabela 4 prikazuje delež tujih študentov glede na vse vpisane študente. Skupno število študentov in število vpisanih tujih študentov sta se skozi leta povečevali, zato se je povečeval tudi delež tujih študentov. Leta 1970 se je delež znižal na račun velikega povečanja vseh vpisanih študentov. Leta 1992 je v tujini študiralo 1,4 milijona študentov, Mahroum navaja (tabela 5), da bo leta 2010 2,8 milijonski vpis študentov v tujini, kar 4,9 milijonov študentov naj bi študiralo v tujini leta 2025, od tega 2,9 milijona iz Azije (Mahroum 1999, 178).

TABELA 5: NAPOVEDI ŠTEVILA TUJIH ŠTUDENTOV

Leto	Število študentov, v milijonih
1992	1,4
2010	2,8
2025	4,9

Vir: Mahroum 1999, 178.

Analiza (Kim 1998, 355) tujih študentov iz držav v razvoju, ki študirajo v razvitih državah, ugotavlja odvisnost števila študentov v tujini od treh dejavnikov: vrzel znanja, stopnja rasti znanja in ostali stroški. Vrzel znanja med državo gostiteljico in državo izvora, merjeno z

¹⁶ Gre za Avstralijo, Kanado, Francijo, Nemčijo, Veliko Britanijo in ZDA.

vrzeljo dohodka, ima značilno negativno zvezo s številom študentov v tujini. Države z nizkimi dohodki niso sposobne financirati izobraževanja v tujini velikemu številu študentov. Hitrejša kot je rast znanja v razvitih državah, večjemu številu študentov bodo države v razvoju omogočile študij v tujini. Stopnja rasti dohodka, kot merilo za rast znanja države gostiteljice, ima pozitivni učinek na število študentov. Večja razdalja med državama in posledično višji transportni stroški negativno vplivata na odločitev o študiju v neki državi.

Podatki študentov držav nečlanic OECD, ki študirajo v območju OECD, so prikazani v tabeli 6. Iz območja Afrike in držav Bližnjega vzhoda je v OECD na 1000 študentov povprečno vpisanih 42 študentov. Sledi Azija s povprečno vpisanimi 39 študenti. Iz območja centralne in vzhodne Evrope, kamor spada tudi Slovenija, je v državah OECD od tisoč vpisanih študentov povprečno 21,4 tujih študentov. Slovenija v omenjenem kontekstu dosega vpis 22,9 študentov. Od tega študira 83 % slovenskih študentov v EU.

TABELA 6: ŠTUDENTI IZ DRŽAV NEČLANIC OECD IN ŠTUDIRAJO V OBMOČJU OECD, LETO 1998

	Tuji študenti na 1000 vpisanih študentov	% vpisanih tujih študentov v območju EU
Argentina	3,4	47,0
Braziliya	5,3	37,8
Čile	7,9	53,4
Paragvaj	31,9	30,7
Urugvaj	7,8	46,6
Latinska Amerika	10,5	43,9
Kitajska	13,6	13,1
Indonezija	12,2	13,4
Malezija	118,9	34,9
Tajska	11,4	15,8
Azija	39,0	19,3
Tunizija	46,4	87,7
Izrael	31,6	58,0
Zimbabve	48,1	57,1
Afrika, Bližnji vzhod	42,0	67,6
Bolgarija	28,6	59,7
Estonija	26,5	78,9
Latvija	12,0	60,2
Litva	17,2	45,2
Romunija	21,5	55,5
Slovenija	22,9	82,9
Centralna in vzhodna Evropa	21,4	63,7

Vir: Tremblay 2001, 101.

Pri proučevanju državnih neto študentskih tokov po podatkih OECD (Tremblay 2001, 101) iz leta 1998 so neto prejemnice študentov naslednje države: Avstralija, Velika Britanija, Avstrija, Nemčija in Francija, neto izvoznice tokov študentov pa Luksemburg, Islandija, Irska in Norveška.

Po podatkih OECD (Tremblay 2001, 107) je v vseh državah delež tujih študentov višji na višjih ravneh izobraževanja, kar kaže na to, da se internacionalizacija povečuje z zviševanjem stopnje izobrazbe. Vzroki so višja finančna podpora pri doktorskih in specialističnih študijih, zviševanje pomena in prednosti študija v tujini posameznikom z višjo izobrazbo ter večja verjetnost imigracije in zaposlitve na trgu dela po končanem študiju, saj doseganje doktorskega naziva pomeni konec študija.

Po področjih študija je delež tujih dodiplomskih in podiplomskih študentov prikazan v tabeli 7. Poslovne vede so zajete v okviru družbenih ved in prava. Vidimo, da je največji delež, tj. povprečno 32,3 % tujih študentov iz te stroke, sledijo ji humanistične vede in umetnost (19,4 %) ter gradbeništvo in inženiring (14,1 %).

TABELA 7: TUJI ŠTUDENTI GLEDE NA PODROČJE ŠTUDIJA (DODIPLOMSKI IN PODIPLOMSKI) V GLAVNIH OECD DRŽAVAH GOSTITELJICAH, LETO 1998, V %

	Avstralija	Avstrija	Danska	Nemčija	Švica	Povprečje
Družbene in poslovne vede ter pravo	46,5	33,2	25,8	24,9	31,1	32,3
Kmetijstvo	1,0	1,8	2,2	1,5	1,1	1,5
Inženiring, gradbeništvo	12,7	15,6	7,6	18,5	16,0	14,1
Zdravstvo, socialno skrbstvo	9,9	8,9	21,6	7,1	6,6	10,8
Humanistične vede, umetnost	9,0	27,9	20,5	23,2	16,5	19,4
Znanost in raziskovanje	12,7	12,1	6,6	11,7	14,4	11,5
Storitve	2,8	0,4	0,6	1,6	8,9	2,8
SKUPAJ	100	100	100	100	100	100

Vir: Tremblay 2001, 108.

Z vidika odstotka tujih vpisanih študentov posameznih področij v imenovanih državah (tabela 8) je po podatkih OECD tujih študentov povprečno okoli 9 %. Najvišji odstotek tujih študentov (okoli 11 %) je vpisanih na področju humanističnih ved in umetnosti ter inženiringa in gradbeništva. Sledijo družbene, poslovne vede ter pravo, kjer je vpisanih povprečno 10 % tujih študentov. Ta delež je visok predvsem na račun visokega deleža v Avstraliji, ta pa zaradi bližine azijskega trga (Tremblay 2001, 99).

TABELA 8: DELEŽ TUJIH ŠTUDENTOV, ODSOTOK VSEH VPISANIH ŠTUDENTOV IZBRANIH DRŽAV OECD PO PODROČJIH ŠTUDIJA, LETO 1998

	Avstralija	Avstrija	Danska	Nemčija	Povprečje
Družbene in poslovne vede ter pravo	17,3	9,1	5,8	7,9	10,0
Kmetijstvo	6,6	7,9	7,3	5,9	6,9
Inženiring, gradbeništvo	14,6	11,8	8,8	9,2	11,1
Zdravstvo, socialno skrbstvo	9,2	11,3	5,6	3,6	7,4
Humanistične vede, umetnost	7,3	19,8	7,3	11,6	11,5
Znanost in raziskovanje	14,1	10,8	5,2	7,8	9,5
Storitve	9,3	12,3	1,8	3,8	6,8
SKUPAJ	12,6	9,5	6,0	8,2	9,1

Vir: Tremblay 2001, 108.

2.5.4 Priznavanje študijskih obveznosti v tujini in zagotavljanje kakovosti

Nekatere deklaracije, združenja in javne univerze zavzemajo negativna stališča do internacionalizacije izobraževanja. Njeno podpiranje naj bi vodilo k deregulaciji izobraževalnega sektorja z odstranitvijo legalnih, političnih in fiskalnih kontrol, ki bi se jim odrekle oblasti. To bi pomenilo povečanje socialnih razlik in zmanjševanje etičnih in kulturnih vrednot, standardizacija izobraževanja pa negira suverenost ljudi (Larsen, Vincent-Lancrin 2002, 27).

Pojavljajo se tudi številni dvomi o kakovosti izvajanja študija v tujini, saj ni mednarodnega orodja, ki bi meril, ali študij v tujini zagotavlja ustrezno kakovost. Študenti tudi ne vedo, ali bodo pridobljene kvalifikacije na trgu delovne sile cenjene. Z novimi načini pridobivanja izobrazbe (študij v tujini, e-izobraževanje in druge čezmejne oblike) se povečuje zavedanje, da morajo nacionalne ukrepe dopolniti z mednarodnimi pobudami za zagotavljanje kakovosti. V okviru držav OECD tako veljajo številne konvencije in deklaracije, ki zahtevajo kakovost programov in ščitijo potrošnike izobraževalnih storitev ter povečujejo transparentnost (Lizbonska konvencija, evropski bolonjski proces), ni pa konvergiranja ali celo harmonizacije med modeli izobraževanja. Večina programov za mobilnost študentov in obstoječih projektov kreditnega priznavanja študija ne vključuje nadziranja kakovosti izvajanja mobilnega študija.

V okviru evropskega bolonjskega procesa je Bolonjsko deklaracijo¹⁷ od leta 1999 podpisalo 40 evropskih držav, tudi Slovenija. Njen cilj je do leta 2010 zgraditi odprt in konkurenčen evropski visokošolski prostor, ki bo evropskim študentom in diplomantom omogočal prosto gibanje in zaposlovanje. Medsebojno priznan kreditni sistem in sistem zagotavljanja kakovosti naj bi spodbujala mobilnost študentov in visokošolskih učiteljev, obenem pa povečala konkurenčnost evropskega visokega šolstva v svetu. Ukrepi za doseg cilja so vzpostavitev primerljivih in preglednih visokošolskih struktur in stopenj, vzajemno priznavanje relevantnih in primerljivih visokošolskih kvalifikacij. Če doma ni zagotovljeno priznanje v tujini opravljenih študijskih obveznosti, je to zavora za odločitev potencialnega študenta ali raziskovalca. Vsebinski del izobraževanja in mobilnosti študentov je v domeni nacionalnih oblasti, ki ga z različnimi programi urejajo države same. Priznavanje študija v tujini (pri izmenjavi študentov) urejajo univerze kot avtonomna telesa.

¹⁷ Izven evropskega prostora zagotavljajo kakovost in priznavanje študijskih obveznosti NAFTA (North American Free Trade Agreement), kjer sodelujeta Mehika in ZDA, MERCOSUR v Latinski Ameriki in APEC (Asia-Pacific Economic Co-operation) v Aziji.

3 MEDNARODNE IZMENJAVE V SLOVENIJI

Do leta 2010 želi EU postati najbolj konkurenčno in dinamično, na znanju temelječe gospodarstvo, zato je tudi v Sloveniji vzpodbujanje mednarodnega sodelovanja ena izmed strateških aktivnosti. Temeljni poudarki so namenjeni sodelovanju slovenskih univerz in samostojnih visokošolskih zavodov v programih EU in drugih programih, širjenju in poglobljanju regionalnega visokošolskega sodelovanja ter neposrednemu sodelovanju med institucijami.

V skladu z Bolonjsko deklaracijo je za uspešno mednarodno sodelovanje pomembno (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport 2002, 7):

- sprejetje sistema z dvema glavnima stopnjama;
- pospeševanje mobilnosti;
- pospeševanje evropskega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti;
- spodbujanje evropskih razsežnosti v visokem šolstvu;
- visoko šolstvo kot javna dobrina in
- vseživljenjsko učenje.

Formalna listina v Sloveniji, ki ureja tovrstno tematiko, je Nacionalni program visokega šolstva v Republiki Sloveniji (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport 2002, 14), kjer je ena od prioritet programa vključitev v mednarodno sodelovanje v visokem šolstvu ter zlasti zagotavljanje ustreznih pogojev za mobilnost študentov in visokošolskih učiteljev. V tem okviru so pomembne naslednje dejavnosti:

- uvajanje sistema kreditnih točk ECTS¹⁸;
- priloge k diplomi in
- odstranitev zakonskih ovir in olajšanje postopkov za mobilnost slovenskih ter tujih študentov, visokošolskih učiteljev in raziskovalcev s področja priznavanja kvalifikacij in diplom.

V okviru regionalnih pobud je za Slovenijo izredno pomemben program CEEPUS, v okviru večstranskih pobud pa zlasti program Socrates/Erasmus (v nadaljevanju Erasmus). Po splošnih ocenah (Ad-futura 2004) naj bi se na študiju v tujini trenutno nahajalo okoli 3000 Slovencev, ki bodo v prihodnosti iskali priložnosti na našem trgu dela. Po besedah Neže Pajnič, nacionalne koordinatorke za Erasmus in CEEPUS v Sloveniji, naj bi bila v Sloveniji štipendirana približno tretjina vseh študentov, ki so na študiju v tujini. Ostali študirajo individualno, brez prejema štipendij, zato jih ni mogoče beležiti (CMEPIUS 2004).

¹⁸ ECTS (European Credit Transfer System) so ga po vzoru držav EU v Sloveniji začeli uvajati leta 1999. Je enoten sistem ovrednotenja študijskih obveznosti, ki olajšuje povezovanje med fakultetami in naj bi z enotnim ocenjevalnim sistemom študijskega dela (točkami) omogočil predvsem čim širšo mobilnost študentov. Bistvo točkovanja študijskih programov je, da so točke oz. krediti enakovredni tistim, ki jih imajo ostale evropske države oz. ostale univerze, kar omogoča prenašanje in priznavanje pridobljenega znanja. Zato omogoča primerjanje učnih dosežkov študentov in njihovo prenašanje z ene institucije na drugo, večjo izbirnost in interdisciplinarnost, izboljša mednarodno sodelovanje visokošolskih institucij in sodelovanje v okviru institucije ali med institucijami v državi.

3.1 Cilji obsega mobilnosti študentov

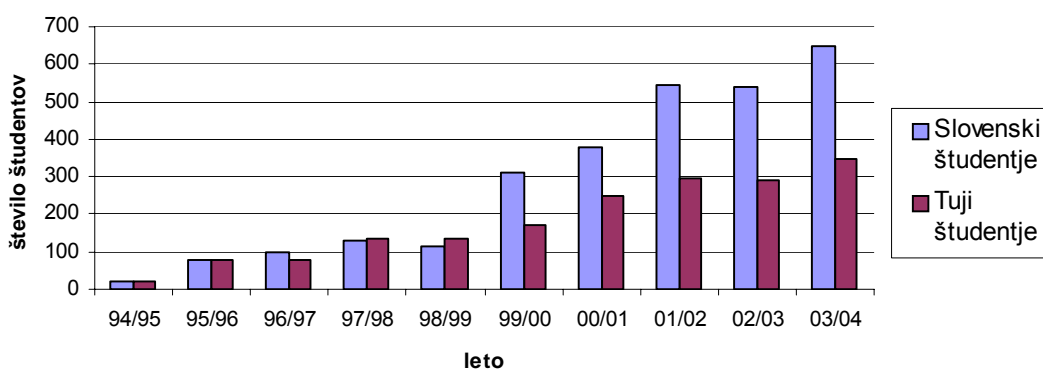
Različni viri navajajo cilje za obseg mobilnosti študentov in mladih. Zaradi prenizke geografske mobilnosti v Evropski uniji je eno izmed priporočil akcijskega načrta za usposobljenost in mobilnost, da države članice s sodelovanjem univerz in izobraževalnih institucij povečajo udeležbo tujih študentov v visokošolskem izobraževanju. Obenem naj izobraževalni sistem zagotavlja možnost, da se v visokem šolstvu eno tretjino študijskih obveznosti opravi v drugi državi članici (Evropska komisija 2001, 4). Letno v evropski mobilnosti in v programih izmenjav sodeluje milijon mladih, od celotne populacije 70 milijonov, ki se izobražuje ali usposablja (kar predstavlja 1,43 %) (prav tam, 9).

Cilj Evropske komisije je, da se doseže od 2 do 3 % mobilnost študentske populacije. 2 % veljata za večje države, 3 % za države, kjer več vlagajo v izobraževanje¹⁹. Po podatkih komisije (Commission of the European Communities 2004a, 17) želi EU doseči, da do 2010 samo število Erasmus študentov preseže 3 milijone, kar pomeni, da se mora letno trikrat povečati število Erasmus izmenjav. Cilj programa Erasmus, ki si ga je zastavil Parlament ob sprejetju druge faze programa Socrates 2000-2006, je, da 10 % evropskih študentov sodeluje pri izmenjavah iz programa Erasmus (Evropski parlament 2004).

3.2 Delež izmenjav študentov v Sloveniji

V nadaljevanju predstavljamo mobilnost študentov v okviru programov Erasmus, CEEPUS in bilateralnih sporazumov. Slika 1 prikazuje neto študentske tokove v Sloveniji po statističnih podatkih Centra za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja (v nadaljevanju CMEPIUS).

SLIKA 1: ŠTEVILO ŠTUDENTOV V OKVIRU PROGRAMA ERASMUS, CEEPUS IN BILATERALNIH SPORAZUMOV

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

¹⁹ Podatek je v skladu z osebno komunikacijo z gospo Nežo Pajnič iz Centra za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.

Od študijskega leta 1994/1995 do 2003/2004 naj bi na izmenjavo v tujino odšlo skupno 2862 študentov²⁰. Od tega je v okviru programa Erasmus študiral v tujini 1801 študent (obdobje 1999/2000 do 2003/2004), ostali študenti pa so bili v izmenjavi v okviru programa CEEPUS (obdobje od 1994/1995 do 2002/2003) in v okviru bilateralnih pogodb.

V omenjenih letih primerjamo neto študentske tokove v Sloveniji (podatki iz priloge 1). Beležena izmenjava se je začela študijskega leta 1994/1995 s programom CEEPUS in drugimi bilateralami, ko je odšlo na študij v tujino 23 slovenskih študentov, v Slovenijo je takrat prišlo 20 tujih študentov. Naslednje študijsko leto se je izmenjava več kot potrojila. Do leta 1998/1999 beležena izmenjava počasi narašča. Tokovi so uravnoreženi, priliv je nekoliko višji od odliva študentov. Leta 1999/2000 se kaže vpliv evropskega programa Erasmus (gre za začetek neto odliva izmenjav študentov v tujino), saj se je število naših študentov v izmenjavi v primerjavi s predhodnim letom skoraj potrojilo (312 študentov), število tujih, gostujočih študentov je bilo znatno nižje (le 169 študentov). Leta 2002/2003 je bilo na študiju v tujini že 538 slovenskih študentov, v Sloveniji je sodelovalo 289 študentov, kar pomeni, da Slovenija beleži neto odliv študentov v izmenjavi.

Na podlagi izbranih podatkov (priloga 2) lahko izračunamo mednarodno mobilnost slovenskih dodiplomskih študentov, vpisanih na visokošolski in univerzitetni študij. V tem primeru predpostavljamo, da podiplomski študentje niso zajeti v teh programih ter na študij v tujino odhajajo bodisi individualno bodisi preko drugih programov in organizacij. Mednarodna mobilnost je izračunana kot odstotek študentov slovenskih univerz, ki so odšli na enosemesterski ali celoletni študij v tujino v okviru omenjenih evropskih programov in drugih bilateralnih sporazumov, od vseh vpisanih dodiplomskih študentov v posameznih letih.

TABELA 9: MEDNARODNA MOBILNOST DODIPLOMSKIH ŠTUDENTOV V SLOVENIJI

	Število študentov dodiplomskega študija	Število slovenskih študentov na študiju v tujini	Mednarodna mobilnost v %
1994/1995	43249	23	0,053
1995/1996	45951	77	0,168
1996/1997	50667	100	0,197
1997/1998	64678	128	0,198
1998/1999	74642	116	0,155
1999/2000	77609	312	0,402
2000/2001	82812	376	0,454
2001/2002	88100	542	0,615
2002/2003	87056	538	0,618

Vir: Statistični letopisi RS od 1999 do 2003, CMEPIUS, Ljubljana 2004.

Na podlagi izračuna v tabeli 9 vidimo, da se v Sloveniji mobilnost povečuje. Poglejmo povišanje v dveh delih. V študijskem letu 1997/1998 se je število študentov v tujini povečalo

²⁰ Za zadnje študijsko leto (2003/2004) je v programu Erasmus podana ocena. Kasnejši podatki kažejo na nekoliko nižjo sodelovanje slovenskih študentov v tujini.

za več kot petkrat v primerjavi z izhodiščnim letom. Mobilnost se je v teh letih povišala skoraj za štirikrat. V primerjavi s študijskim letom 1997/1998 se je mobilnost do leta 2002/2003 potrojila. Čeprav je število študentov v izmenjavi v omenjenih letih naraslo za 420 % (iz 128 na 538 študentov) je v analizi potrebno upoštevati tudi porast števila vpisanih dodiplomskih študentov. Mobilnost ne dosega 1 %, saj je v okviru dodiplomskih študentov velik delež izrednih študentov.

Od študijskega leta 1997/1998 dalje se k skupnemu številu študentov prištevajo tudi absolventi, ki imajo status študenta, kar se kaže tudi v zmanjšani mobilnosti v letu 1998/1999 (0,155 %) zaradi povišanja števila dodiplomskih študentov. Izredni študenti se praviloma ne udeležujejo študentskih izmenjav. V tabeli 10 predstavljamo mednarodno mobilnost rednih študentov in absolventov, ki je višja zaradi izvzetja števila izrednih študentov.

TABELA 10: MEDNARODNA MOBILNOST V % OB UPOŠTEVANJU REDNIH DODIPLOMSKIH ŠTUDENTOV

	Število študentov dodiplomskega študija - redni študenti ²¹	Število slovenskih študentov na študiju v tujini	Mednarodna mobilnost v %
1994/1995	33835	23	0,068
1995/1996	35998	77	0,214
1996/1997	37314	100	0,268
1997/1998 ²²	40304	128	0,318
1998/1999	54224	116	0,214
1999/2000	56248	312	0,555
2000/2001	60407	376	0,622
2001/2002	65180	542	0,832
2002/2003	64530	538	0,834

Vir: Statistični letopisi RS od 1999 do 2003, CMEPIUS, Ljubljana 2004.

Tudi tukaj predpostavljamo, da podiplomski študentje niso zajeti v številu izmenjav. Število rednih študentov iz leta v leto narašča. Tudi v populaciji rednih študentov izračunana mednarodna mobilnost narašča. V prvem letu CEEPUS izmenjave (1994/1995) je bila mobilnost 0,068 % in se kasneje povečuje. Še posebej se pozna vpliv Erasmus izmenjav s pričetkom leta 1999/2000, ki v primerjavi s predhodnim letom izračunano mobilnost več kot podvoji. V študijskih letih 2001/2002 in 2002/2003 je mednarodna mobilnost višja od 0,8 %.

3.3 Program EU Socrates/Erasmus

Program Socrates je namenjen sodelovanju institucij in posameznikov na vseh stopnjah formalnega izobraževanja²³. ERASMUS (European Community Action Scheme for the

²¹ Število rednih študentov je brez višjih strokovnih šol, saj predpostavljamo, da se ti ne udeležujejo študentskih izmenjav.

²² Od študijskega leta 1997/1998 dalje se k skupnemu številu študentov prištevajo tudi absolventi, ki imajo status študenta.

Mobility of University Students) študentska izmenjava se izvaja že od študijskega leta 1987/1988, ko je prvič sodelovalo 11 držav EU. Erasmus, ki se izvaja v Sloveniji, je del programa SOCRATES II v okviru Evropske unije, ki poteka od leta 2000 do 2006. Namen programa je izboljšati kakovost in evropsko dimenzijo visokošolskega izobraževanja v sodelujočih državah predvsem s pomočjo evropskega kreditnega sistema priznavanja študijskih obveznosti v tujini (ECTS) in mobilnostjo študentov in profesorjev. Slovenija je bila v ta program sprejeta 1. maja 1999. Namenjen je predvsem redno vpisanim študentom, ki lahko od 2. letnika študija naprej odidejo študirat na izbrano visoko šolo oz. univerzo v drugi evropski državi. Študijsko izpopolnjevanje v tujini lahko izkoristijo le enkrat v času študija, traja pa od tri do dvanajst mesecev.

V programu sodelujejo države članice EU, poleg njih tudi Islandija, Liechtenstein in Norveška, pridružene članice EU: Ciper, Estonija, Madžarska, Litva, Latvija, Malta, Poljska, Češka, Slovaška in Slovenija ter državi kandidatki: Bolgarija in Romunija. Po podatkih Evropske komisije naj bi v letu 2004/2005 v programu Erasmus prvič sodelovala tudi Turčija. Program poteka brez plačila šolnin, udeleženci, ki predhodno z mentorjem pripravijo zasnovo študija v tujini, so upravičeni do delne finančne pomoči, zato Erasmus štipendija pokrije le delež stroškov. Letni proračun Erasmusa znaša okoli 160 milijonov eurov (Evropska komisija 2004a).

V nadaljevanju predstavljamo izmenjave slovenskih študentov in profesorjev v izmenjavi ter gostujočih študentov v Sloveniji, njihovo število in države destinacije od leta začetka udeležbe Slovenije v programu Erasmus do študijskega leta 2002/2003.

3.3.1 Izmenjave slovenskih Erasmus študentov

V okviru programa Erasmus se je v vseh državah do 2002/2003 agregatno izmenjalo 1.090.560 študentov. Slovenskih 1183 študentov predstavlja 0,108 % delež izmenjav od začetka programa, od leta 1999, ko je v program stopila Slovenija, predstavljajo izmenjave 0,258 % delež vseh izmenjav. Število študentov v program Erasmus vključujočih držav (priloga 3) in njihov delež v agregatni izmenjavi ne predstavlja informacije o deležu izmenjav.

Število slovenskih študentov udeleženih v programu Erasmus iz leta v leto narašča (tabela 11). Že po dveh letih izvajanja v Sloveniji se je število podvojilo iz 170 na 364 študentov, do leta 2003/2004, ko je realiziranih 549²⁴ izmenjav, se je število študentov povišalo za skoraj 150 %. Možni vzrok za takšno stanje je boljše sodelovanje fakultet na mednarodni ravni, zagotovo pa so pomembne tudi pozitivne predhodne izkušnje študentov, ki so najboljša referenca za naprej.

²³ V okviru programa Socrates spadajo podprogrami Comenius (področje šolskega izobraževanja), Erasmus (področje mednarodnega sodelovanja), Grundtvig (področje vseživljenjskega učenja), Minerva (učenje na daljavo in informacijska ter komunikacijska tehnologija (ICT) v izobraževanju) in Lingua (spodbuja poučevanje in učenje jezikov).

²⁴ Podatek je objavilo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.

Po podatkih CMEPIUS-a²⁵ naj bi v izmenjavah sodelovalo povprečno 10-15 % podiplomskih študentov, manj kot 1 % pa je Erasmus izmenjav na doktorskih študijih.

TABELA 11: ŠTEVILO IZMENJANIH SLOVENSКИH ŠTUDENTOV V OKVIRU PROGRAMA ERASMUS PO ŠTUDIJSKIH LETIH IN PO DRŽAVAH

Mobilnost študentov /država	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004 (ocena)	SKUPAJ	Delež v %
Belgija	5	13	22	24	40	104	5,8
Danska	6	10	14	9	19	58	3,2
Nemčija	48	50	89	100	100	387	21,5
Grčija	1	4	6	6	19	36	2,0
Španija	6	7	28	39	52	132	7,3
Francija	15	24	40	38	67	184	10,2
Irska	1	2	3	6	5	17	1,0
Italija	3	22	46	46	79	194	10,8
Nizozemska	14	15	15	26	34	104	5,8
Avstrija	31	46	42	41	88	248	13,8
Portugalska	1	2	15	22	27	67	3,7
Finska	9	11	12	15	26	73	4,0
Švedska	12	15	18	24	22	91	5,1
VB	18	9	14	26	37	104	5,8
SKUPAJ	170	230	364	422	615	1801	100,0

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

Proračun za Erasmus iz leta v leto raste, ker se vsako leto vključujejo dodatne decentralizirane aktivnosti. V začetku je Slovenija prejela sredstva za mobilnost študentov, v naslednjem letu so se tem priključila sredstva za mobilnost profesorjev, kasneje pa še sredstva za organizacijo mobilnosti. Sredstva, ki jih EU namenja za Erasmus, se računajo po različnih formulah. Države članice EU dobijo najvišjo vsoto sredstev, zgodi se tudi, da jih ne uspejo porabiti ter neuporabljene vrnejo. Formule za izračun proračuna pa se različno računajo še za pristopne države in za države kandidatke. Z vstopom Slovenije v EU se je Sloveniji povečal proračun za mobilnost, saj se bo sedaj računal po formuli za državo članico. Poveča se tudi število držav, s katerimi lahko Slovenija (njene fakultete) sklene sporazume za izmenjavo. Sodelovati smemo z vsemi državami, ki so podpisale pogodbo. V Sloveniji je sedaj 99 % zapolnjenost mest za izmenjavo študentov in profesorjev, kar pomeni, da je interes visok. 1 % je zaradi odpovedi odhoda v tujino v zadnjem trenutku, zaradi bolezni, težav doma, neopravljenih študijskih obveznosti in podobno. Ob večji agilnosti študentov bi bila realizirana 100 % izmenjava (CMEPIUS 2004).

Leta 2002/2003 je bilo na ravni EU v primerjavi z letom 2001/2002 povišanje števila Erasmus študentov skupaj 7,4 %, ki ga sestavlja 5,2 % povišanje 18 evropskih držav in 20 % povišanje držav kandidatke (Evropska komisija 2004a). Slovenija v študijskem letu 2002/2003 beleži

²⁵ Navajanje vira CMEPIUS je v skladu z osebno komunikacijo z gospo Nežo Pajnič iz Centra za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.

15,9 % povišanje števila študentov v primerjavi s predhodnim letom, kar je manj od povprečja držav kandidatk.

Leta 2003/2004 se je število slovenskih Erasmus študentov v primerjavi z začetnim letom izvajanja programa povprečno povečalo za 223 %. Država z največjim povišanjem je Portugalska, saj je v začetnem obdobju odšel na izmenjavo 1 študent, leta 2002/2003 22 študentov. Sledi Italija s 15-kratnim povišanjem. Povišanje, višje od povprečnega, beležijo še Španija, Grčija, Irska ter Belgija. Država, kjer je bil izmenjan najvišji mejni študent je Nemčija, kjer je bilo iz obdobja 2000/2001 v 2001/2002 povišanje za 39 mest, sledi Italija z 24 mestnim povišanjem ter Španija z 22 mestnim povišanjem.

Vključujoč oceno za leto 2003/2004, je med študenti najbolj priljubljena država Nemčija, kamor je v povprečju do letos odšlo kar 21,5 % študentov. Sledi Avstrija s 13,8 % deležem izmenjav, 10,8 % študentov je odšlo v Italijo, sledi pa Francija z 10,2 % deležem. Kar dve državi od štirih držav, ki dosegajo delež višji od 10 %, sta naši sosednji državi. Težava pri analiziranju destinacije je, da gre za sporazume, ki jih fakulteta sklene, študent pa se lahko prijavi le v okviru teh sporazumov. Sporazumi kažejo pripravljenost institucij držav EU sodelovati s Slovenijo ter našimi podjetji in institucijami. Ovira pri nekaterih državah je tudi jezik, ki ga ponujajo fakultete. Tako so na primer v mediteranskih državah predavanja v veliki meri na voljo le v njihovem jeziku, ne pa v angleškem ali nemškem jeziku, ki ju obvlada večina študentov.

Nemčija je destinacija, kjer je bilo največ izmenjav v začetnem in končnem opazovanem obdobju, in edina, ki dosega število 100 izmenjav. Vzroke za priljubljenost lahko iščemo v povezavah univerz v zgodovini, podobnosti sistema, relativni bližini in cenovni ugodnosti. Velik delež slovenskih študentov tudi govori ali pa se želi naučiti nemškega jezika²⁶. Najslabše obiskana država je Irska, sledi Grčija. Slednja je manj obiskana zaradi jezikovnih ovir, nepoznavanja, slabega institucijskega sodelovanja. Vzroke za Veliko Britanijo in Irsko, ki dosega majhen delež v izmenjavi, gre pripisati oddaljenosti, zaprtosti tamkajšnjih institucij in cenovni neugodnosti. Irska je najdražja evropska država.

Podatke lahko primerjamo s celotno izvedbo programa Erasmus po poročilu Evropske komisije (2004). Najbolj priljubljeni destinaciji vseh Erasmus študentov v letu 2002/2003 sta Španija in Francija. Pri slovenskih študentih sta v tem letu ti dve državi takoj za Nemčijo, Italijo in Avstrijo.

Razdelitev po področjih študija Erasmus študentov je prikazana v tabeli 12.

²⁶ Po podatkih statističnega letopisa se je v srednjih šolah v šolskem letu 2000/2001 po predpisanem predmetniku angleški jezik učilo 84.704 dijakov, nemški jezik pa 56.791 dijakov.

TABELA 12: ŠTEVILO SLOVENSКИH ŠTUDENTOV V IZMENJAVI PO PODROČJIH ŠTUDIJA V OKVIRU PROGRAMA ERASMUS

Področja	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	SKUPAJ	Delež v %
Kmetijstvo	11	5	9	6	31	2,6
Arhitektura in krajinstvo	10	13	24	25	72	6,1
Umetnosti & oblikovanje	12	8	25	34	79	6,7
Poslovne vede & management	57	68	114	87	326	27,5
Pedagogika	5	13	17	8	43	3,6
Inženiring, tehnologija	19	12	16	27	74	6,2
Geografija, geologija	1	4	7	8	20	1,7
Humanistične vede	3	7	3	7	20	1,7
Jeziki in filološke vede	11	24	61	66	162	13,7
Pravo	8	39	42	52	141	11,9
Matematika, informatika	11	8	9	14	42	3,5
Medicina	4	9	11	15	39	3,3
Naravoslovje	4	11	0	3	18	1,5
Družbene vede	12	7	21	62	102	8,6
Komunikologija & informacijske vede	2	2	3	8	15	1,3
Druga področja	0	0	2	0	2	0,2
SKUPAJ	170	230	364	422	1186	100

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

Agregatni podatki za obdobje od 1999/2000 do 2002/2003 kažejo, da je največ študentov, ki so študirali v tujini, s področja poslovnih ved in managementa, saj pokrivajo kar 27,5 % izmenjav. Sledita področji jezikov (13,7 %) in prava (11,9 %). Najmanj udeležbe študija v tujini pa je zaznati na področju geografije in geologije, humanističnih ved, naravoslovja in komunikologije ter informacijskih ved. Za večino področij je značilno naraščanje števila študentov v izmenjavi od začetka programa Erasmus do danes, izjema sta le področji kmetijstva in naravoslovja. Najbolj konjunktorna področja so management in poslovne vede, tuji jeziki in pravo. Po podatkih Evropske komisije (2004) so poslovne vede in management ter družbene vede področja, ki so v programu najštevilčnejša tudi na evropski ravni. »Pri nas je malo zanimanja za študijsko izkušnjo med študenti tehnike in naravoslovja – menda zato, ker v tujino zaenkrat odhaja precej več študentk kot študentov« komentirajo slovenski predstavniki na novinarski konferenci (Kontler-Salamon 2004, 3). V prvih treh letih izvajanja je odšlo v tujino okoli 63 % žensk.

Zgolj število študentov, ki so bili v izmenjavi iz posameznih področij, ne poda celovite slike. V prilogi 4 je podana tabela o številu študentov po področjih študija v Sloveniji po klasifikaciji izobraževanja (ISCED 97) za študijsko leto 2002/2003. Na podlagi omenjenih podatkov lahko izračunamo mednarodno mobilnost po posameznih področjih za to študijsko leto.

Tabela 13 prikazuje deleže študentov v Erasmus izmenjavi. Najvišje deleže beležijo področja umetnosti in oblikovanja, komunikologije in informacijskih ved ter prava, kjer so deleži višji od 1 % vseh študentov. Pri tem gre poudariti, da se obe opazovani področji ne pokrivata popolnoma in zato obstaja možnost, da so nastali posamezni odmiki. Upoštevali smo redne in

izredne študente visokošolskega dodiplomskega študija. Ob razpoložljivih podatkih o le rednih študentih po področjih študija bi bili deleži višji. Na drugi strani moramo opozoriti na 10-16 % delež izmenjav pri podiplomskem študiju, ki ga zaradi agregatnih podatkov ne moremo eliminirati.

TABELA 13: DELEŽ ERASMUS IZMENJAV SLOVENSКИH ŠTUDENTOV V % PO VELIKOSTI IN PO PODROČJIH ŠTUDIJA ZA LETO 2002/2003

Področja	Število slovenskih študentov na študiju v tujini	Število dodiplomskih študentov	Delež izmenjave v %
Umetnost & oblikovanje	34	1036	3,282
Komunikologija & informacijske vede	8	596	1,342
Pravo	52	3898	1,334
Družbene vede	62	7972	0,778
Pedagogika, jeziki in filološke vede	74	9954	0,743
Arhitektura in krajinstvo	25	3601	0,694
Geografija, geologija, naravoslovje, matematika, informatika	25	4458	0,561
Poslovne vede & management	87	25159	0,346
Inženiring, tehnologija	27	10416	0,259
Kmetijstvo	6	2588	0,232
Medicina	15	6528	0,230
Humanistične vede	7	5017	0,140
Druga področja	0	5833	-
SKUPAJ	422	87056	0,485

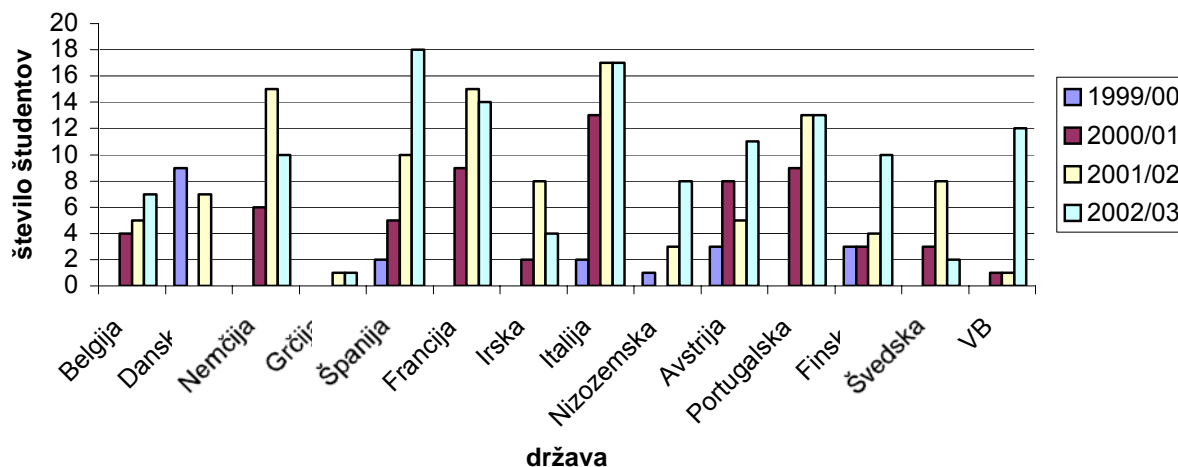
Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004, Statistični letopis RS 2003, lastni izračuni.

V omenjenem študijskem letu je po podatkih Statističnega letopisa RS 2003 od 87.056 študentov tudi 22.526 izrednih študentov, kar predstavlja 25,9 % študentov, ki praviloma ne sodelujejo v izmenjavah. Proučimo področje ekonomije in poslovnih ved. Redne študente poiščemo s seštevkom rednih študentov in absolventov vseh ekonomskih visokošolskih ustanov v Sloveniji. Rezultat kaže, da je izrednih študentov s tega področja okoli 50 %, zato je boljši približek mednarodne mobilnosti tega področja dvakrat višji, okoli 0,69 %. V nadaljevanju pogledjmo še število tujih študentov v Sloveniji v okviru omenjenega programa.

3.3.2 Gostujoči Erasmus študenti v Sloveniji

Izmenjave tujih študentov v Sloveniji niso tako številčne, vendar njihovo število vztrajno raste. Vedno več tujih študentov iz večine navedenih držav namreč del študijskih obveznosti opravi na slovenskih fakultetah (slika 2).

SLIKA 2: ŠTEVILO TUJIH ERASMUS ŠTUDENTOV V SLOVENIJI V OBDOBJU OD 1999/2000 DO 2002/2003²⁷, PO DRŽAVAH

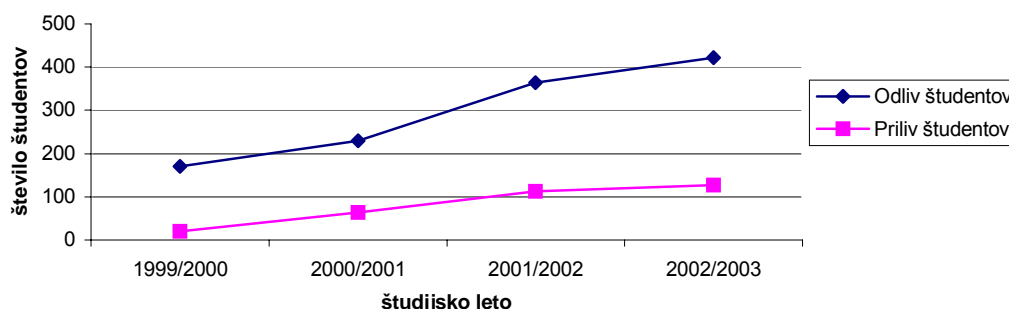

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

Od obdobja 1999/2000 do 2002/2003 se je skupaj v Sloveniji izobraževalo 322 tujih Erasmus študentov. V omejenih letih je v Slovenijo prišlo največ študentov iz Italije, Francije, Španije, Portugalske in Nemčije. V prilogi 3 vidimo, da v posameznih letih vse države, razen Portugalske, beležijo najvišje število Erasmus študentov, tj. od 15 do 20 tisoč študentov. Najmanj študentov prihaja iz Grčije, Nizozemske, Švedske in Velike Britanije. Podatki kažejo na relativno nizko udeležbo avstrijskih študentov v Sloveniji leta 2002/2003, kljub relativni bližini, saj so tuji študenti številčnejši iz Španije, Italije, Francije in Portugalske kot iz naše severne sosedice. Vzrok za slabo udeležbo s strani Avstrije je neizvajanje predmetov v tujih jezikih na slovenskih fakultetah in neosveščenost avstrijskih študentov v Avstriji, ki se zadnja leta zmanjšuje. Ne moremo pričakovati, da se bodo študenti iz držav z uglednimi univerzami (primer Velike Britanije, Avstrije) odločali za izmenjavo ali redni študij prav v Sloveniji, ki je mlada in še relativno nepoznana država, ker ocenjujejo, da ugled in uveljavljenost naših univerz še nista primerljiva z njihovimi.

Glede na neto tokove beleži Slovenija neto odliv študentov v tem programu (slika 3), ki se iz leta v leto povečuje. Razlog za to je večji interes slovenskih študentov za izmenjavo in majhno število predavanj slovenskih visokošolskih zavodov ter fakultet v tujih jezikih. Evropska komisija (2004) navaja, da je največji neto priliv Erasmus študentov v Veliko Britanijo, Irsko, Švedsko (sprejmejo dvakrat več študentov, kot jih pošljejo v tujino) ter Finsko in Nizozemsko.

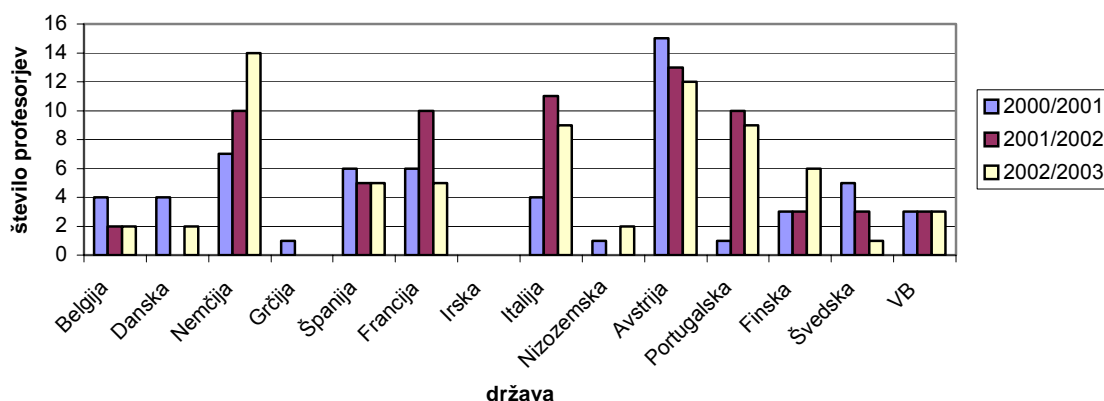
²⁷ V študijskem letu 2003/2004 je v izmenjavi 218 tujih študentov.

SLIKA 3: NETO ODLIV SLOVENSКИH ŠTUDENTOV V PROGRAMU ERASMUS

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

3.3.3 Izmenjave slovenskih profesorjev

Za gospodarstvo je pomembna tudi mobilnost akademikov – torej profesorjev. Ker so v programu Erasmus dostopni podatki tudi za te, jih bomo na kratko proučili. Profesorji s pomočjo Erasmus sredstev na tujih visokošolskih institucijah predavajo.

SLIKA 4: ŠTEVILO SLOVENSКИH ERASMUS PROFESORJEV PO ŠTUDIJSKIH LETIH²⁸ IN PO DRŽAVAH

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

Mobilnost profesorjev se agregatno povečuje (slika 4). S strani profesorjev je najbolj obiskana država Avstrija. Sledijo ji Nemčija, Italija, Francija in Portugalska. V Grčijo je potoval eden, medtem ko na Irskem ni bilo slovenskih profesorjev. Največje povečanje zasledimo v Portugalsko, Italijo, Nemčijo in Nizozemsko. V celotni Erasmus izmenjavi profesorjev sta najbolj priljubljeni destinaciji Nemčija in Francija, kamor odide 25 % vseh profesorjev (Evropska komisija 2004a).

²⁸ V letu 1999/2000 je bilo v tujini 42 slovenskih profesorjev.

Tudi pri profesorjih sta dve od petih najbolj obiskanih držav naši sosednji državi. V primerjavi z izmenjavo študentov se najbolj obiskane države pokrivajo. V primerjavi s slovenskimi in tujimi Erasmus študenti lahko sklepamo, da s Slovenijo največ sodelujejo naslednje države: Nemčija, Italija, Francija in Avstrija.

Glede na področje študija je s strani slovenskih profesorjev v letu 2002/2003 največ profesorjev odšlo na izmenjavo s področij poslovnih študijev (11), inženiringa in tehnologije (10), matematike in informatike (9) ter geografije, geologije (7). V celotni izmenjavi je najvišje število profesorjev s področja jezikov in filoloških ved, inženiringa in tehnologije ter poslovnih ved. Povprečen čas trajanja mobilnosti slovenskih profesorjev je 9,0 dni leta 2000/2001, 8,4 dni leta 2001/2002 in 9,8 dni leta 2002/2003, kar je višje od povprečja trajanja Erasmus izmenjav: 6,9 dni, 7,2 dneva ter 6,7 dnevov v istih obdobjih. Na ravni EU je cilj povišanje mobilnosti Erasmus profesorjev, in sicer iz sedanje povprečne letne ravni 18 tisoč na 40 tisoč letnih izmenjav (Commission of the European Communities 2004a, 17).

3.4 Program CEEPUS

CEEPUS (Central European Exchange Program for University Studies) je pričel delovati marca 1995 in bo potekal vsaj do leta 2004. Je program izmenjave študentov in učiteljev držav srednje in vzhodno evropskih držav z enakimi temeljnimi načeli kot v programu Erasmus. Pomeni dopolnitev programom EU, ker omogoča izmenjavo tudi med državami nečlanicami EU, hkrati pa je postal model za učinkovito multilateralno sodelovanje v regiji. Cilj programa je vzpostaviti in spodbujati mobilnost študentov in profesorjev v Srednji Evropi ter izkoristiti intelektualne in prijateljske povezave in možnosti. Slovenija je ustanovna podpisnica sporazuma. V dosedanjem obdobju je bilo vključenih preko 60 visokošolskih zavodov oz. posameznih oddelkov, sodelovali so z več kot 350 tujimi institucijami.

Države članice same pokrivajo stroške za program, zagotavljajo štipendijo in namestitve za tuje študente in profesorje iz tujine. Višine štipendij so v posameznih državah različne. Enota programa CEEPUS je "štipendijski mesec".

TABELA 14: ŠTEVILO »ŠTIPENDIJSKIH MESECEV« NA POSAMEZNO DRŽAVO

Država	Dodeljene 2002/03	Zahteve 2003/04
Avstrija	700	1.612
Bolgarija	398	574
Hrvaška	220	695
Češka	500	1.537
Madžarska	540	1.875
Poljska	385	1.708
Romunija	625	1.372
Slovaška	320	1.499
Slovenija	250	792
SKUPAJ	3.938	11.664

Vir: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport 2003, 15.

Največ mesecev štipendij je v Avstriji in Romuniji, sledita Madžarska in Češka. V Sloveniji in Hrvaški je bilo leta 2002/2003 najmanj, to je 250 in 220 mesecev štipendij (tabela 14). Država se sama odloči, koliko mesecev bo financirala izmenjave in v skladu s tem so ji dodeljeni meseci štipendij. Vidimo, da so zahteve iz 2003/2004 precej višje od predhodnega leta.

Sporazumu CEEPUS II so dodani nekateri novi elementi, saj je obvezna uporaba ECTS, razvoj skupnih študijskih programov pa naj bi pripeljal do izdaje dvojnih ali skupnih diplom (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport 2003, 14).

3.4.1 CEEPUS izmenjave slovenskih študentov in profesorjev

Izmenjave v okviru tega programa lahko opazujemo na daljše časovno obdobje (od študijskega leta 1994/1995 do 2002/2003), vendar podatkov ni moč obravnavati posamezno za študente in profesorje, ker so v programu beleženi agregatno. Ločimo med študenti in profesorji, ki odidejo v tujino, ter tistimi, ki pridejo v Slovenijo, po letih in državi, sodelujoči v mreži.

V tabeli 15 je razvidno, da število izmenjav iz Slovenije narašča, vendar se je 2002/2003 začelo zmanjševati. Sklepamo, da je to posledica odhoda manjšega števila študentov v tujino za več mesecev. Agregatno je po razpoložljivih podatkih odšlo največ študentov na Češko, v Avstrijo in na Madžarsko (vse okoli 17 %). Najmanj študentov je bilo na izmenjavi v Bolgariji in Romuniji.

TABELA 15: ŠTEVILO IZMENJAV SLOVENSКИH ŠTUDENTOV IN PROFESORJEV V OKVIRU PROGRAMA CEEPUS

V državo	1994/ 1995	1995/ 1996	1996/ 1997	1997/ 1998	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	Skupaj v državo	Skupa j v %
Avstrija	9	21	15	19	25	24	18	29	16	176	17,2
Bolgarija	0	0	3	7	0	2	4	4	7	27	2,6
Češka	0	0	7	21	22	27	36	35	34	182	17,7
Madžarska	10	13	10	18	15	32	26	35	15	174	17,0
Hrvaška	0	6	17	19	17	14	12	25	14	124	12,1
Poljska	0	17	31	20	19	22	18	19	9	155	15,1
Romunija	0	0	0	0	1	6	7	6	7	27	2,6
Slovaška	4	20	17	24	17	15	25	25	14	161	15,7
SKUPAJ	23	77	100	128	116	142	146	178	116	1026	100,0

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

Po ocenah CMEPIUS-a²⁹ je v navedenih izmenjavah okoli 7 % profesorjev, študentov pa 93 %. S Češko je najvišja izmenjava zaradi iste stopnje razvoja, jezikovne podobnosti ter dobre fakultetne mreže. Izmenjave z Bolgarijo in Romunijo so nizke zaradi oddaljenosti in zaradi francoščine kot prvega tujega jezika v obeh državah. Dodiplomskih študentov naj bi bilo okoli 70 %, 30 % pa podiplomskih. Do višjega deleža izmenjav podiplomskih študentov v

²⁹ Gre za osebno komunikacijo z gospo Nežo Pajnič.

primerjavi z Erasmus izmenjavami prihaja zaradi možnosti enomesečnih izmenjav, ki ustrezajo študentom za izvajanje raziskav (kjer se še posebej vključujejo študenti naravoslovnih ved).

3.4.2 CEEPUS izmenjave študentov in profesorjev v Slovenijo

V tabeli 16 so podatki za tuje študente in profesorje v Sloveniji od začetka delovanja CEEPUS-a v Sloveniji do obdobja 2003/2004. Skupaj je od takrat na študij v Slovenijo prišlo 1.256 študentov in profesorjev.

TABELA 16: ŠTEVILO IZMENJAV V SLOVENIJO V OKVIRU PROGRAMA CEEPUS V OBDOBJU 1994/1995 DO 2003/2004

Iz držav	1994/ 1995	1995/ 1996	1996/ 1997	1997/ 1998	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	Skupaj
Avstrija	7	16	15	19	21	25	11	7	8	6	135
Bolgarija	0	0	0	3	0	4	8	6	7	5	33
Češka	0	0	0	26	26	26	49	37	33	25	222
Madžarska	5	7	7	14	20	26	33	34	28	14	188
Hrvaška	0	19	19	15	17	19	23	26	18	13	169
Poljska	0	21	21	28	16	19	20	25	37	32	219
Romunija	0	0	0	0	9	10	14	22	16	18	89
Slovaška	8	15	15	28	25	20	28	29	15	18	201
SKUPAJ	20	78	77	133	134	149	186	186	162	131*	1256

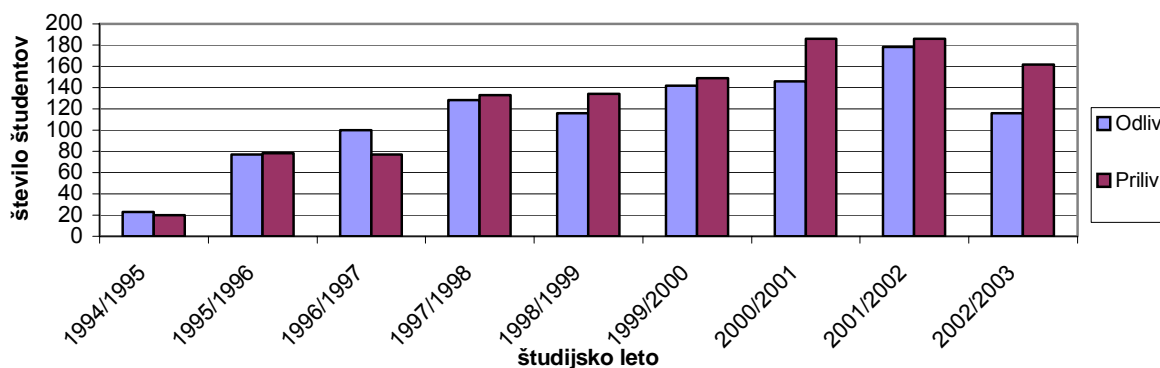
Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

*Število študentov se manjša, ker prihaja manj študentov za več mesecev.

Najštevilčnejše izmenjave se vršijo s Češko, Poljsko, Slovaško in Madžarsko. Predvidevamo lahko, da se bo število slednjih v prihodnje še povečevalo v okviru programa CEEPUS, ni pa izključeno, da se ne bi študenti teh držav udeleževali tudi rednega slovenskega fakultetnega izobraževanja. Slovenski študenti v drugi državi članici EU bodo študirali pod enakimi pogoji kot državljani te države, prav tako bodo državljani držav članic v Sloveniji študirali pod enakimi pogoji kot domači študenti. Zanimiv je manjši delež sosednjih Avstrijcev tudi v tem programu, vzroki zanj so najverjetneje podobni kot pri programu Erasmus. Najmanj tujih študentov prihaja iz Bolgarije in Romunije.

V nadaljevanju pogledajmo še neto odliv študentov in profesorjev (slika 5). V programu CEEPUS gre za neto priliv študentov in profesorjev v Slovenijo. Le v študijskem letu 1994/1995 in 1996/1997 je neto odliv pozitiven. Ker se pri tem regionalnem sporazumu financirajo meseci, število študentov in profesorjev ni objektivno merilo mobilnosti.

SLIKA 5: NETO ODLIV ŠTUDENTOV IN PROFESORJEV IZ SLOVENIJE V OKVIRU PROGRAMA CEEPUS

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

Za primerjavo v tabeli 17 navajamo podatke za študente s tujim državljanstvom, ki se udeležujejo rednega študija v Sloveniji. Število je v stalnem porastu. Leta 2002/2003 jih je bilo 818. Največ tujih študentov – kar 45 % – ima hrvaško državljanstvo. Največji del študentov ima državljanstvo držav iz območja bivše Jugoslavije ter Italije. Iz podatkov ni razvidno, kolikšen je del študentov, ki imajo tuje državljanstvo in stalno živi v Sloveniji, kolikšen pa je delež tistih, ki so prišli v Slovenijo študirat.

TABELA 17: TUJI ŠTUDENTI NA VISOKOŠOLSLEM DODIPLOMSKEM ŠTUDIJU PO DRŽAVI DRŽAVLJANSTVA (OD 1998/1999 DO 2002/2003)

	Avstrija	BIH	Hrvaška	Italija	Jugoslavija	Madžarska	Makedonija	Nemčija	Druge države	Skupaj
1998/ 1999	4	210	204	56	31	5	24	9	40	583
1999/ 2000	6	220	248	58	53	4	30	10	51	680
2000/ 2001	6	217	296	65	52	6	40	11	57	750
2001/ 2002	6	222	343	64	43	5	50	11	75	819
2002/ 2003	4	201	369	60	47	3	49	7	78	818

Vir: Statistični letopis RS od 1999 do 2003.

V primerjavi s programoma CEEPUS in Erasmus so tudi tukaj tuji študenti avstrijskega državljanstva maloštevilni, saj študirajo v Sloveniji le štirje Avstrijci. Po podatkih avstrijskega ministrstva za šolstvo naj bi v zimskem semestru 2002/2003 v Avstriji študiralo kar 607 Slovencev (Oberösterreich Land 2004). To kaže na močan neto odliv slovenskih študentov v Avstrijo.

Takšno stanje je moč pojasniti z analizo stroškov in koristi za tujega študenta. Poglejmo v nadaljevanju takšno analizo za slovenskega in za avstrijskega študenta. V obeh primerih predpostavimo kot korist povišan pričakovani dohodek, ki ga pridobivajo skozi celotno kariero in je posledica mednarodne komponente v izobraževalnem profilu.

Ob obravnavi s študijem povezanih dejavnikov v Avstriji so stroški za tipičnega študenta, ki odide v Avstrijo bodisi na izmenjavo bodisi na reden študij, naslednji: stroški namestitve, življenjski stroški, stroški morebitne šolnine, oddaljenost od domačega okolja, vprašljiva kakovost izobraževanja, nepredvidljivost, nepoznanost okolja in morebitne težave pri učenju zaradi neznanja nemškega ali angleškega³⁰ jezika. Koristi, ki izhajajo iz študiranja v Avstriji, so naslednje: geografska bližina, ugled institucij, mednarodno priznana diploma ali izpiti, velika izbira programov in specializacija, pridobljeno znanje nemškega in/ali angleškega jezika, asimilacija avstrijske kulture, navad, družbenega okolja, pridobitev naziva magisterija v petih letih, povečana možnost oz. prednost pri morebitnem kasnejšem poslovnem sodelovanju (največ neposrednih tujih investicij v Slovenijo beležimo iz Avstrije), lažji vstop na avstrijski trg dela, poznanstva iz Avstrije in drugih držav izboljšujejo možnost kasnejšega sodelovanja, kakovostnejši študij z vidika infrastrukture, uglednih profesorjev itd., pridobljena samostojnost in samozavest, boljše socialna infrastruktura itd.

Z vidika avstrijskega študenta so v omenjeni analizi stroškov in koristi razlike pogojene z dejanskimi stroški. Gre za stroške nastanitve, življenjske stroške (ki so praviloma nižji kot v Avstriji), oddaljenost od domačega okolja, kakovost izobraževanja ni zagotovljena, nepredvidljivost, nepoznanost okolja, vprašanje priznanja diplome ali izpitov v tujini, slabša izobraževalna infrastruktura, slaba izbirnost predavanj v tujem jeziku, nepoznavanje jezika, manj ugledne institucije od domačih – avstrijskih itd. Za avstrijskega študenta so tudi koristi študija v Sloveniji manjše, kot jim jih prinese študij v bolj »severni« državi. V Sloveniji ni šolnine, je geografsko blizu, študent spozna slovenski jezik, kulturo, navade, družbeno okolje, pridobi poznanstva iz Slovenije in drugih držav, povečana možnost in prednost na slovenskem trgu dela ter sodelovanja s Slovenijo, pridobljena samostojnost in samozavest.

Z analizo stroškov in koristi smo pojasnili nepopularnost izmenjav in rednega študija študentov iz držav bivše EU v države srednje in vzhodne Evrope. Obenem velja tudi obratno, predvsem študenti iz držav s podobno in nižjo stopnjo razvoja bodo želeli študirati v Sloveniji.

3.5 Bilateralni sporazumi

Izmenjave študentov na osnovi sklenjenih bilateralnih sporazumov in drugih neposrednih oblik sodelovanja s tujimi vladam so namenjene zlasti krajšim obdobjem podiplomskega izpopolnjevanja. V tem okviru (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport 2003, 13) Slovenija letno ponuja tujim študentom štipendije za okoli 120 mesecev izpopolnjevanj na slovenskih visokošolskih institucijah, obenem slovenski študentje izkoristijo približno dvakrat toliko ponudb tujih držav.

Na razpolago imamo tudi podatke za zadnje študijsko obdobje za sporazume, ki ne spadajo v že omenjena programa izmenjav. Bilateralne sporazume sklene slovenska univerza s tujo partnersko univerzo in niso vključeni v noben večji program. Študenti ne plačujejo morebitne šolnine in ne prejemaajo štipendije. V tabeli 18 so navedeni tuji študenti pri nas. V primerjavi s

³⁰ V Avstriji je omogočen študij tudi v angleškem jeziku.

programom CEEPUS vidimo, da so izmenjave z bilateralnimi sporazumi manj številčne. Prednost programov izmenjav (Erasmus, CEEPUS) so že ustaljene mreže izmenjav, kjer se sporazumi le obnovijo, prednost bilateralnih sporazumov pa je možnost sodelovanja z državami in institucijami, s katerimi nimamo vzpostavljenih mrež.

TABELA 18: ŠTEVILO BILATERALNIH SPORAZUMOV S SLOVENIJO ZA LETO 2003/2004, PRIMERJAVA S PROGRAMOM CEEPUS

Iz države:	SPORAZUMI	CEEPUS
Slovaška	5	18
Bolgarija	4	5
Hrvaška	7	13
Kitajska	2	-
Češka	9	25
Italija	4	-
Poljska	10	32
SČG	4	-
SKUPAJ	45	93

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

3.6 Mednarodna mobilnost na področju ekonomije in poslovnih ved v Sloveniji

Predhodni podatki kažejo, da je študij v tujini najštevilčnejši na področju ekonomije in poslovnih ved (tabele 7, 8 in 12). Izbrali smo fakultete in visoke šole za področje ekonomije in poslovnih ved ter na podlagi podatkov o izmenjavah iz njihovih mednarodnih pisarn ter podatkov o rednem številu študentov in brez absolventov izračunali mobilnost vsake izmed njih. Ugotavljali bomo, ali navedene fakultete dosegajo cilj Evropske komisije, kjer naj bi mobilnost vseh študentov bila od 2 do 3 %. V tujini ne poznajo delitve na redni in izredni študij. Ob predpostavki, da se izredni študenti ne vključujejo v izmenjave (udeležujejo se jih v manjšem številu), bomo cilj Komisije primerjali z našimi izračuni.

Na tem mestu nas zanima, kakšno mobilnost so v preteklih letih dosegli štirje izbrani akterji na tem področju v Sloveniji: Ekonomsko-poslovna fakulteta v Mariboru, Ekonomska fakulteta v Ljubljani, Fakulteta za management v Kopru in Visoka šola za podjetništvo v Piranu.

3.6.1 Ekonomsko-poslovna fakulteta v Mariboru

Kot pri računanju mobilnosti študentov v Sloveniji sta tudi tukaj pomembna dva podatka. Mednarodna mobilnost je odvisna od števila študentov v izmenjavi in od števila vseh rednih študentov na fakulteti. Povprečna mednarodna mobilnost rednih študentov na Ekonomsko-poslovni fakulteti v Mariboru od obdobja 1999/2000 do 2003/2004 je 2,676 %. Rezultati v tabeli 19 kažejo na povečevanje mednarodne mobilnosti. V omenjenih letih je povprečno na

izmenjavo odšlo 58 študentov. Glede na izračun fakulteta dosega cilj Evropske komisije, saj se mobilnost giblje med 2 in 3 % navedene populacije študentov.

TABELA 19: MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV NA EKONOMSKO-POSLOVNI FAKULTETI V MARIBORU, V %

Študijsko leto	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004	Povprečje
Število slovenskih študentov v izmenjavi ³¹	49	51	72	55	64	58
Število rednih vpisanih študentov brez absolventov	2295	2090	2207	2180	2064	2167
Mednarodna mobilnost v %	2,133	2,440	3,262	2,523	3,101	2,676

Vir: Statistični letopisi RS od 1999 do 2003, Mednarodna pisarna EPF, lastni izračuni.

3.6.2 Ekonomska fakulteta v Ljubljani

V primeru Ekonomske fakultete je izračunana mednarodna mobilnost nižja predvsem na račun velikega števila rednih študentov in neupoštevanja izmenjav v okviru bilateralnih sporazumov (npr. Kanada, Mehika, Norveška, Tajska, ZDA) izven programa Erasmus in CEEPUS. Na podlagi izračunanega se iz leta v leto dokazuje povečevanje mednarodne mobilnosti. Povprečna mednarodna mobilnost znaša 1,179 %. Podatke prikazuje tabela 20.

TABELA 20: MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV NA EKONOMSKI FAKULTETI V LJUBLJANI, V %

Študijsko leto	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004	Povprečje
Število slovenskih študentov v izmenjavi ³²	23	31	53	56	99	52
Število rednih vpisanih študentov brez absolventov	4334	4390	4446	4437	4437*	4409
Mednarodna mobilnost v %	0,531	0,706	1,192	1,262	2,231	1,179

Vir: Statistični letopisi RS od 1999 do 2003, Mednarodna pisarna EF, lastni izračuni.

*predpostavlja se enako število rednih študentov kot v predhodnem letu.

Po podatkih mednarodne pisarne v Ljubljani načrtujejo v študijskem letu 2004/2005 150 izmenjav študentov v tujino. Tudi ta fakulteta presega 2 % mobilnosti redne študentske populacije (brez absolventov) v letu 2003/2004.

3.6.3 Fakulteta za management v Kopru

Fakulteta za management v Kopru je samostojni visokošolski zavod, ki je vpisal prvo generacijo študentov v študijskem letu 1996/1997.

³¹ Podatki obsegajo izmenjave v okviru programa Erasmus, CEEPUS in študij na Stamford College, Kuala Lumpur.

³² V analizo so vključeni podatki o izmenjavi programov Erasmus in CEEPUS. Podatki za CEEPUS so okvirni.

TABELA 21: MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV FAKULTETE ZA MANAGEMENT KOPER, V %

Študijsko leto	2001/2002	2002/2003	2003/2004	Povprečje
Število slovenskih ³³ študentov v izmenjavi	3	6	11	7
Število rednih vpisanih študentov brez absolventov	358	360	360*	359
Mednarodna mobilnost v %	0,838	1,667	3,056	1,854

Vir: Statistični letopisi RS od 2001 do 2003, Mednarodna pisarna fakultete, lastni izračuni.

*predpostavlja se enako število rednih študentov kot v predhodnem letu.

Z Erasmus izmenjavami so začeli v študijskem letu 2002/2003. Prihodnje leto bo na študij v tujino v okviru programa Erasmus predvidoma odšlo osem študentov. Mednarodno so sodelovali že 2001/2002, ko so med prvimi v Sloveniji sodelovali v praksah Leonardo da Vinci³⁴. Izračunana mobilnost (tabela 21) znaša v študijskem letu 2003/2004 3 %.

3.6.4 Visoka šola za podjetništvo Piran

Mednarodno sodelovanje Visoke šole za podjetništvo (VŠP) v Piranu se je začelo med prvimi v Sloveniji, že leta 1997/1998. Poleg rednih in izrednih študentov se je v tujini izpopolnjevalo preko 75 predavateljev in številni strokovni kader. Za leto 2004/2005 planira šola približno 20 študentskih izmenjav. Šola se intenzivno vključuje v razne projekte izmenjav in mednarodnih sodelovanj na področju izobraževanja in raziskav.

Povprečna mobilnost visoke šole (tabela 22) je 8,067 %. Visoka je predvsem zaradi nižjega števila rednih študentov. Izračunana mobilnost je precenjena. V izmenjavah namreč številčnejše sodelujejo tudi izredni študenti. Ob upoštevanju celotne študentske populacije znaša leta 2002/2003 mednarodna mobilnost 2,871 %, kar je znotraj ciljev Evropske komisije.

³³ Upoštevane so študentske izmenjave Erasmus ter prakse v tujini v okviru programa Leonardo da Vinci.

³⁴ Mobilnost študentov in diplomantov omogoča tudi program Leonardo da Vinci. Udejanja se mobilnost oseb, vključenih v osnovno poklicno usposabljanje, študentov, mladih delavcev in tistih, ki so pred kratkim končali šolanje, ter izmenjave načrtovalcev in managerjev programov, strokovnjakov poklicnega svetovanja in izobraževalcev na področju jezikovnih znanj in spretnosti.

**TABELA 22: MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV NA VISOKI ŠOLI ZA
PODJETNIŠTVO PIRAN, V %**

Študijsko leto	1997/ 1998	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	Povprečje
Število slovenskih študentov v izmenjavi ³⁵	5	6	6	27	13	18	14	13
Število rednih vpisanih študentov	59	90	159	228	299	291	291*	161
Mednarodna mobilnost v %	8,475	6,667	3,774	11,842	4,348	6,186	4,811	8,067

Vir: Statistični letopisi RS od 1999 do 2003, Mednarodna pisarna VŠP, 2004, lastni izračuni.

*predpostavlja se enako število rednih študentov kot v predhodnem študijskem letu.

³⁵ V izmenjave so všteti redni in izredni študenti, ki so bodisi študirali bodisi bili na praksi v tujini. Študij in praksa vključujeta naslednje programe v tujini: Erasmus, EU Tempus, poletna šola na Babson Collegu, ZDA, bilateralne izmenjave.

4 MEDNARODNA MOBILNOST ŠTIPENDISTOV ZAVODA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ZAPOSLOVANJE³⁶ IN OSTALIH INSTITUCIJ V SLOVENIJI

Evropska Komisija je februarja 2002 izdelala akcijski načrt, s katerim želi v EU povečati poklicno in geografsko mobilnost na trgu delovne sile. ter izboljšati dostop do informacij preko Zavodov za zaposlovanje do leta 2005. S to akcijo želi odstraniti ovire za mobilnost ter se približati mobilnosti ZDA. Po podatkih EU se je leta 1999 le 1,2 % populacije v Evropi preselilo v drugo regijo, medtem ko je v ZDA ta podatek 5,9 % (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions 2002).

Študiju v tujini in mobilnosti študentov je mogoče slediti s pomočjo štipendij. V Sloveniji je najštevilčnejši štipenditor Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (v nadaljevanju Zavod). Prav zaradi tega v nadaljevanju predstavljamo, kolikšen delež omenjenih štipendistov študira v tujini.

Na Zavodu so dostopni podatki za tiste štipendiste, ki prejemajo republiško ali Zoisovo štipendijo na dodiplomskem in podiplomskem študiju in študirajo v tujini celo leto. To pomeni, da je možno podvajanje nekaterih študentov, ki v tujini študirajo v okviru evropskih programov za oba semestra, vendar gre v tem primeru za majhen odstotek. Pomembno na tem mestu je, da vidimo, kakšen je delež štipendistov v tujini in iz katerih območnih enot (v nadaljevanju OE) se študenti najpogosteje odločajo za študij v tujini.

4.1 Republiške štipendije

Podatki za študente z republiško štipendijo, ki se udeležujejo študija v tujini, so po območnih enotah na voljo za zadnji dve študijski leti. Podatki o fakultetah, na katerih posamezniki študirajo, niso razpoložljivi, sklepamo pa lahko, da študenti študirajo v sosednjih državah, npr. študenti iz OE Koper študirajo v Italiji, študenti iz OE Sevnica študirajo na Hrvaški in iz OE Maribor študirajo Avstriji. V letu 2002/2003 ni bilo nobenega štipendista, ki bi študiral v tujini, iz Novega mesta, Ptuja in Trbovelj.

V tabeli 23 so prikazani deleži študentov, ki študirajo v tujini in prejemajo republiško štipendijo. V študijskem letu 2002/2003 je povprečno v tujini študiralo 0,36 % vseh republiških štipendistov. Glede na dvanajst območnih enot v Sloveniji ima najvišje razmerje med študenti, ki študirajo v tujini in celotnim številom študentov v posameznih območnih enotah, OE Koper, kjer se razmerje približuje 2 %. Sledita OE Sevnica (0,87 %) in Maribor (0,62 %).

³⁶ Zavod v mednarodnem prostoru že dalj časa sodeluje v številnih oblikah. Aktiven je v okviru programov čezmejnega sodelovanja, še posebej ob meji z Italijo. Med javnimi zavodi za zaposlovanje iz srednje Evrope pa Slovenija dolgoročno sodeluje z Avstrijo, Češko, Madžarsko in Slovaško. Slovenija je 1. maja z vstopom v EU prek Zavoda RS za zaposlovanje vstopila v EURES (Mrežo evropskih služb za zaposlovanje), kjer je med novimi članicami vzpostavljen pretok informacij o prostih delovnih mestih v vseh desetih pristopnicah, o petnajstih članicah so zaenkrat na voljo le informacije o življenjskih pogojih.

V študijskem obdobju 2003/2004 povprečno v tujini študira 0,42 % republiških štipendistov. Največji delež – 2,11 % tudi v tem letu predstavlja OE Koper, sledita pa OE Sevnica in OE Ptuj. Višji od povprečja je delež tudi v OE Maribor.

TABELA 23: RAZMERJE MED ŠTEVILOM REPUBLIŠKIH ŠTIPENDISTOV, KI ŠTUDIRAJO V TUJINI IN VSEMI REPUBLIŠKIMI ŠTIPENDISTI PO POSAMEZNIH OE, V %

OBMOČNA ENOTA	2002/2003	2003/2004
Celje	0,12	0,24
Koper	1,85	2,11
Kranj	0,17	0,41
Ljubljana	0,23	0,14
Maribor	0,62	0,57
Murska Sobota	0,23	0,12
Nova Gorica	0,27	0,27
Novo mesto	0,00	0,13
Velenje	0,39	0,00
Sevnica	0,87	0,83
Ptuj	0,00	0,76
Trbovlje	0,00	0,00
SKUPAJ	0,36	0,42*

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, lastni izračuni.

*od navedenih je 13 % na podiplomskem študiju.

4.2 Zoisove štipendije

Zoisove štipendije so namenjene nadarjenim dijakom in študentom za dodiplomski in podiplomski študij, izjemoma pa se lahko na podlagi predloga izobraževalne ustanove iz Slovenije dodeli tudi za šolanje v tujini. Štipendijo za tujino lahko pridobi Zoisov štipendist ali kandidat za Zoisovo štipendijo, ki izpolnjuje pogoje za Zoisovo štipendijo in še enega izmed naslednjih pogojev (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2004):

- če v Republiki Sloveniji ni ustrezne smeri in stopnje oziroma programa izobraževanja ali izpopolnjevanja;
- če je zaradi ugleda tuje šole oziroma strokovnjaka, pri katerem poteka izobraževanje oziroma izpopolnjevanje mogoče pričakovati vrhunsko izobrazbo oziroma usposobljenost kandidata;
- če poteka izobraževanje oziroma izpopolnjevanje v okviru mednarodne izmenjave v skladu z mednarodno pogodbo (Erasmus).

Na Zavodu ocenjujejo, da Zoisovo štipendijo dobi približno 5 % generacije. Podatki o številu aktivnih Zoisovih štipendistov kažejo trend naraščanja, ki je bil značilen za vsa dosedanja leta. Povečuje pa se tudi število štipendistov, ki študirajo v tujini vsaj eno leto. Delež Zoisovih štipendistov, ki študirajo v tujini, je višji kot pri študentih, ki prejemajo republiško štipendijo, kar je pričakovano. Okoli 3 % vseh Zoisovih štipendistov študira v tujini (tabela 24).

TABELA 24: DELEŽ ŠTUDENTOV, KI PREJEMA ZOISOVE ŠTIPENDIJE IN ŠTUDIRA V TUJINI

Leto	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004	Povprečje
Število Zoisovih študentov, ki so študirali v tujini	158	165	192	189	187	210	184
Število vseh Zoisovih študentov	5143	5346	5679	6097	6510	6715	5915
Delež v %	3,07	3,09	3,38	3,10	2,87	3,13	3,11

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, lastni izračuni.

Pri pregledu deleža Zoisovih študentov na študiju v tujini (tabela 25) po OE vidimo, da je največji delež študentov (skoraj 7 %) iz OE Koper. Sledi OE Maribor s 5,65 % deležem v letu 2003/2004 in OE Murska Sobota s 4,40 % deležem v istem študijskem letu. Delež študentov, ki študirajo v tujini, se v OE Ljubljana v obeh letih giblje okoli povprečja. Tudi pri Zoisovih študentih je največji delež študentov, ki študirajo v tujini, iz obmejnih območnih enot.

TABELA 25: RAZMERJE MED ŠTEVILOM ZOISOVIH ŠTIPENDISTOV, KI ŠTUDIRAJO V TUJINI IN VSEMI ZOISOVIMI ŠTIPENDISTI PO POSAMEZNIH OE, V %

OBMOČNA ENOTA	2002/2003	2003/2004
Celje	2,04	2,25
Koper	6,42	6,79
Kranj	1,22	1,52
Ljubljana	3,11	3,03
Maribor	4,90	5,65
Murska Sobota	3,08	4,40
Nova Gorica	1,70	1,82
Novo mesto	0,97	1,91
Velenje	2,21	1,70
Sevnica	1,96	2,14
Ptuj	1,83	3,30
Trbovlje	2,50	1,75
SKUPAJ	2,87	3,13*

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, lastni izračuni.

*od navedenih je 39 % na podiplomskem študiju.

4.3 Projekti in institucije v Sloveniji, ki omogočajo mobilnost

4.3.1 Projekti Tempus v Sloveniji

Slovenija je v projektih Tempus sodelovala v devetdesetih letih. V desetih letih sodelovanja je po ocenah ministrstva za šolstvo³⁷ v tujino odšlo najmanj 1.000 študentov. Prva faza programa Tempus je bila vzpostavljena leta 1990 za potrebe visokošolske reforme v državah srednje in vzhodne Evrope kot odziv na padec Berlinskega zidu leta 1989 (Tempus I, 1990-1993). Od takrat je bil še obnovljen (Tempus II in Tempus III). Sodelovanje visokega šolstva spodbuja in zmanjšuje razlike med evropskimi narodi, v družbi odkriva kulturne vrednote, omogoča izmenjavo stališč in pogledov ter pospešuje mednarodne aktivnosti v znanstveni, kulturni, umetniški, ekonomski in socialni sferi.

V tretji fazi (od 2000 do leta 2006) so v program Tempus vključene partnerske države iz treh območnih skupin (Commission of the European Communities 2004d):

- iz območja bivše Jugoslavije (brez Slovenije) in Albanije, imenovane »CARDS« države;
- iz območja bivše Sovjetske zveze (brez Litve, Latvije in Estonije), te vzhodnoevropske države so imenovane »Tacis« države ter
- severnoafriške mediteranske države, imenovane »MEDA« države.

Po letu 2006 bo deloval t. i. Tempus plus, ki želi do leta 2013 podpreti mobilnost najmanj sto tisočim posameznikom (Commission of the European Communities 2004a). V okviru projektov Tempus bo Slovenija imela možnost sodelovati kot država gostiteljica študentov iz omenjenih držav.

4.3.2 Državna fundacija Ad-futura

Za mobilnost študentov skrbi tudi državna fundacija Ad-futura, ustanovljena 2001. Visoko motiviranim, ambicioznim in delavnim študentom s štipendijo pokrije stroške šolnine na najelitnejših univerzah predvsem v Evropi in ZDA (London School of Economics, Harvard, Oxford, Stanford in druge). Najvišji znesek štipendije je 4,5 milijona tolarjev.

V študijskem letu 2002/2003 so šolnino financirali 153 študentom. Leta 2003 so v okviru drugega javnega razpisa odobrili štipendije 72 študentom³⁸, od tega je 9 štipendij za dodiplomski študij, 4 za specialistični študij, 54 za magistrski in 5 štipendij za doktorski študij slovenskih državljanov na tujih visokošolskih institucijah. V tabeli 26 je razvidno, da je največ (76 %) študentov odšlo v EU, v Severno Ameriko pa 14 %.

³⁷ Osebna komunikacija z gospodom Albinom Babičem iz Ministrstva za šolstvo, znanost in šport.

³⁸ Proračun za 72 štipendij je znašal 212 milijonov tolarjev.

TABELA 26: PREGLED PODELJENIH ŠTIPENDIJ GLEDE NA DRŽAVO ŠTUDIJA

Država	Število štipendij	Država	Število štipendij
Velika Britanija	32	Češka republika	1
ZDA	8	Grčija	1
Italija	6	Irska	1
Nizozemska	6	Kosovo	1
Belgija	3	Madžarska	1
Španija	3	Nemčija	1
Francija	2	Rusija	1
Kanada	2	Slovaška republika	1
Avstrija	1	Švedska	1
Skupaj			72

Vir: Ad-futura 2004.

V okviru drugega razpisa je največ študentov s področja ekonomije in poslovnih ved (25), sledijo družboslovje (15), umetnost in oblikovanje (11), pravo (7), humanistika (3), jezikoslovje in filologija (3), arhitektura, urbanizem in regionalno planiranje (2), medicinske vede (2), naravoslovje (2), interdisciplinarni študij (1) ter inženiring in tehnologija (1). Procentualno predstavljajo družbene vede 76 %, umetnost in oblikovanje 15 %, naravoslovje 8 %, inženiring in tehnologija pa 1 % (Ad-futura 2004).

V Slovenijo Ad-futura privablja tudi tujce, saj je za sofinanciranje udeležbe tujih strokovnjakov oziroma raziskovalcev na razvojno-raziskovalnih projektih namenjenih 488 milijonov tolarjev. Gre predvsem za projekte, ki se jih ne da zagotoviti v Sloveniji in kjer so potrebna določena znanja iz tujine. V okviru tretjega javnega razpisa je fundacija Ad futura podelila petindvajset štipendij, od tega deset za doktorski študij in petnajst za magistrski študij tujih državljanov na slovenskih institucijah, od tega 7 državljanov iz Makedonije, 4 iz Bosne in Hercegovine, 4 iz Srbije in Črne gore, 3 iz Hrvaške, 2 iz Italije, po enega državljan pa iz Avstralije, Bangladeša, Estonije, Litve in Portugalske. Glede na deleže štipendij po področjih študija je 44 % iz področja družboslovnih ved, 28 % jih študira v Sloveniji inženirstvo in tehnologijo, 20 % iz naravoslovnega študija in 8 % umetnost in oblikovanje (Ad-futura 2004).

Študentsko in akademsko mobilnost pomembno dopolnjuje tudi mobilnost raziskovalcev. Najbolj množična je mobilnost raziskovalcev na bilateralni ravni, kjer se programi izvajajo predvsem na ravni EU. Letno do dva tisoč slovenskih raziskovalcev izkoristi možnost izmenjav s posameznimi državami na podlagi dvostranskih mednarodnih in drugih sporazumov o znanstvenem in tehnološkem sodelovanju Republike Slovenije s posameznimi državami, mednarodnih sporazumov o sodelovanju na področju znanosti, izobraževanja in kulture ter mednarodnih sporazumov o gospodarskem, industrijskem, tehnološkem in znanstvenem sodelovanju (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport 2003, 16). Program, ki deluje za mobilnost človeških virov na raziskovalnem področju, je Marie Curie in ga predstavljamo v nadaljevanju.

4.3.3 Program Marie Curie

V skladu s teorijo endogene rasti je stopnja tehnološkega napredka odvisna od človeškega kapitala in je rezultat načrtnih investicij v R&R. Evropska komisija želi povečati delež raziskovalcev v Evropi, saj je le-ta v dela zmožni populaciji 5,36 promila, v ZDA ta delež znaša 8,66 promila, na Japonskem pa kar 9,72 promila. Po mnenju komisije je raziskovalcem potrebno omogočiti boljšo mobilnost, kar predstavlja dolgoročen cilj (STA 2003, 1). Za doseganje na znanju temelječe družbe do leta 2010 si Evropska komisija v okviru evropskega srečanja v Barceloni 2002 postavlja cilj, da se v R&R vlaga 3 % BDP. V Evropi se je leta 2000 v R&R povprečno vlagalo 1,9 % BDP. Cilj dosejata Švedska (3,8 %) in Finska (3,4 %), približuje se Nemčija (2,5 %) (Commission of the European Communities 2002, 5). Slovenija je leta 2000 investicijam v R&R namenila 1,6 % delež BDP (Statistični letopis 2002).

V okviru 6. okvirnega programa EU za raziskave, tehnološki razvoj in demonstracijske aktivnosti želi Evropska komisija z ukrepi doseči cilje in zagotoviti izvajanje raziskovalnih projektov na vseevropski ravni. S pomočjo programa Marie Curie želi oblikovati evropski raziskovalni prostor (ERA), s strateškim namenom podpore razvoja in krepitve človeških virov na osnovi strukturiranja evropskih raziskovalni sistemov, za kar je od 2002 do 2006 namenjenih 2.606 milijonom evrov, od tega je 1.580 milijonov evrov namenjenih človeškim virom in mobilnosti. Povečati želi število raziskovalcev v Evropi, zagotoviti raziskovalcem možnosti za razvoj v ključnih fazah raziskovalne kariere ter spodbujati in razvijati znanstveno odličnost. Dejavnosti Marie Curie so namenjene državam članicam, pridruženim državam, državam kandidatkam za članstvo, pridruženim državam, ki ne kandidirajo za članstvo v EU (Islandija, Liechtenstein, Izrael, Norveška) ter tretjim državam. Program Marie Curie se bo prevedoma nadaljeval tudi po letu 2006.

Številčni podatki za Slovenijo za obdobje predhodnega ciklusa, s katerimi razpolaga mag. Radojka Verčko,³⁹ kontaktna oseba za ta program, so zelo skopi. Celotna izmenjava slovenskih raziskovalcev naj bi zajemala okoli 50 raziskovalcev (približno 10 ljudi letno iz Slovenije dobi štipendijo Marie Curie). Za 14 raziskovalcev imamo tudi podatke, v katere države so šli (4 Velika Britanija, 3 Nemčija, 3 Nizozemska, 3 Finska, 1 Avstrija). Štipendije se koristijo tudi v skupnih raziskovalnih centrih Evropske komisije, za kar nismo pridobili podatkov.

4.3.4 Organizacija AIESEC

V diplomskem delu je nekoliko več poudarka na mobilnosti študentov ekonomije in poslovnih ved, zato predstavljamo organizacijo AIESEC in izmenjave v okviru le-te, ki jo sestavljajo študenti in mladi diplomanti visokega šolstva s tega področja. AIESEC je mednarodna, študentsko vodena, izobraževalna organizacija, ki obstaja že 55 let, v Sloveniji več kot 50 let. Skozi razvijanje posameznikov prispevajo k razvoju skupnosti s poudarkom na mednarodnem sodelovanju in razumevanju. Osnovna dejavnost je izvajanje programov mednarodnih

³⁹ Podatki so pridobljeni z osebno komunikacijo.

strokovnih izmenjav in podpornih dejavnosti, ki nudijo praktične priložnosti za učenje za udeležence izmenjav in hkrati pospešujejo učenje članov in ostalih udeleženih v procesu.

Podatki od julija 1999 do decembra 2003 kažejo, da je iz Slovenije na prakso v tujino odšlo 52 študentov in študentk (tabela 27). V vsakem letu je bilo prosilcev za odhod na prakso več, kot pa je bilo dejansko realiziranih odhodov. Število prosilcev je odvisno od opravljene promocije, kakovosti prosilcev in pravih menjave na nacionalni in globalni ravni. Podatki za predhodno opravljene prakse žal niso dostopni.

TABELA 27: ODHOD SLOVENSКИH ŠTUDENTOV EKONOMIJE IN POSLOVNIH VED NA PRAKSO V TUJINO PREKO AIESEC-A

Študijsko leto	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004
Število študentov	14	8	9	18	3

Vir: interni podatki, AIESEC Ljubljana 2004.

5 MOBILNOST ŠTUDENTOV V PRIHODNOSTI

Za prihodnost izmenjav študentov in študija v tujini so pomembni številni dejavniki, ki prispevajo in vplivajo na mobilnost študentov, akademskega osebja in raziskovalcev.

Uveljavljanje bolonjskega procesa visokošolskega izobraževalnega sistema v Sloveniji, ki bo pripomogel k višji primerljivosti in poenotenju obsega ter ovrednotenju študentovega dela v Sloveniji in v mednarodnem merilu vzpodbuja mednarodno mobilnost. ŠOS (2004) ugotavlja, da v Sloveniji visokošolske institucije (zlasti Univerza v Ljubljani) zaostajajo pri uvajanju enotnega mednarodno primerljivega sistema kreditnih točk, ki bi temeljil na obremenitvi študenta in ne zgolj na številu predavanj ur.

V skladu z zagotavljanjem višje kakovosti izobraževalnega procesa želi Slovenija povečati mobilnost študentov med programi znotraj iste stroke, med strokami, med univerzami doma in na tujem. Večja akreditacija in celotno priznanje kvalifikacij in kakovosti študija ter praks v tujini prispevajo k povečevanju mobilnosti. Fakultete se v okviru bolonjskega procesa aktivno vključujejo v prenavo študijskih programov, kjer bodo tudi stopnje študijskega programa primerljive s fakultetami iz tujine. Če bodo pripravile kakovostne in tujim fakultetam konkurenčne programe, bo to vzpodbudilo mobilnost, predvsem pritok tujih študentov iz vzhodnih in jugovzhodnih držav.

Z vstopom v EU imajo študenti vsake izmed države članice možnost rednega študija v drugi državi članici pod enakimi pogoji kot njeni domači študenti. Pri tem so zmanjšane nekatere administrativne ovire kot so vizumi, dovoljenja za bivanje v državi in druge. Povečale so se tudi možnosti izbir Erasmus izmenjav v geografskem merilu. Po podatkih komisije (Commission of the European Communities 2004a, 17) želi EU doseči, da do 2010 samo število Erasmus študentov preseže 3 milijone, kar pomeni, da se mora letno trikrat povečati število Erasmus izmenjav. Sedaj se letno povprečno izmenja 120 tisoč študentov, letna izmenjava naj bi se povečala na 375 tisoč študentov. Spremembe naj bi nastale tudi pri višini Erasmus štipendije. Od leta 1993 je nespremenjena in mesečno znaša okoli 150 EUR, realna vrednost štipendij je 25 % nižja. Brez povišanja štipendij cilj namreč ne more biti dosežen. Predlog komisije je, da znaša mesečna štipendija 250 EUR. Pri programih EU za izmenjave so zato članicam, tudi Sloveniji, ponujena višja sredstva. Sredstva za Erasmus v Sloveniji so naraščala, in sicer od 354.417 EUR leta 1999 na 1.242.114 EUR za akademsko leto 2004/05. K temu je treba dodati še 170.000 EUR Phare sredstev. Slovenia Business Week (2004) poroča, da bodo tolikšna sredstva v študijskem letu 2004/2005 omogočila pridobitev statusa Erasmus študenta skoraj 820 kandidatom.

Pomembno vlogo pri migracijah študentov ima financiranje študija v tujini. Država mora investirati v visokošolsko izobraževanje, tudi na ravni študija v tujini ter ga omogočiti vsem študentom, ne glede na njihov socialni položaj. Tuje raziskave kažejo (priloga 5), da se Erasmus izmenjav udeležuje manjši delež študentov iz družin z nižjimi dohodki. 48 % Erasmus študentov prihaja iz družin, kjer imajo starši višji osebni dohodek od povprečnega. Starši 14 % Erasmus študentov pa imajo nižji osebni dohodek od povprečnega. Pojavlja se celo tendenca (Van Damme 1999, 6), da postaja izobraževanje blago, kar povečuje močno

socialno selekcijo mednarodne mobilnosti študentov. Mreže študija v tujini ustrezajo študentom družin, ki si lahko privoščijo dodatne materialne stroške, ki jih povzroči življenje in učenje v drugi državi. Za bolj premožne študente je mednarodna mobilnost konkurenčna prednost v visokošolskem izobraževanju.

Tudi nacionalna poročila držav navajajo nezadostno finančno podporo za udeležence, konkurenco programov mobilnosti z drugih delov sveta in nepoznavanje tujega jezika kot glavne vzroke za zmanjševanje Erasmus izmenjav (Commission of the European Communities 2004b, 20).

V Sloveniji izvajani mednarodni podiplomski študiji mednarodno mobilnost slovenskih študentov zmanjšujejo, tujih študentov pri nas pa povečujejo. Mednarodne fakultete povečujejo konkurenco visokošolskih ustanov v Sloveniji ter izbiro slovenskih in tujih študentov. Slabe strani mednarodnega študija v Sloveniji so visoke šolnine, preglednost kakovosti izobraževalnih programov pri nas s tem postane težje primerljiva. V Sloveniji visokošolska politika z zakonom določa, da lahko diplome podeljujejo le nacionalne univerze, zakoni diskriminirajo privatne/nevladne institucije in razlikujejo odobritev ali proces zagotavljanja kakovosti za nacionalne in tuje izobraževalne institucije.

Na drugi strani ima pestrost ponudbe fakultet v tujini in njihova večja dostopnost ter povečano sodelovanje s Slovenijo vzpodbudno vlogo pri odhodu slovenskih študentov v tujino. Avstralija, kot ena izmed petih največjih izvoznic izobraževalnih storitev, je osnovala model svetovne študentske mobilnosti leta 2025, po katerem naj bi bilo po osnovnem scenariju povečanje tujih študentov iz dva milijona leta 2003 na 7,6 milijonov leta 2025. Od tega bo po tem scenariju 3,4 milijone študentov študiralo v angleško govorečih državah (ZDA, Velika Britanija, Avstralija, Kanada in Nova Zelandija) (IDP 2003, 3).

Informacijska in telekomunikacijska tehnologija izboljšuje dostop do informacij študentov za študij v tujini, zato je dejavnik, ki mobilnost povečuje. Na drugi strani omogoča vedno bolj prepoznavno e-izobraževanje, tj. študij na daljavo, ki premaguje geografske ovire ter mednarodno mobilnost znižuje.

Druga alternativa študiju v tujini je izobraževanje na dislociranih univerzitetnih zemljiščih, ki se povečuje v Avstraliji⁴⁰ (t. i. kampusi) (Larsen, Vincent-Lancrin 2002, 27). Učenje na daljavo in dislocirana univerzitetna zemljišča so dobra rešitev držav v razvoju pri obvladovanju velikega povpraševanja, kjer imajo danes manj kot 5 % možnosti takšnega izobraževanja (prav tam, 28).

⁴⁰ Leta 1996 je bilo 24 % omenjenih vpisov, leta 2001 pa je vpis narasel na 37 % vseh vpisanih študentov v Avstraliji. Več kot polovica mednarodnih študentov iz Singapurja in Hongkonga študira na avstralskih dislociranih institucijah. Takšen študij je cenejši in se povečuje, čeprav ne nudi takšnih kulturnih in jezikovnih izkušenj kot študij v tujini. Mednarodne izobraževalne storitve so odvisne od povpraševanja nerazvitih držav severne in jugovzhodne Azije, ki želijo boljše kvalifikacije za višje plačana dela v angleško govorečih deželah. Visoko povpraševanje na trgu pritiska na ponudbo izobraževalnih institucij, zato se le-te povezujejo.

Indikator, ki napoveduje mobilnost študentov v prihodnje, je tudi pričakovan trend ekonomskega razvoja v posamezni državi. Sklepamo, da se bo zanimanje za sodelovanje v izobraževanju s konjunktorno naravnanim gospodarstvom povečalo, saj se s to državo pričakuje tudi večje gospodarsko in poslovno sodelovanje.

Temeljno vlogo glede mednarodne mobilnosti v prihodnosti bo v Evropi nosila Evropska komisija. Slednja že pripravlja predloge za nadaljnje evropsko sodelovanje na področju izobraževanja in usposabljanja mladih, s katerimi naj bi mlade pripravili na odziv rastoče internacionalizacije visokošolskega izobraževanja in zagotovili naraščajoče število mednarodno mobilnih študentov ter bolj uravnoteženo število mobilnosti med državami članicami (Evropska komisija 2002, 18).

6 SKLEP

V diplomskem delu zajemamo kompleksen trg delovne sile. Njegov pomen se je v Sloveniji zaradi visoke stopnje brezposelnosti povečal predvsem v tranzicijskem času. Pomembno vlogo smo takrat začeli pripisovati izobraževanju in migracijam usposobljene delovne sile, kamor vključujemo tudi študente.

Mobilnost delovne sile in izobraževanje, izpopolnjevanje ter usposabljanje sta temeljna dejavnika prožnosti trga delovne sile, ki pomembno prispevata k odpravljanju brezposelnosti, strukturnemu prilagajanju gospodarstva spremembam v okolju, pospešujeta tehnološke inovacije in izboljšujeta kakovost življenja.

Ekonomske teorije predpostavljajo človeški kapital ter izobraževanje kot vir tehnološkega napredka (Lucas 1993, 253-254; Mayer 1996, 7; Tondl 2001, 121; Sušjan 2002, 299). Le-ta je eden glavnih dejavnikov gospodarske rasti. Dokazano je, da v državah OECD več kot 50 % BDP temelji na znanju. Za gospodarstvo ni pomembno le lastno ustvarjeno znanje in inovacije, temveč tudi znanje, pridobljeno iz drugih držav. Ker se predpostavlja utelešenje tehnologije v človeškem kapitalu, je mobilnost posameznikov pojmovana kot indikator kroženja znanja, ki pomembno vpliva na prenos tehnologij. Ugotavlja se tudi, da visoka stopnja mobilnosti ustvarja največjo inovacijsko moč v gospodarstvu (Graversen 2000, 3). Z empiričnimi raziskavami so potrdili, da je študij v tujini kanal prelivanja znanja, ki ima pomembno vlogo pri razpršitvi tehnologij med gospodarstvi (Kim 1998, 360; Park 2004, 316).

Mobilnost študentov na svetovni ravni narašča. Predvsem je zaznati, da študenti, ki študirajo v tujini, prihajajo iz manjših držav, kjer izobraževalni sistem ni tako pester, ter iz geografsko manj oddaljenih držav. Pošiljanje študentov v tujino ima za državo ugodne ekonomske učinke. Gre za pospeševanje transferja tehnologije med gospodarstvi, širše možnosti izobraževanja posameznikov na specifičnih področjih, država ceneje pridobi visoko usposobljen kader, poznavanje jezika in kulture tuje države izboljšuje potencialno sodelovanje med državama v prihodnosti. Zavedati se je potrebno tudi negativnih ekonomskih posledic, to je tveganja, da študent ostane v tujini ter postane akter na tujem trgu dela. Povečano mednarodno sodelovanje med državama ter več priložnosti v domačem gospodarstvu to tveganje zmanjšujejo. Beg možganov lahko gospodarstvo prepreči z ustvarjanjem priložnosti za zaposlitev talentiranih in izobraženih ljudi.

Na drugi strani privabljanje tujih študentov v domačo državo pomembno vpliva na povpraševanje v izobraževalnih storitvah, vodi v odpiranje izobraževalnega sistema, majhne univerze si s tujimi študenti lahko zagotovijo ekonomijo obsega ter zmanjšujejo stroške izvajanja izobraževanja. Negativne posledice so možne, če zaradi velikega števila tujih vpisanih študentov pride do zmanjšanja domačega števila študentov.

Slovenska bodoča visoko kvalificirana delovna sila nakazuje naraščajočo mobilnost, ki je posledica intenzivnih vključevanj v programe EU. Slovenija uresničuje cilje vrhovnih evropskih srečanj. S pridobivanjem višjih sredstev za izmenjave se bodo mladi še bolj udeleževali mednarodnih izmenjav. Za državo je to ključnega pomena za uspešnejše bodoče

ekonomsko sodelovanje s drugimi državami, s povečevanjem znanja se bosta povišali produktivnost in inovativnost, kar pomeni ekonomske učinke za gospodarstvo. Mednarodna mobilnost pripravi študente na uspešno delo v evropskem in širšem okolju ter prispeva k lažjemu ustvarjanju poklicne poti v tujini.

Mednarodno sodelovanje in delitev dela v izobraževanju torej povečuje kakovost in inovativnost, izmenjave študentov in profesorjev pa izboljšajo kakovost raziskovalnega in izobraževalnega dela. Študij in usposabljanje v tujini postajata za slovenske študente, profesorje in raziskovalce vse bolj številčna:

- v devetdesetih letih je v desetih letih delovanja projekta Tempus v tujino odšlo najmanj tisoč študentov;
- preko programa CEEPUS je od 1994 do 2004 v tujini študiralo in se usposabljal 1.256 študentov in profesorjev;
- v okviru pogodbe Erasmus se je od 1999 do 2004 izmenjav udeležilo 1.735 študentov;
- v letih od 2002 do 2004 je fundacija Ad-futura finančno podprla študij v tujini 224 študentom;
- Zavod RS za zaposlovanje, ki izplačuje Zoisove štipendije od leta 1998 do 2004, letno povprečno beleži 184 štipendij za študij v tujini;
- v okviru programa Marie Curie je v zadnjih petih letih v tujino na izmenjave odšlo približno 50 slovenskih raziskovalcev;
- po podatkih Ministrstva za šolstvo, znanost in šport vsako leto do dva tisoč slovenskih raziskovalcev izkoristi možnost izmenjav v okviru različnih mednarodnih sporazumov idr.

Program Erasmus je iniciativa EU. Kot članica EU sme Slovenija razširiti mreže sodelovanja v vseh 31 državah podpisnic pogodbe. Sedaj Slovenija beleži neto odliv Erasmus študentov. Za enakovredno sodelovanje pri izmenjavi študentov bi morale fakultete čim večji del študijskega programa izvajati v tujem jeziku, s tem bi za izmenjavo spodbudili tudi naše študente. Glavna ovira Erasmus izmenjav je nizka finančna podpora, ki se je sicer ob vstopu Slovenije v EU povišala, saj determinira število izmenjav ter študij v tujini otežuje študentom družin s povprečno nižjimi dohodki.

Glede na področja študija v tujini najbolj prispevajo h gospodarski rasti izmenjave študentov inženiringa, medicine in naravoslovja. V štirih letih izvajanja programa Erasmus je iz teh področij v tujini študiralo 11 % vseh izmenjanih slovenskih študentov. V okviru fundacije Ad-futura ta odstotek za drugo generacijo štipendistov znaša 9 %. Na evropski ravni programa Erasmus je leta 2002/2003 največ izmenjav na področjih poslovnih ved in managementa ter družbenih ved. Tudi v okviru omenjenega štipendiranja fundacije Ad-futura je kar 76 % štipendistov iz področja družbenih ved. Glede na število vpisanih študentov in število Erasmus izmenjav po področjih študija kaže rezultat najvišjo mobilnost pri umetnosti in oblikovanju (3,28 %), komunikologiji in informacijskih vedah (1,34 %) ter pravu (1,33 %).

Slovenija je ustanovna podpisnica v programu CEEPUS, finančna podpora za sodelovanje je višja, izmenjave se vršijo z državami s podobno stopnjo razvoja, kot je v Sloveniji. Tudi fundacija Ad-futura je državna fundacija, ki podpira redni študij na najelitnejših svetovnih univerzah. Študij je omogočen nekaterim posameznikom, vendar bi za večjo udeleženo

Slovencev v internacionalizaciji izobraževanja bile nujne še druge finančne spodbude. Ostali podatki za Slovenijo glede študija v tujini kot rednega izobraževanja so skopi. Na območju OECD je leta 1998 na 1000 vpisanih študentov bilo vpisanih 22,9 študentov iz Slovenije.

V zadnjih šestih študijskih letih je v tujini za eno leto povprečno študiralo 184 študentov, Zoisovih štipendistov, kar je povprečno 3,1 % populacije teh štipendistov. Največji delež republiških štipendistov v tujini je iz območnih enot Koper, Sevnica, Maribor in Ptuj. Podobno velja za deleže Zoisovih štipendistov, ki prejemajo dodatek za tujino, kjer pa se tem omenjenim območnim enotam priključuje še Murska Sobota. Podatki nakazujejo, da je geografska oddaljenost dejavnik, ki vpliva na odločitev za študij v tujini.

Odločitev izbora države, v katero bo študent odšel na izmenjavo, najprej determinira institucionalna mreža posameznih programov, nato pa je izbor moč pojasniti z analizo stroškov in koristi. V okviru programa CEEPUS je s Češko veliko število izmenjav predvsem zaradi podobne stopnje razvitosti, jezikovne podobnosti ter dobre fakultetne mreže. Avstrija in Madžarska sta kot sosednji državi geografsko relativno blizu. Najmanj izmenjav je bilo v Romunijo in Bolgarijo, kjer sta glavni oviri geografska oddaljenost in francoščina kot prvi tuj jezik v obeh državah.

V programu Erasmus so za slovenske študente najbolj priljubljene države Nemčija, Avstrija, Italija in Francija. Vzroki za priljubljenost Nemčije so zgodovinske povezave univerz, podobnost izobraževalnega sistema, relativna bližina, cenovna ugodnost ter jezik. Irska in Velika Britanija dosegata majhen delež izmenjav zaradi oddaljenosti, zaprtosti tamkajšnjih institucij in cenovne neugodnosti. Vzroki za nizko izmenjavo v Grčijo so jezikovne ovire, nepoznavanje ter nesodelovanje tamkajšnjih institucij.

Po ciljeh Evropske komisije naj bi se 2 do 3 % vseh vpisanih študentov izobraževalo v tujini. V Sloveniji, ki sicer povečuje udeležbo v mednarodnih izobraževalnih storitvah, bodo potrebne še številne spodbude za izmenjave, da se bo približala 3 %. Največ izmenjav je na področju ekonomije in poslovnih ved, kjer izračunana mednarodna mobilnost povprečno dosega cilj 2 % mobilnosti, izjema je le Ekonomska fakulteta. Predvsem pa bi bilo potrebno povišati mobilnosti še na področju tehničnih ved.

V Sloveniji se ne izvaja sledenja izobraževanja mladih, kar bi bilo smiselno, saj bi lahko ugotovili, kakšni so izvozni tokovi našega človeškega kapitala. Štipendije, ki so na razpolago bodisi za izmenjavo bodisi za reden študij v tujini, so sicer dobra referenca za ugotavljanje mobilnosti, vendar po ocenah obsegajo le tretjino študentov. V prihodnosti bo tudi v Sloveniji imela največji vpliv na mobilnost mladih Evropska komisija, ki že pripravlja predloge za nadaljnje evropsko sodelovanje.

POVZETEK

Mobilnost in zmožnost kroženja znanja sta ključna dejavnika pri ustvarjanju inovacij v gospodarstvu. Stopnja tehnološkega napredka je odvisna od človeškega kapitala, saj z njim razvijamo nove tehnologije in drugod proizvedene tehnologije lažje privzamemo in dopolnjujemo. Človeški kapital tudi pospešuje investiranje tujega kapitala, ki vpliva na gospodarsko rast in razvoj. V človeškem kapitalu je utelešena tehnologija. Mednarodni tokovi študentov predstavljajo možen kanal za prelivanje iz naslova R&R, zato povečujejo razpršitev tehnološkega napredka med gospodarstvi. Mobilnost študentov vztrajno narašča. V svetovnem merilu se študentje odločajo za študij v tujini glede na ugled tujih institucij, odločilni so kulturni in jezikovni dejavniki, na mobilnost vplivajo še institucionalni dejavniki. Smeri študentskih migracij so odvisne od geografskih, jezikovnih, kulturnih, zgodovinskih, institucionalnih ter akademskih dejavnikov.

Na eni strani mobilnost študentov vpliva na državo gostiteljico: na makroekonomski ravni se s povečanim povpraševanjem dosega ekonomija obsega, tuji študentje vplivajo na večjo fleksibilnost gospodarstva, vplivajo na domačo povpraševanje s trošenjem za nastanitev, hrano in prosti čas. Na drugi strani ima koristi tudi država, od koder študenti prihajajo. Izobraževanje v tujini pospešuje prenos tehnologije, možna je pridobitev izobrazbe na področjih, ki je domača država ne izvaja. Pridobljeno znanje jezika, kulturnih, socialnih navad študente naredi ambasadorje za kasnejše ekonomsko in trgovinsko sodelovanje med državama. Obenem se ne moremo izogniti tveganju, da bo študent po končanem študiju ostal in se zaposlil v tujini.

Razpoložljivi podatki o študentskih izmenjavah v Sloveniji nakazujejo neto odliv tokov študentov, še posebej od 1999 naprej. V programu Erasmus sodeluje 31 evropskih držav. Pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo je bila izmenjava možna le s članicami držav, kot članica pa Slovenija sme sodelovati z vsemi podpisnicami pogodbe. Najbolj priljubljene destinacije slovenskih študentov so Nemčija, Avstrija, Italija in Francija. Vzroki za to so zgodovinske povezave univerz, relativna bližina, podobnosti izobraževalnega sistema, znanje jezika in cenovne ugodnosti. Manjše število izmenjav je v Veliko Britanijo in Irsko, predvsem zaradi zaprtosti institucij, geografske oddaljenosti in visokih cen. Glede na področja je največ izmenjav na področju poslovnih ved, jezikov in prava, ki so tudi najbolj konjunkturne.

Najštevilčnejše izmenjave v programu CEEPUS so na Češko, v Avstrijo in na Madžarsko. Vzrok za Češko je podobna stopnja razvoja, jezikovne podobnosti in dobro fakultetno povezovanje, ostali dve državi pa sta naši sosednji državi.

Dodali smo podatke še nekaterih drugih programov in institucij, ki pomembno dopolnjujejo sliko mednarodne mobilnosti študentov in raziskovalcev v Sloveniji.

KLJUČNE BESEDE: človeški kapital, izobraževanje, nova teorija rasti, mobilnost študentov, tuji študenti, študentske izmenjave, Erasmus, CEEPUS, program Marie Curie.

ABSTRACT

The mobility and the consequential ability to circulate knowledge are key parts in the national innovation ability. With human capital one can invent new technologies, can easily adopt and implement technologies from elsewhere and attract investment in physical capital, which contributes to economic growth and development. As human capital embodies technology international student flows as a channel of R&D spillovers facilitate the technological diffusion. Student mobility is constantly growing. On the world level the factors determining student mobility are the effect of centres of expertise, there is the role of language barriers and the influence of institutional factors. The directions of student migrations are governed by geographical, linguistic, cultural, historical, institutional and academic considerations.

On one hand there are beneficial effects for the host countries when considering student mobility: the possibility of achieving economies of scale, which can be quite considerable at macro-economic level, foreign students may help to increase the flexibility of the economy and contribute to domestic demand by spending on accommodation, food and leisure.

On the other hand there are effects for countries of origin. Education from abroad can facilitate transfers of technology. One can get individual education in highly advanced and specialist fields that home country can not provide. Obtained knowledge of the language, cultural and social customs can make them ideal ambassadors for economic and commercial relations between the two countries. There is a risk skilled students will stay and work abroad, when completing the studies.

Available data about student exchange suggest there are net export student flows in Slovenia, especially from 1999 on. 31 European countries participate in program Erasmus. Before the entering of Slovenia and other acceding countries in the EU, we were exchanging students only with the EU countries. As a part of the EU, exchange possibilities for us have expanded to all 31 countries. The most popular destinations for Slovenian students are Germany, Austria, Italy and France. The reasons for that are governed by university cooperations in the history, relative neighbourhood, similar educational system, language and price benefits. Small number of exchanges are to Great Britain and Ireland, which is mostly because of closeness of their institutions, geographical distance and high prices. In the subject areas Business Management, Languages and Law are the most popular and the most conjuncture ones.

In our work we also look closer to the CEEPUS exchange program, where the Czech Republic, Austria and Hungary are the most numerous destinations. This is because of the same level of development, language similarities and good faculty networks with the Czech Republic, Austria and Hungary are our neighbour countries.

Some data of other programs and institutions, which notably contribute to international mobility of students and researchers in Slovenia are added.

KEY WORDS: human capital, education, new growth theory, student mobility, student exchanges, foreign students, Erasmus, CEEPUS, program Marie Curie.

SEZNAM LITERATURE

Barbezat, A. Debra in James W. Hughes. 2001. The Effect of Job Mobility on Academic Salaries. *Contemporary Economic Policy* 4: 409-423.

Bevc, Milena. 1991. *Ekonomski pomen izobraževanja*. Radovljica: Didakta.

Blaug, Mark. 1987. *The Economics of Education and the Education of an Economist*. Aldershot: Edward Elgar.

Coe, David T. in Elhanan Helpman. 1995. International R&D Spillovers. *European Economic Review* 5: 859-887.

Debelle, Guy in James Vickery. 1998. *Labour Market Adjustment: Evidence on Interstate Labour Mobility*. Reserve Bank of Australia: Economic Research Department.

Dixon, Sylvia. 2003. Job Relocations and Employer-Assisted Migration. *Labour Market Trends* 5: 239.

Engelbrecht, Hans-Jürgen. 1997. International R&D Spillovers, Human Capital and Productivity in OECD Economies: An Empirical Investigation. *European Economic Review* 41: 1479-1488.

Flere, Sergej in soavtorji. 2002. *Družbeni profil študentov in študentk Univerze v Mariboru 2002*. Poročilo o rezultatih raziskave. Maribor: ŠOUM.

Golini, Antonio, Sara Basso in Annalisa Busetta. 2003. *The International Mobility of Researchers: Analysis, Prospects, Challenges. Education, Research, Migration: The European Policy in the Context of Globalization*. European conference, Rim.

Graversen, Ebbe K. (2000). *Human Capital Mobility - A Comparable Knowledge Indicator*. The Danish Institute for Studies in Research and Research Policy [online]. Dostopno na: www.oecd.org/dataoecd/35/25/2100200.pdf [27.11.2003].

Ignjatović, Miroljub. 2002. *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Ljubljana: FDV.

Ivančič, Angelca. 1997. *Mobilnost na delu trga dela in poti izobraževanja*. Ljubljana: FDV-doktorska disertacija.

Kim, Jinyoung. 1998. Economic Analysis of Foreign Education and Students Abroad. *Journal of Development Economics* 56: 337-365.

Kontler-Salamon, Jasna. 2004. Študentje hočejo več, kot lahko dobijo. *Delo* 103, 3.

Krichel, Thomas in Paul Levine. 2002. *The Economic Impact of Labour Mobility in an Enlarged European Union*. University of Surrey.

Krpan, Mateja. 1999. *Prostorska mobilnost delovne sile v Sloveniji*. Ljubljana: FDV – diplomsko delo.

Larsen, Kurt in Stephan Vincent-Lancrin. 2002. The Learning Business: Can Trade in International Education Work? *OECD Centre for Educational Research and Innovation. Society* 235: 26-28.

Lucas, Robert E. (Jr.). 1993. Making a Miracle. *Econometrica* 2: 251-272.

Mahroum, Sami (1999). *Highly Skilled Globetrotters: The International Migration of Human Capital*. *OECD Workshop on Science and Technology Labour Markets* [online]. Dostopno na: <http://www.oecd.org/dataoecd/35/6/2100652.pdf> [30.10.2003].

Malinvaud, Edmond. 1984. *Mass Unemployment*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.

Mayer, Jörg. 1996. *Implications of New Trade and Endogenous Growth Theories for Diversification Policies of Commodity – Dependent Countries*. UNCTAD/OSG/DP/122.

Nahuis, Richard in Ashok Parikh. 2002. *Factor Mobility and Regional Disparities: East, West, Home's Best?* CPB Discussion Paper, Januar 2002.

Nelson, Richard in Edmund R. Phelps. 1966. Investment in Humans, Technological Diffusion, and Economic Growth. *American Economic Review* 56: 69-75.

Park, Jungsoo. 2004. International Student Flows and R&D Spillovers. *Economics Letters* 82: 315-320.

Sianesi, Barbara in John Van Reenen. 2003. The Returns to Education: Macroeconomics. *Journal of Economic Surveys* 17: 157-200.

Solimano, Andrés in Molly Pollack. 2004. *International Mobility of the Highly Skilled: The Case Between Europe and Latin America*. Working Paper Series No. 1.

Snowdon, Brian in Howard R. Vane. 1997. *A Macroeconomics Reader*. New York: Routledge.

STA. 2003. Notranja politika: *Za prenos znanja in izkušenj je mobilnost v izobraževanju izjemnega pomena*, št. 1, 1.

Sušjan, Andrej. 2002. Razvoj teorije endogene rasti. *Naše gospodarstvo* 3/4: 297-304.

Svetlik, Ivan, Meta Gnidovec in Branko Ilić. 1997. *Status and Job Mobility of Labour in Slovenia*. Working Paper 49. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Throsby, David (1998). *Financing and Effects of Internationalisation in Higher Education. The Economic Costs and Benefits of International Student Flows*. Paris: OECD-CERI [online]. Dostopno na: <http://www.oecd.org/dataoecd/54/43/1850261.pdf> [2.4.2004].

Tondl, Gabriele. 2001. *Convergence After Divergence? Regional Growth in Europe*. Wien et al., Springer.

Tremblay, Karine. 2001. *Trends in International Migration. Student Mobility Between and Towards OECD Countries: A Comparative Analysis in OECD Annual Report 2001*, 93-117.

Van Damme, Dirk. 1999. *Internalisation and Quality Assurance – Towards Worldwide Accreditation* [online]. Dostopno na: <http://www.esib.org/> [19.11.2003].

SEZNAM VIROV

Ad-futura, Znanstveno – izobraževalna fundacija republike Slovenije (2004) [online]. Dostopno na: <http://www.ad-futura.si> [2.3.2004].

AIESEC Slovenija (2004) [online]. Dostopno na: <http://www.si.aiesec.org/ljubljana/aiesec.php> [3.2.2004].

CMEPIUS – Center za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja (2004) [online]. Dostopno na: <http://www.cpi.si/speu/default.asp?MenuID=738&Menu=SPEU> [2.3.2004].

Commission of the European Communities (2002). *More Research for Europe Towards 3 % GDP*. COM(2002) 499 final, Bruselj.

Commission of the European Communities (2004a). *The New Generation of Community Education and Training Programmes After 2006*. COM(2004) 156 final, Bruselj.

Commission of the European Communities (2004b). *Interim Evaluation Report on the Results Achieved and on the Qualitative and Quantitative Aspects of the Implementation of the Second Phase of the Community Action Programme in the Field of Education »Socrates«*. COM(2004) 153 final, Bruselj.

Commission of the European Communities (2004c). *Statistics on the Implementation of the Second Phase of the Community Action Programme in the Field of Education »Socrates«*. SEC(2004)230, Bruselj.

Commission of the European Communities (2004d). *Report from the Commission to the Council on the Interim Evaluation of the Third Phase of the Tempus Programme*. COM(2004) 157 final, Bruselj.

ESIB (2004). *Student Mobility* [online]. Dostopno na: <http://www.esib.org> [16.5.2004].

Evropska komisija (2000). *Survey Into the Socio-Economic Background of Erasmus Students* [online]. Dostopno na: http://europa.eu.int/comm/education/programmes/socrates/erasmus/survey_en.pdf [10.6.2004].

Evropska komisija (2001). *High Level Task Force on Skills and Mobility* [online]. Dostopno na: europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/dec/taskforce2001_en.pdf [19.4.2004].

Evropska komisija (2002). *The Future Development of the European Union Education, Training and Youth Programmes After 2006*. A Public Consultation Document. November 2002, Bruselj.

Evropska komisija (2004a). *Erasmus Student and Teacher Mobility Increased Again in 2002/2003* [online]. Dostopno na: http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=IP/04/394|0|RAPID&lg=EN [10.4.2004].

Evropska komisija (2004b). *Actual Number of ERASMUS Students by Country of Home Institution 1987/1988-2002/2003* [online]. Dostopno na: <http://europa.eu.int/comm/education/programmes/socrates/erasmus> [10.4.2004].

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2002). *Commission Issues Labour Market Mobility Action Plan* [online]. Dostopno na: <http://www.eiro.eurofound.ie/2002/03/Feature/EU0203204F.html> [14.10. 2003].

Evropski Parlament (2004). *Izobraževanje in mobilnost mladih: Erasmus, povabilo na potovanje* [online]. Dostopno na: <http://www.elections2004.eu.int/highlights/sl/405.html> [6.6.2004].

IDP Education Australia Limited (2003). *Global Student Mobility* [online]. Dostopno na: www.idp.com/17aiecpapers/program/wednesday/research/bohmweds11_p.pdf [12.6.2004].

Mednarodna pisarna VŠP, interni vir.

Mednarodna pisarna EPF, interni vir.

Mednarodna pisarna EF, interni vir.

Mednarodna pisarna Fakultete za management v Kopru, interni vir.

Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport (2002). *Nacionalni program visokega šolstva Republike Slovenije* [online]. Dostopno na: <http://www.mszs.si/slo/solstvo/visoko/pdf/npvs.pdf> [3.3.2004].

Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport (2003). *Uresničevanje načel bolonjske deklaracije v Republiki Sloveniji* [online]. Dostopno na: http://www.mszs.si/slo/ministrstvo/mednarodno/solstvo/pdf/bolonjski_proces_porocilo2003.pdf [11.3.2004].

Oberösterreich land (2004). *Studiengebühren auch für Studenten aus den Beitrittsländern* [online]. Dostopno na: www.ooe.gv.at/info_point_europa/87/10.htm [14.5.2004].

Slovenia Business Week (2004). *Students' Exchange on the Increase* [online]. Dostopno na: www.gzs.si/eng/news/sbw/head.asp?idc=15919 [1.6.2004].

Spotplus (2004). *Training Module 2: A Virtual Erasmus Student* [online]. Dostopno na: www.spotplus.odl.org/downloads/Training_module_2.pdf [2.4.2004].

Statistični letopis Republike Slovenije 1999. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko 1999. 651 str.

Statistični letopis Republike Slovenije 2000. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko 2000. 687 str.

Statistični letopis Republike Slovenije 2001. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko 2001. 662 str.

Statistični letopis Republike Slovenije 2002. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko 2002. 659 str.

Statistični letopis Republike Slovenije 2003. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko 2003. 667 str.

ŠOS – Študentska Organizacija Slovenije (2004). *REFORMA ZDAJ: Mobilnost in Primerljivost* [online]. Dostopno na: www.reformazdaj.org/224-mobilnost.html [9.6.2004].

Vlada Republike Slovenije (1997). *Strategija Republike Slovenije za vključevanje v EU* [online]. Dostopno na: www.evropa.gov.si/vkljucevanje/strategija-vkljucevanja/ [14.10.2003].

WTO – World Trade Organisation (2001). *Communication from Australia* [online]. Dostopno na: http://doconline.wto.org/gen_home.asp [19.5.2004].

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2004) [online]. Dostopno na: <http://www.ess.gov.si> [14.3.2004].

UMAR – Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (2001). Slovenija V Evropski Uniji: Strategija Gospodarskega Razvoja Slovenije (povzetek) [online]. Dostopno na: <http://www.sigov.si/zmar/projekti/sgrs/pdf-b/sgrs-povzetek.pdf> [14.7.2004].

DODATEK

Priloga 1: Mobilnost študentov v Sloveniji za programe ERASMUS, CEEPUS in bilateralne sporazume

ERASMUS, CEEPUS, bilateralni sporazumi	1994/1995	1995/1996	1996/1997	1997/1998	1998/1999
Iz Slovenije	23	77	100	128	116
V Slovenijo	20	78	77	133	134
SKUPAJ	45	155	177	261	250

ERASMUS, CEEPUS, bilateralni sporazumi	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004
Iz Slovenije	312	376	542	538	650 (<i>ocena</i>)
V Slovenijo	169	249	298	289	349
SKUPAJ	481	625	840	827	999

Vir: CMEPIUS, Ljubljana 2004.

Priloga 2: Študenti v Sloveniji od študijskega leta 1997/1998 do 2002/2003

Študijsko leto	Skupaj	Višješolski strokovni študij	Visokošolski študij	
			dodiplomski	podiplomski magistrski in specialistični
1997/98	68126	864	64678	2584
1998/99	79126	1478	74642	3006
1999/00	83816	2447	77609	3760
2000/01	91494	4760	82812	3922
2001/02	99214	6170	88100	4944
2002/03	101458	8796	87056	5606

Vir: Statistični letopisi RS 2002 in 2003.

Priloga 3: Število Erasmus študentov po državah izvora, od 1987/1988 do 2002/2003

	1987/1988	1988/1989	1989/1990	1990/1991	1991/1992	1992/1993	1993/1994	1994/1995	1995/1996	1996/1997	1997/1998	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003	Skupaj
BE	58	404	795	1.154	1.837	2.314	2.809	3.480	3.978	4.101	4.233	4.446	4.404	4.427	4.521	4.620	47.581
DK	57	189	417	729	950	1.282	1.561	1.771	1.930	1.730	1.795	1.751	1.764	1.750	1.752	1.845	21.273
DE	649	1.727	3.744	4.933	6.858	9.011	11.118	12.633	13.638	13.070	13.785	14.693	15.715	18.72	16.626	18.482	172.554
GR	39	195	459	566	926	1.266	1.454	1.928	1.897	1.601	1.431	1.765	1.910	1.868	1.974	2.115	21.394
ES	95	1.063	2.201	3.442	4.353	5.697	7.043	8.537	10.547	10.841	12.468	14.381	16.297	17.158	17.403	18.258	149.784
FR	895	1.785	4.059	5.524	6.360	8.983	8.782	9.844	13.336	12.505	14.821	16.351	16.824	17.161	18.149	19.365	174.744
IE	112	167	351	644	894	1.214	1.493	1.632	1.618	1.584	1.564	1.504	1.689	1.648	1.707	1.627	19.448
IT	220	1.365	2.295	3.355	4.202	5.308	6.808	7.217	8.969	8.907	9.271	10.875	1.2421	13.253	13.950	15.225	123.641
LU	-	30	13	-	-	-	-	47	68	61	66	82	87	126	104	119	803
NL	169	650	1.261	1.969	2.554	3.290	4.387	4.853	5.180	4.132	4.190	4.332	4.418	4.162	4.244	4.241	54.032
AT	-	-	-	-	-	855	982	1.801	2.301	2.384	2.442	2.711	2.952	3.024	3.024	3.325	25.801
PT	25	158	276	543	760	1.025	1.333	1.903	1.609	1.674	1.834	2.179	2.472	2.569	2.825	3.172	24.357
FI	-	-	-	-	-	779	976	1.641	2.530	2.538	3.052	3.441	3.486	3.286	3.291	3.402	28.422
SE	-	-	-	-	-	1.101	1.792	2.302	2.912	2.915	3.264	3.321	3.087	2.726	2.633	2.656	28.709
UK	925	2.181	3.585	5.047	6.620	8.872	10.519	11.988	11.735	10.582	10.582	9.994	10.056	9.020	8.475	7.973	128.109
CH	-	-	-	-	-	223	480	717	1.048	-	-	-	-	-	-	-	2.468
LI	-	-	-	-	-	-	-	3	3	0	3	2	3	18	17	7	56
IS	-	-	-	-	-	33	58	83	103	117	113	147	138	134	147	163	1236
NO	-	-	-	-	-	441	767	980	1.212	1.165	1.071	1.101	1.107	1.007	970	1.010	10.831
EUR	-	-	-	-	-	-	-	47	28	12	14	20	12	8	10	12	163
BG	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	134	398	605	612	1.749
CY	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	42	-	72	91	240
CZ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	879	1.249	2.001	2.533	3.002	9.664
EE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	183	255	274	304	304	1.016
HU	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	856	1.627	2.001	1.736	1.830	8.050
LV	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	166	182	209	232	232	789
LT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	361	624	823	1.002	2.810	2.810
MT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	92	129	72	293	293
PL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.426	2.813	3.691	4.323	5.419	17.672
RO	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.250	1.699	1.899	1.964	2.701	9.513
SI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	170	227	364	422	1.183	1.183
SK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59	380	505	578	653	2.175
SKU-PAJ	3.244	9.914	19.456	27.906	36.314	51.694	62.362	73.407	84.642	79.874	85.999	97.601	107.666	111.092	115.432	123.957	1.090.560

Vir: Evropska komisija 2004b.

Legenda:

BE – Belgija
 DK – Danska
 DE – Nemčija
 GR – Grčija
 ES – Španija
 FR – Francija
 IE – Irska
 IT – Italija

LU – Luksemburg
 NL – Nizozemska
 AT – Avstrija
 PT – Portugalska
 FI – Finska
 SE – Švedska
 UK – V. Britanija
 CH – Švica
 LI – Liechtenstein

IS – Islandija
 NO – Norveška
 EUR - medvladne
 institucije Arlon,
 Firenze in Reims
 BG – Bulgarija
 CY – Ciper
 CZ – Češka
 EE – Estonija

HU - Madžarska
 LV – Latvija
 LT – Litva
 MT – Malta
 PL – Poljska
 RO – Romunija
 SI – Slovenija
 SK - Slovaška

Priloga 4: Študenti v Sloveniji po področjih mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja (ISCED 97) in vrsti študija, leto 2002/2003

Izobraževalna področja	Vrsta študija							
	Skupaj	Višješolski strokovni	Visokošolski					
			Dodiplomski			Podiplomski		
			Skupaj	Strokovni	Univerzitetni	Skupaj	Specialistični	Magistrski
Izobraževanje	10393	-	9954	1406	8548	439	27	412
- Izobraževanje učiteljev	10393	-	9954	1406	8548	439	27	412
Umetnost in humanistika	6681	-	6053	3	6050	628	47	581
- Umetnost	1158	-	1036	3	1033	122	9	113
- Humanistika	5523	-	5017	-	5017	506	38	468
Družbene vede, posl. vede, pravo	44837	4261	37625	20533	17092	2951	561	2390
- Družbene vede	8732	-	7972	1	7971	760	12	748
- Novinarstvo in informatika	626	-	596	-	596	30	-	30
- Poslovne in upravne vede	30968	4261	25159	20532	4627	1548	549	999
- Pravne vede	4511	-	3898	-	3898	613	-	613
Znanost, matematika in računalništvo	4877	-	4458	1421	3037	419	-	419
- Študij žive narave	917	-	824	-	824	93	-	93
- Fizikalne, kemijske in vede o materiji	1098	-	1030	154	876	68	-	68
- Matematika in statistika	383	-	334	147	187	49	-	49
- Računalništvo	2479	-	2270	1120	1150	209	-	209
Tehnika, proizvodne tehnologije in gradbeništvo	17456	2849	14017	7580	6437	590	29	561
- Tehnika	8889	1553	6954	4021	2933	382	21	361
- Proizvodne tehnologije	4033	495	3462	2398	1064	76	6	70
- Arhitektura in gradbeništvo	4534	801	3601	1161	2440	132	2	130
Kmetijstvo in veterina	2899	184	2588	1310	1278	127	-	127
- Kmetijstvo in gozdarstvo	2442	184	2157	1310	847	101	-	101
- Veterinarstvo	457	-	431	-	431	26	-	26
Zdravstvo in sociala	6817	-	6528	4113	2415	289	4	285
- Zdravstvo	5741	-	5456	3041	2415	285	-	285
- Socialno delo	1076	-	1072	1072	-	4	4	-
Storitve	7498	1502	5833	5055	778	163	-	163
- Osebne storitve	2636	881	1755	1755	-	-	-	-
- Transportne storitve	3418	621	2743	2062	681	54	-	54
- Varstvo okolja	206	-	97	-	97	109	-	109
- Varovanje	1238	-	1238	1238	-	-	-	-
SKUPAJ	101458	8796	87056	41421	45635	5606	668	4938

Vir: Statistični letopisi RS 2003.

Priloga 5: Ocena statusa osebnega dohodka staršev Erasmus študentov po državi izvora v odstotkih

Država	Znatno višji od povprečja	Višji od povprečja	Povprečni	Nižji od povprečja	Znatno nižji od povprečja	Skupaj	Vzorec
Belgija	7	42	41	8	2	100	(448)
Danska	7	38	43	9	2	100	(182)
Nemčija	6	46	35	8	4	100	(1524)
Španija	2	39	43	12	3	100	(1292)
Francija	5	41	40	12	2	100	(1554)
Grčija	4	41	46	8	2	100	(174)
Italija	5	39	40	12	4	100	(984)
Irska	10	36	40	11	2	100	(172)
Nizozemska	18	48	24	8	2	100	(398)
Finska	5	34	46	13	2	100	(345)
Švedska	9	50	32	7	2	100	(367)
VB	9	41	35	11	3	100	(1001)
Norveška	4	45	44	5	1	100	(91)
Skupaj	6	42	39	11	3	100	(9003)

Vir: Evropska komisija 2000, 40.

SEZNAM TABEL IN SLIK

SEZNAM TABEL

- TABELA 1: KLASIFIKACIJA MEDNARODNE MOBILNOSTI VISOKO IZOBRAŽENIH, DEJAVNIKI IN POLITIKE
- TABELA 2: POVPREČNA STOPNJA PREHODA V NOVO SLUŽBO
- TABELA 3: LETNI STROŠKI IN PRIHODKI DRŽAVE PRI PRIDOBITVI ŠTUDENTA (V DOLARJIH NA TUJEGA ŠTUDENTA)
- TABELA 4: DELEŽ TUJIH ŠTUDENTOV V ŠESTIH DRŽAVAH V PRIMERJAVI S CELOTNIM ŠTEVILOM VPISANIH ŠTUDENTOV (OD 1950 DO 1990)
- TABELA 5: NAPOVEDI ŠTEVILA TUJIH ŠTUDENTOV
- TABELA 6: ŠTUDENTI IZ DRŽAV NEČLANIC OECD IN ŠTUDIRAJO V OBMOČJU OECD, LETO 1998
- TABELA 7: TUJI ŠTUDENTI GLEDE NA PODROČJE ŠTUDIJA (DODIPLOMSKI IN PODIPLOMSKI) V GLAVNIH OECD DRŽAVAH GOSTITELJICAH, LETO 1998, V %
- TABELA 8: DELEŽ TUJIH ŠTUDENTOV, ODSOTOK VSEH VPISANIH ŠTUDENTOV IZBRANIH DRŽAV OECD PO PODROČJIH ŠTUDIJA, LETO 1998
- TABELA 9: MEDNARODNA MOBILNOST DODIPLOMSKIH ŠTUDENTOV V SLOVENIJI
- TABELA 10: MEDNARODNA MOBILNOST V % OB UPOŠTEVANJU REDNIH DODIPLOMSKIH ŠTUDENTOV
- TABELA 11: ŠTEVILO IZMENJANIH SLOVENSКИH ŠTUDENTOV V OKVIRU PROGRAMA ERASMUS PO ŠTUDIJSKIH LETIH IN PO DRŽAVAH
- TABELA 12: ŠTEVILO SLOVENSКИH ŠTUDENTOV V IZMENJAVI PO PODROČJIH ŠTUDIJA V OKVIRU PROGRAMA ERASMUS
- TABELA 13: DELEŽ ERASMUS IZMENJAV SLOVENSКИH ŠTUDENTOV V % PO VELIKOSTI IN PO PODROČJIH ŠTUDIJA ZA LETO 2002/2003
- TABELA 14: ŠTEVILO »ŠTIPENDIJSKIH MESECEV« NA POSAMEZNO DRŽAVO
- TABELA 15: ŠTEVILO IZMENJAV SLOVENSКИH ŠTUDENTOV IN PROFESORJEV V OKVIRU PROGRAMA CEEPUS
- TABELA 16: ŠTEVILO IZMENJAV V SLOVENIJO V OKVIRU PROGRAMA CEEPUS V OBDOBJU 1994/1995 DO 2003/2004
- TABELA 17: TUJI ŠTUDENTI NA VISOKOŠOLSКОM DODIPLOMSКОM ŠTUDIJU PO DRŽAVI DRŽAVLJANSTVA (OD 1998/1999 DO 2002/2003)
- TABELA 18: ŠTEVILO BILATERALNIH SPORAZUMOV S SLOVENIJO ZA LETO 2003/2004, PRIMERJAVA S PROGRAMOM CEEPUS
- TABELA 19: MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV NA EKONOMSKO-POSLOVNI FAKULTETI V MARIBORU, V %
- TABELA 20: MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV NA EKONOMSKI FAKULTETI V LJUBLJANI, V %
- TABELA 21: MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV FAKULTETE ZA MANAGEMENT KOPER, V %

- TABELA 22: MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV NA VISOKI ŠOLI ZA
PODJETNIŠTVO PIRAN, V %
- TABELA 23: RAZMERJE MED ŠTEVILOM REPUBLIŠKIH ŠTIPENDISTOV, KI
ŠTUDIRAJO V TUJINI IN VSEMI REPUBLIŠKIMI ŠTIPENDISTI PO
POSAMEZNIH OE, V %
- TABELA 24: DELEŽ ŠTUDENTOV, KI PREJEMA ZOISOVE ŠTIPENDIJE IN ŠTUDIRA
V TUJINI
- TABELA 25: RAZMERJE MED ŠTEVILOM ZOISOVIH ŠTIPENDISTOV, KI
ŠTUDIRAJO V TUJINI IN VSEMI ZOISOVIMI ŠTIPENDISTI PO
POSAMEZNIH OE, V %
- TABELA 26: PREGLED PODELJENIH ŠTIPENDIJ GLEDE NA DRŽAVO ŠTUDIJA
- TABELA 27: ODHOD SLOVENSКИH ŠTUDENTOV EKONOMIJE IN POSLOVNIH VED
NA PRAKSO V TUJINO PREKO AIESEC-A

SEZNAM SLIK

- SLIKA 1: ŠTEVILO ŠTUDENTOV V OKVIRU PROGRAMA ERASMUS, CEEPUS
IN BILATERALNIH SPORAZUMOV
- SLIKA 2: ŠTEVILO TUJIH ERASMUS ŠTUDENTOV V SLOVENIJI V OBDOBJU
OD 1999/2000 DO 2002/2003, PO DRŽAVAH
- SLIKA 3: NETO ODLIV SLOVENSКИH ŠTUDENTOV V PROGRAMU ERASMUS
- SLIKA 4: ŠTEVILO SLOVENSКИH ERASMUS PROFESORJEV PO ŠTUDIJSКИH
LETIH IN PO DRŽAVAH
- SLIKA 5: NETO ODLIV ŠTUDENTOV IN PROFESORJEV IZ SLOVENIJE V
OKVIRU PROGRAMA CEEPUS